

Геннадій БОРЯК, Марина ДУБИК,  
Наталя МАКОВСЬКА



# “Нацистське золото”

## з України



Steuerhoheit.

§ 1.  
Steuerhoheit.  
Alle Steuern und sämtliche sonstigen Abgaben werden für Rechnung des Reichs erhoben. Sie fließen aus-  
schließlich des Reichskommissars.

§ 2.

§ 2.  
Eingetragung des sowjetischen  
Steuer- und Abgabenrechts.  
21. Juni 1941 in K...

Alle am 21. Juni 1941 in Kraft gewesenen sowjetischen Bestimmungen (Gesetze, Verordnungen, Verwaltungsanweisungen usw.) über die Erhebung von Steuern und sonstigen Abgaben gelten bis auf weiteres nur die in den folgenden Paragraphen bezeichneten Steuern und sonstigen Geldabgaben erhoben. Die Erhebung geschieht nach den sowjetischen Bestimmungen in den folgenden Paragraphen.

Es werden Paragraphen erhoben:  
folgenden Geldabgaben erheben:  
und sonstigen nach den sowjetischen  
Gesetzen und Verordnungen des Landes bestimmt ist.

Erhebung geschieht nach den folgenden Bestimmungen, soweit in den folgenden Bestimmungen nichts anderes bestimmt ist.

Erhebung, sowie  
immissionen, sowie  
ne, Mucken  
Sberer

Муначеве и Берегостроительного Района

1944-1947

следующие месяцы: 1944. ма

родского отделения: 1644. мадв

СВОБОДНОЕ ДАНИЕ

СВОБОДНЫЕ ДАТЧЕ

ОБЩЕСТВЕННЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ И УЧРЕЖДЕНИЯМИ

ИТЕННИ ЛАВСТВО И ЧЕШЕНО  
ОБЩЕСТВЕННО-ПРЕДПРИЯТИЯ И УЧРЕЖДЕНИЯ  
СССР

МИНСКОЙ ССР

...ной Государственной Комиссии по установле...

...расследовано и установлено, что их сообщники

45 года расследовано и их сообщники захватчиками 261.681 ч

45 год  
такими захватчиками и  
USSR 2.261.681 ч

Всі податки збираються в ім'я  
ного Комісара) та виплачу-  
ють до каси Райхсмісара.

§ 2.

Застосування советських  
про податки й дані  
кі постанов

про податки

1) Всі советські постанови, рішення та заповідання й зарядження в порядку рання податків та інших що обов'язували до 21-го мають тимчасово силу й мають до нових податків

2) Аж до нових по  
даних, що вказані в на  
Побирання відбуватимет  
постановами, якщо в на

Постановами, А  
культури  
Reichs

Reichs  
489.9

b/ ausländische Za

b/ ausländische Z...

с/ Гитлибен bei Ba  
-Венгерского  
и императора

.....

ОТ  
Багдасар  
Саломон  
ТОВ

Erhöhten die öffentlichen Schulen

Öffentliche Sch  
Landwirtschaftl

659.50 gewerbliche Sch

659.50 werbliche Sch  
en Ra Instige Schuld

ей на I ge Schule  
что немец-  
взрвано

что немец-  
убито и

...ми убито и  
...ек, убито

човек, убито 34 жт.  
уграно 1 жт.

К и уграно в 320

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОНД  
“ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ І ПРИМИРЕННЯ”

ГОЛОВНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА  
ІМ. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Геннадій БОРЯК, Марина ДУБИК,  
Наталя МАКОВСЬКА

# “НАЦИСТСЬКЕ ЗОЛОТО” З УКРАЇНИ:

У ПОШУКАХ АРХІВНИХ СВІДЧЕНЬ

*В и п у с к 1*



Київ 1998

Видання знайомить читачів з першими кроками на шляху опрацювання джерел з проблеми “нацистського золота”, що зберігаються в архівах України, Росії, Німеччини. Визначаються перспективи пошуків документів для визначення й обґрунтування претензій України на частку нерозподілених нацистських активів, як держави, що найбільше постраждала під час Другої світової війни.

Видання проілюстроване зразками архівних документів, вміщених у додатку.

У наступних випусках серії мають побачити світ анотовані переліки й публікації документів, інші матеріали.

Для спеціалістів з історії Другої світової війни, усіх, хто має моральне право називатися жертвами нацизму.

#### **Редакційна колегія**

**Володимир Литвинов, Володимир Лозицький,  
Ігор Лушніков, Євген Максимчук,  
Руслан Пиріг, Валерій Смолій, Павло Сохань,  
Лариса Яковлева**

***Видання здійснене за фінансової підтримки  
Українського національного фонду  
“Взаєморозуміння і примирення”***

Підготовлено на комп'ютерному обладнанні,  
наданому Інституті української археографії та джерелознавства  
ім. М.С. Грушевського Фондом Катедр Українознавства (США).  
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,  
фінансується за рахунок благодійних пожертв  
українських громад США і Канади



---

# **З М І С Т**



Від авторів

**5**

Список скорочень

**8**

Вступ

**9**

**Р о з д і л 1**

Архіви України, Росії, Німеччини:  
перші кроки опрацювання матеріалів

**23**

**Р о з д і л 2**

Походження та переміщення  
“нацистського золота”: український слід

**53**

Попередні підсумки

**67**

**Д о к у м е н т и**

**71**

Резюме

**131**

Summary

**133**

Zusammenfassung

**135**





---

## ВІД АВТОРІВ



Серед проблем, що залишилися з часів Другої світової війни і останнім часом активно обговорюються у світовому співтоваристві, все більшу увагу до себе привертає “нацистське золото”. Оприлюднення швейцарськими банками списків власників так званих “сплячих рахунків”, з претензіями на право власності яких після 1945 року ніхто не звертався, стало ще одним поштовхом до подальших пошуків історичної правди, встановлення фактів і здійснення правосуддя стосовно активів, нагромаджених нацистською Німеччиною під час Голокосту. Урядові структури, військові та спеціальні відомства і служби, юристи, банкіри, історики й архівісти у чотирьох десятках країн світу всебічно досліджують різні аспекти проблеми “нацистського золота”, а якщо говорити ширше – взагалі проблеми конфіскованого у жертв Голокосту майна. З результатами досліджень, матеріалами конференцій, семінарів і круглих столів усі зацікавлені можуть ознайомитися через світову комп’ютерну мережу Інтернет; ведеться підготовка міжнародного архівного довідника з проблеми\*.

Коли на початку року нам було запропоновано провести архівні розшуки документів, за якими можна було б простежити “український слід нацистського золота”, перспективи їх вияв-

---

\* Див.: <http://www.ushmm.gov/assets>; Nazy Gold: Information from the British Archives // History Notes, №11, September, 1996; Second Edition, January, 1997; Finding Aid to Records at the National Archives at College Park. October, 1997 (<http://www.nara.gov>); British Policy Towards Enemy Property During and After The Second World War // History Notes, №13, April, 1998.

лення видавалися не дуже оптимістичними. Часу було обмаль, а масштаби майбутньої роботи порівнювалися хіба що з “освоєнням цілинних земель”. Певний особистий досвід досліджень документальних матеріалів періоду Другої світової війни давав безперечну позитивну відповідь на питання про наявність архівних джерел, що мають те чи інше відношення до “нацистського золота”. Але які вони за складом, змістом і, відповідно, чи можуть за повнотою фіксації історичних фактів стати аргументами при встановленні української частки в нацистському золоті – на ці питання а priori відповіді не було.

Проведення фронтального поаркушного перегляду колосального за обсягом масиву документів унеможливлювалося стислими термінами, тож розвідка проводилася вибірково за аналітично визначеними напрямками. І хоча не всі вони виявилися результативними (що ми й передбачали), отримані дані багато в чому перевершили наші сподівання.

Підсумком п'ятимісячних пошуків стала аналітична довідка. Попередні результати роботи були представлені у Вашингтоні в червні цього року на міжнародному організаційному семінарі з підготовки Вашингтонської конференції, що буде присвячена проблемам активів періоду Голокосту, а також на засіданні Міжвідомчої комісії з проблем “нацистського золота” та компенсаційних платежів жертвам нацизму при Кабінеті Міністрів України.

Цією публікацією нам хотілося б започаткувати нову серію, де б друкувалися результати подальших досліджень. Вона підготовлена на базі аналітичної довідки за результатами вивчення проблеми “нацистського золота” в Україні з невеликими ремарками, що носять здебільшого редакційний характер. Жанр довідки не вимагав від авторів серйозного історіографічного огляду літератури. У такому самому “ілюстративному” плані подано огляд літератури і в цій публікації.

Зауважимо лише, що за час, який пройшов від завершення роботи над довідкою, побачили світ нові цікаві праці з проблеми. Це, зокрема, книга А.Сушона “Транснистрия: евреи в аду. Черная книга о Катастрофе в Северном Причерноморье (по воспоминаниям и документам)” (Одеса, 1998), що є першим виданням мемуарно-історичного жанру з даної проблематики, стаття



А. Боляновського “Соціальний аспект гітлерівського “нового порядку” в Галичині у 1941-1944 роках” (Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип.33. – С.186-194). Оприлюднили результати своєї роботи білоруські колеги. Нещодавно надруковано документальний збірник “Нацистское золото” из Беларуси: Документы и материалы” (Минск, 1998). Збірник містить публікацію документів з державних архівів областей та архіву Комітету державної безпеки Республіки Білорусь, що відбивають діяльність окупаційних властей з вилучення золотих і срібних речей у населення генерального округу Білорусія (під час окупації він займав чверть території республіки). Документи подано в перекладі російською та англійською мовами з факсимільним відтворенням оригіналів. Завершують книгу поіменні списки громадян з відомостями з первинних актів районних комісій сприяння НДК про вилучення у них окупантами коштовностей (із зазначенням кількості та вартості речей та посиланнями на джерела).

У додатках до нашого видання репродукуються деякі типові документи за 1941-1947 рр., зокрема, матеріали НДК, партійних і радянських органів, розпорядження окупаційних властей, документи господарчих та фінансових установ окупаційного періоду тощо. Вони розміщені за тематично-хронологічним принципом.

Автори складають щиру подяку усім, хто допомагав у підготовці цієї публікації, в першу чергу – членам науково-аналітичної групи Ларисі Яковлевій та Дмитрові Горбатюку; консультанту Григорію Савченку; колегам-архівістам з України – Оресту Мацюку, Михайлу Делегану, Тамарі Зуб, Вячеславу Куцинді, – а також з Німеччини – Каролі Вагнер та Вальтеру Наснеру.

Відгуки і пропозиції на видання просимо надсилати на адресу Українського Національного фонду “Взаєморозуміння і примирення”: 252004, Київ, вул. Басейна 1/2. Тел. / факс (044)234-8966. Електронна пошта: [iua@ukrpack.net](mailto:iua@ukrpack.net); Веб-сторінка: <http://www.nag-unf.kiev.ua>

*Київ, жовтень 1998 р.*

---

## СПИСОК СКОРОЧЕНЬ



- ВAB – Bundesarchiv in Berlin (Федеральний архів у Берліні)  
ДАЗО – Державний архів Закарпатської області  
ДАКО – Державний архів Київської області  
ДАЛО – Державний архів Львівської області  
ДАРФ – Державний архів Російської Федерації  
ДАЧО – Державний архів Чернігівської області  
МОАР – Міжнародне об'єднане агентство з репарацій  
НДК – Надзвичайна державна комісія з встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам та установам СРСР  
УНФ – Український національний фонд “Взаєморозуміння і примирення”  
УШПР – Український штаб партизанського руху  
ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України  
ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України  
ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів, м. Львів  
ЦЗІДК – Центр зберігання історично-документальних колекцій у м. Москві



---

## ВСТУП



З метою визначення ставлення світової громадськості до активів, що їх нагромадила нацистська Німеччина під час Другої світової війни, а також вироблення принципів розподілу цих активів між законними власниками та жертвами утисків і переслідувань гітлерізму, що найбільше потерпіли, в Лондоні 2 – 4 грудня 1997 р. відбулася Міжнародна конференція з проблеми “нацистського золота”.

Як відомо, після окупації майже всієї Західної, Центральної та більшої частини Східної Європи нацисти вилучили всі наявні золоті запаси поневолених країн, здійснили масові конфіскації валютних ресурсів та ювелірних цінностей у мирного населення (в першу чергу – єврейського). “Золотодобувними підприємствами” стали і фабрики смерті – нацистські концтабори. Йдеться про найбільше пограбування в історії людства – конфіскацію золота на суму понад 580 млн доларів США, що на сьогодні становить близько 5,6 білльйонів доларів США<sup>1</sup>.

Демонстративна відмова Радянського Союзу від участі в роботі створеної в 1946 р. за рішенням урядів Великої Британії, США, Франції Трьохсторонньої комісії по поверненню золотих запасів країнам, що були окуповані нацистською Німеччиною, перекреслили будь-які перспективи вирішення цього питання в інтересах потерпілих радянських громадян.

Після підписання Вашингтонської угоди 1946 р. Швейцарія, в банках якої зберігалися активи нацистів, погодилася вип-

---

<sup>1</sup> Див.: US and Allied Efforts to Recover and Restore Gold and Other Assets Stolen or Hidden by Germany During World War II. Preliminary Study. 2 May 1997.–Washington, 1997.– P. III.

латити 250 млн швейцарських франків золотом Міжнародному об'єднаному агентству з репарацій (МОАР). Разом із золотом, конфіскованим у Німеччині або повернутим іншими країнами, МОАР перерахувало 1, 49 млрд швейцарських франків (337 млн доларів США) національним банкам країн, що зазнали збитків. При цьому вимоги приватних осіб не бралися до уваги.

Історична складність проблеми і специфічний характер предмета обговорення унеможливили прийняття конференцією конкретних остаточних рішень. Адже на сьогодні не існує жодних точних даних стосовно обсягів “нацистського золота”, вилученого у населення Європи під час війни, а також щодо того, до чийх рук воно потрапило. На думку міжнародних експертів, також важко визначити, які ще активи (гроші, цінні папери, ювелірні прикраси, витвори мистецтва та ін.) нацистські організації або окремі особи привласнили під час війни і в яких саме країнах вони зберігаються. Задовольняємося здебільшого попередніми експертними оцінками, які називають приблизну суму в діапазоні від 2, 5 до 30 млрд доларів США. Документально не обґрунтовано на що саме може претендувати і повинна одержати та чи інша країна.

Саме тому Лондонська конференція визначила серед першорядних завдань *пошуки, визначення й розподіл “нацистського золота” на основі незаперечних, документально підтверджених історичних фактів* з метою створення жертвам нацизму гідних умов життя.

У Україні цю роботу було ініційовано Українським національним фондом “Взаєморозуміння і примирення” (далі – УНФ), створеним 16 червня 1993 р. з метою проведення компенсаційних виплат жертвам нацизму (Голова Правління Фонду – Ігор Лушніков)<sup>2</sup>.

*Проблему компенсацій, однак, на сьогодні не можна вважати розв'язаною. Дається взнаки ставлення до неї в минулі роки, відсутність чіткої юридичної бази та документального*

---

<sup>2</sup> Національні фонди в Україні, Росії та Білорусії були створені згідно з домовленістю між ФРН, Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Україною від 3 березня 1993 р. про одноразовий фінансовий компенсаційний вклад Німеччини. Протягом 1993–1998 рр. УНФ проводив виплату платежів.

забезпечення, визначення поняття “жертви нацизму” і не в останню чергу – розміри компенсацій. В Україні проживає найбільша кількість громадян, які потерпіли від націонал-соціалістських переслідувань – понад 656 тис. осіб. Із загальної суми виплат, наданих Німеччиною у післявоєнні роки, громадяни України отримали найменшу гуманітарну виплату, в середньому 615 німецьких марок на особу, тим часом як жертви нацизму в інших країнах Західної та Центральної Європи отримали по 5-6 тис. марок. Сума, яку було виділено в 1993 р. українським жертвам нацизму (0,4 млрд німецьких марок), не йде в жодне порівняння з сумами для громадян країн Європи (майже 120 млрд марок). Жертви нацизму – громадяни України перебувають у вкрай тяжкому матеріальному становищі: 90% з них – пенсіонери, що не працюють, розмір пенсії – до 35 доларів США; 130 тис. осіб – інваліди; 390 тис. осіб потребують постійного догляду через хвороби. Рівень смертності цих людей вдвічі перевищує показники аналогічної вікової групи населення в Україні.

Одним із заходів, здійснених УНФ у плані реалізації рішень Лондонської конференції, було створення в січні 1998 р. науково-аналітичної групи з проблеми “нацистського золота”. Для обґрунтування претензій України на його частку група, до складу якої увійшли автори даної публікації, а також директор ЦДАВО України Лариса Яковлева та юрист Дмитро Горбатюк, мала провести всебічну дослідницьку роботу – виявити та проаналізувати комплекси архівних документів, що стосуються окупаційної політики на території України в 1941–1944 рр., знищення мирного населення, завдання моральних та матеріальних збитків юридичним і фізичним особам; громадянам не лише на окупованій території, а й за її межами в місцях примусового утримання під час Другої світової війни. Групою проводилися підготовчі роботи по створенню комп’ютерної бази даних та міжнародного архівного анотованого довідника з проблеми, поточний аналіз відомостей у міжнародній інформаційній мережі Інтернет; створено інформаційну базу (ВЕБ-сторінку) Фонду про хід вивчення проблеми “нацистського золота” в Україні (<http://www.nag-unf.kiev.ua>).

Слід зазначити, що подібна робота в Україні раніше не проводилась.

*“Україна одна з останніх згадала про те, що їй може належати чимала частка “нацистського золота”, вивезеного та схованого фашистами під час Другої світової війни”, – зауважила, коментуючи створення Міжвідомчої комісії з проблеми, Я. Соколовська в газеті “Известия” 29 травня 1998 року.*

Таке твердження можна вважати занадто категоричним, оскільки “неквапливість” України пояснюється рядом об’єктивних причин.

Перша, визначальна, стосується загальної постановки питання в СРСР, де проблема “нацистського золота” тривалий час використовувалась виключно з пропагандистською метою для звинувачення нацизму в злочинах проти людства. На догоду політичним амбіціям і бажанням “уберегти” населення країни за залізною завісою кордонів радянське керівництво відмовилося від можливої співпраці з світовим співтовариством у пошуках шляхів розв’язання проблеми. Умови тоталітарної радянської держави унеможливлювали “окрему” позицію УРСР, а значить і проведення будь-яких пошуків у цьому напрямі.

Стосовно “внутрішніх” умов можливої наукової розробки теми або підходів до її вивчення треба зауважити, що значна частина дотичних архівних джерел була засекреченою. Це, зрозуміло, виключало не лише можливість вільного доступу до них дослідників, але й створення відповідного науково-довідкового апарату до цих матеріалів безпосередньо в архівних установах. Остання обставина дається взнаки і сьогодні, коли заборону на використання документів періоду Другої світової війни в державних архівах скасовано. Треба також враховувати наявність великої кількості архівних документів з проблеми поза теперішніми кордонами України, в першу чергу, в Російській Федерації, що, хоча й не виключає можливостей пошуку, але уповільнює його.

УНФ, окремі дослідники, готуючи матеріали до Лондонської конференції (грудень 1997 р.), провели певну роботу з фрагментарного виявлення архівних документів, визначення принципової позиції України щодо проблеми “нацистського золота”. Та, зрозуміло, стислі терміни підготовки, великий обсяг науково-пошукової роботи, яку треба було починати майже



“з нуля” і проводити “обмеженими силами”, не дозволили отримати результатів, які б виходили на рівень результатів, що їх мають західні країни, де проблема досліджувалася давно і досить плідно.

У США, зокрема, було проведено безпрецедентну за масштабами роботу. За особистим розпорядженням Президента Б. Клінтона над підготовкою Попереднього Урядового дослідження з проблеми під керівництвом Головного історика Державного Департаменту д-ра Вільяма Слені протягом 7 місяців працювала група фахівців – 49 відомих спеціалістів (не рахуючи сотень співробітників з допоміжного персоналу) з 11 урядових відомств, таких як Державний Департамент, Департамент фінансів, Департамент юстиції, Центр військової історії Департаменту оборони, Центральне Розвідувальне Управління, Федеральне Бюро Розслідувань, Агенство Національної Безпеки, Федеральний Резервний Банк Нью-Йорка, Департамент торгівлі, Національний архів США, Меморіальний музей Голокосту США. У процесі підготовки урядової доповіді було опрацьовано понад 15 000 000 аркушів архівних документів, з яких близько 1 000 000 було оприлюднено вперше.

Як доповідав на науково-дослідницькому семінарі, що проводився в рамках Лондонської конференції, проф. Бауер, у Ізраїлі, передусім у меморіалі Яд Вашем, зібрані фонди здебільшого з копійних матеріалів, відібраних у зарубіжних архівах), серед яких представлені усні свідчення 33 000 чол., що пережили Голокост, копії архівів з колишнього Радянського Союзу та Німеччини, копії оригінальних документів, що стосуються єврейських общин Варшави та Відня. Зрозуміло, це вимагало серйозних попередніх наукових пошуків і чималих коштів.

Не додає оптимізму щодо ефективного дослідження проблеми “нацистського золота” проведений аналіз вітчизняної наукової літератури радянського та пострадянського часу.

Відсутність наукового поняття, а відповідно – об’єкта і предмета дослідження призвело до закомуніфікованості проблеми “нацистського золота” в радянській історичній науці. У колосальному за обсягом морі видань (вже до 1980 р. радянська історіографія Великої Вітчизняної війни налічувала близько 16 тис.

книг і брошур, що вийшли в світ загальним тиражем понад 700 млн примірників<sup>3</sup>) окремі її аспекти побіжно висвітлювалися або тільки позначалися в загальних працях з історії Другої світової війни; з історії Компартії України цього періоду; з історії окремих регіонів УРСР у роки Великої Вітчизняної війни; діяльності радянського тилу, підпільних організацій та партизанського руху на окупованій українській території; роботах, присвячених відбудові народного господарства, культури, охорони здоров'я в районах, звільнених від тимчасової гітлерівської окупації у воєнні та перші повоєнні роки; краху економічних планів нацистської Німеччини щодо України; окупаційному режиму; викриттю злочинів загарбників та їхніх спільників на тимчасово окупованій території УРСР у 1941-1944 рр.<sup>4</sup>

---

<sup>3</sup> Див.: *Историография Великой Отечественной войны: Сб.статей.* – М., 1980. – С.16.

<sup>4</sup> Див., наприклад: *История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945.* В 6 т. – М., 1965; *Історія Української РСР.* У 8 т. – К., 1977. – Т.7.; *Очерки истории Коммунистической партии Украины.* 3-е изд., доп. – К., 1972; *Історія міст і сіл УРСР.* У 26 т. – К., 1967-1974; *Эшелоны идут на восток: Из истории перебазирования производительных сил СССР в 1941-1942 гг.* – М., 1966; *Данилюк М.З.* Діяльність партійних організацій республіки по евакуації матеріальних засобів промисловості та сільського господарства: Наукові праці з історії КПРС. – К., 1965. – Вип. 3–4; *Клоков В.И.* Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских оккупантов на Украине. 1941–1944: *Историографический очерк.* – К., 1978; *Володарский Л.* Возрождение районов СССР, пострадавших от немецкой оккупации. – М., 1946; *Кондакова Н.И.* Коммунистическая партия – организатор восстановления хозяйства и культурной жизни в освобожденных районах СССР: *Историографический обзор* // *Историография Великой Отечественной войны.* – М., 1980; *Юрчук В.* Боротьба Комуністичної партії України за відбудову і розвиток народного господарства (1945-1952 рр.). – К., 1965; *Загоруйко М.М., Юденков А.Ф.* Крах плана “Ольденбург”: О срыве экономических планов фашистской Германии на оккупированной территории СССР. – М., 1974; *Кондратенко Л.В.* Крах экономических планов немецко-фашистских захватчиков на Украине: *Историографический очерк.* – К., 1980; *Немятый В.Н.* В борьбе за срыв экономических планов фашистской Германии. – К., 1982; *Коваль М.* Історія пам'ятає: Кривавий шлях фашистів на Україні. – К., 1965; *Дубина К.* Злодеяння немцев в Києве. – М., 1945 тощо.

Ідеологічні міркування обумовили напрями спеціальних досліджень. У макроваріанті вони становили в основному дві домінанти: “німецько-фашистський окупаційний режим” і “рабська праця радянських людей в Німеччині”. Тисячі праць зачіпляють ці проблеми. Звичайно, вони дають певну можливість простежити, наприклад, масштаби, форми, методи економічного визиску України нацистами. Не відходячи від загальноприйнятих ідеологічних штампів, історики найчастіше мотивують це виключно бажанням “ударних сил імперіалізму” покінчити з соціалізмом в СРСР. Таке глобальне прикриття саме по собі виключає диференціювання збитків за межами держави і окремих суб’єктів її господарської діяльності. Відсутність показників економічної діяльності конкретних людей, а то й цілих підприємств (що ховаються за великими державними цифрами) в окупованих районах, економічного зиску від цього Третьому рейху є логічно обумовленою. Вони цікавили дослідників, але не були цікаві для можновладців. Узагальнення, порівняння, наприклад, продуктивності праці населення України в умовах передвоєнного і післявоєнного сталінського та нацистського окупаційного режимів могли привести до небажаних висновків.

Мільйонні вигнання населення України в Німеччину класифікуються радянськими істориками лише як каторга з важкими умовами праці та побуту оstarбайтерів. Те саме можна сказати й про військовополонених. Табу на кількість полонених тривалий час не давало можливості історикам робити навіть елементарні висновки про їх участь у економічному житті Третього рейху. Зовсім не розглядається реальний економічний ефект від роботи оstarбайтерів і військовополонених.

Задля справедливості зауважимо, що окремі конкретизовані приклади нацистського визиску особистості в Україні знайшли відображення в наукових дослідженнях. Вони, як правило, слугують за ілюстративний матеріал (охорона здоров’я, культурні цінності, особисте майно), що відповідає прокрустовому ложу радянської ідеологічної концепції.

Окремо слід виділити проведену за радянських часів роботу з підготовки та видання збірників документів періоду Великої

Вітчизняної війни. Незважаючи на безумовну політичну кон'юнктуру у виборі проблематики, збірники документів вміщують оригінальні матеріали, вільні від заідеологізованих трактувань. Аргументованому викриттю злочинів нацистських злочинців сприяють опубліковані документи і матеріали у цілій низці відомих у радянській історіографії видань<sup>5</sup>.

Безумовний інтерес серед документальних збірників цієї тематичної групи становить підготовлене вченими-істориками та архівістами УРСР видання “Історія застерігає”: Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх пособників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни” (К., 1986). У збірнику використано трофейні документальні матеріали (всього – 161 документ), що зберігалися в центральних державних і партійних архівних установах тодішнього СРСР (тепер – Російської Федерації, України та Білорусі). Документи, подані у розділах: “Тотальний терор”, “Каторжна праця та вигнання населення в рабство”, “Нацистська політика пограбування і руйнування”, – розкривають політику повного безправ'я стосовно населення, свавілля, насильства і беззаконня гітлерівських окупантів; свідчать про каторжні умови праці під страхом смертної кари, рабський режим експлуатації, примусову мобілізацію робочої сили з широким застосуванням спеціальних каральних експедицій; підтверджують пограбування міського та сільського населення: викрадання художніх та історичних цінностей, грабіж продовольства; руйнування міст і селищ тощо.

Не можна обминути увагою і видання матеріалів Надзвичайної державної комісії по встановленню та розслідуванню зло-

---

<sup>5</sup> “Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками”: Сб. материалов. В 7 т. – М., 1957–1961; “Преступные цели – преступные средства”: Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР (1941-1944 гг.). 3-е изд. – М., 1985; “Совершенно секретно! Только для командования”: Стратегия фашистской Германии в войне против СССР. – М., 1967; Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: Зб. документів і матеріалів. – К., 1963.

чинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР<sup>6</sup>, хоча вони не є повними і при дослідженні проблеми “нацистського золота” вимагають обов’язкового залучення й комплексного аналізу наявних в архівних установах України та Російської Федерації матеріалів (про це докладніше див. у першому розділі).

Корисний фактичний матеріал міститься в документальних збірниках, присвячених подіям Великої Вітчизняної війни, викриттю злочинів гітлерівців у областях і регіонах України<sup>7</sup>.

Таким чином, як бачимо, відсутність постановки проблеми власне “нацистського золота” в історичній науці СРСР (і радянської України в тому числі) не дозволила вченим досліджу-

---

<sup>6</sup> Див.: Сборник сообщений Чрезвычайной государственной комиссии о злодеяниях немецко-фашистских захватчиков. – М., 1946; Отчет Украинского республиканского комитета содействия в работе Чрезвычайной государственной комиссии об установлении и расследовании злодеяний фашистских захватчиков и их сообщников и причиненного ими ущерба гражданам, колхозам, общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям на территории Украинской ССР // Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945: Документы и материалы. В 3 т. – К., 1980. – Т.3; Про злочинства німців на території Львівської області: Повідомлення Надзвичайної державної комісії по встановленню і розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників. – 1945.

<sup>7</sup> Див., наприклад: Донецкая область в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.): Сб. документов и материалов. – Донецк, 1980; Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны (1941-1945): Сб. документов и материалов. – Днепропетровск, 1962; Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.: Сб. документів і матеріалів. – К., 1969; Люди Радянської Житомирщини про німецьку каторгу: Сб. листів та спогадів. – Житомир, 1948; Звірства німців на Львівщині: Сб. статей та документів. – Львів, 1945; Зверства і преступлення німецько-фашистських захватчиков на Харьковщине: Сб. документов. – К., 1944; Киевщина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945: Сб. документов и материалов. – К., 1963; Луганщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Сб. материалов и документов. – Донецк, 1969; Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза: Сб. документов и материалов. В 3 т. – Одесса, 1947-1951; Німецькі окупанти на Полтавщині (1941-1943 рр.): Сб. документів. – Полтава, 1947; Поділля у Великій Вітчизняній війні: Сб. документів і матеріалів. – Львів, 1969; Херсонская область в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945: Сб. документов и материалов. – Симферополь, 1975.



вати її спеціально, а деякі складові з політико-ідеологічних причин знайшли лише побіжне, часто розмите або ж чисто ілюстративне відображення. Тлумачення, що допускалися з цього приводу, значно зміщували пріоритети на користь держави. Тоталітарна система працювала на захист власних інтересів, а не на захист інтересів людини. Тож результати наукових історичних досліджень радянського періоду з проблематики, близької до “нацистського золота”, не дають необхідних сьогодні напрямів пошуку, визначення і розподілу “нацистського золота”.

Резюмуючи аналіз літератури радянського періоду, доречно, на наш погляд, навести слова відомого дослідника Великої Вітчизняної війни М.Г. Павленка:

*“Приверженность многих исследователей утвердившимся в этот период схемам и стереотипам, неотмененные запреты на доступ к целому ряду источников и материалов – все это отбросило историографию Великой Отечественной войны далеко назад. Остается лишь сожалеть о том, что время потеряно...”*

(Коммунист. – 1988. – №9. – С.94.)

Період горбачовської перебудови та гласності надав можливість історикам торкнутися деяких “білих плям” і в історії Великої Вітчизняної війни. В першу чергу ними стали проблеми, пов’язані з висвітленням початкового етапу війни, помилок Сталіна тощо. І хоча проблема “нацистського золота” як така все ще перебувала “в тіні”, перегляд даних щодо загальної кількості загиблих, долі “остарбайтерів” і військовополонених, що розпочався в перебудовний період і тривав у пострадянський, визначив окремі підходи до її дослідження<sup>8</sup>.

Найбільші досягнення у цьому напрямі здійснено у вивченні питання про “остарбайтерів” та військовополонених. Особливо тут слід відзначити роботу московського вченого П.Поляна, яка, по суті, є першою (і вдалою на наш погляд) монографічною

---

<sup>8</sup> Див.: Козлов В.И. О людских потерях Советского Союза в Великой Отечественной войне 1941- 1945 годов // История СССР. – 1989. – №2. – С.132-139; Земсков В.Н. К вопросу о репатриации советских граждан. 1944-1951 годы // Там же. – 1990. – №4. – С.26-41; Кривошеев Г.Ф. В первых сражениях // Военно-исторический журнал. – 1991. – №2.

спробою узагальнюючого і панорамного дослідження радянських військовополонених та оstarбайтерів як самостійного історичного феномена<sup>9</sup>. Безумовно, позитивною рисою роботи є залучення широкого кола архівних джерел, більшість з яких вперше запроваджено до наукового вжитку, а також їх серйозний науковий аналіз.

Праця П. Поляна складається з двох основних частин. У першій – “Русские в Рейхе: первые и последние” – подано нарис статутних дефініцій та кількісних характеристик радянських військовополонених і оstarбайтерів. Описано обставини їх поновлення, полону, примусової “вербовки” та депортації до Німеччини, а також найбільш суттєві моменти їхнього побуту та працевикористання. У другій частині – “Родина ждет вас, сволочи!..”: репатриация и бегство от нее” – висвітлено долю колишніх радянських військовополонених та остівців після повернення з Німеччини. Недоступність архівів унеможливлювала дослідження цього етапу до недавнього часу.

Оскільки поштовхом для початку роботи і написання книги стали листи, надіслані до московського історично-просвітницького товариства “Мемориал” (близько 400 тис.) після публікації на початку 1990 р. в газеті “Неделя” статті О.Данкіна “Пенсия из-за рубежа”, автор не обминає проблему компенсацій, її стан до 1996 р. та можливі перспективи її подальшого вирішення.

За умов незалежної України спостерігаються перші спроби українських вчених об’єктивно, неупереджено підійти до розгляду проблеми як гітлерівського окупаційного режиму, так і українського сліду “нацистського золота”, чому сприяють і нові політичні реалії, і зняття грифу таємності з багатьох раніше недоступних архівних документів.

Серед доробку українських дослідників заслуговує на увагу невелика за обсягом, але дуже корисна стаття М.Ковальського і Т.Ченцової “Фільтраційні справи” – невідомі джерела держав-

---

<sup>9</sup> П. Полян. Жертвы двух диктатур. Оstarбайтеры и военнопленные в Третьем рейхе и их репатриация. – М., 1996. Серйозне дослідження про військовополонених нещодавно побачило світ і в Німеччині: Christian Streit. Keine Kameraden. Die deutsche Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941-1945. Bonn, 1997.

них архівів”, вміщена на сторінках архівного часопису<sup>10</sup>. Автори зазначають:

*“Хоча питання масової примусової депортації людей, особливо молоді, з тимчасово окупованих фашистами територій і розглядалося Нюрнберзьким трибуналом, детального висвітлення істориками колишнього СРСР воно не набуло – більшість документів з цього питання, у тому числі стосовно цієї категорії людей, зберігалися в архівах КДБ; мали місце також певні табу ідеологічного характеру – практично кожна людина, яка опинилася в роки війни за будь-яких обставин за кордоном, вважалася зрадником батьківщини”*.

Імпульсом для введення до наукового вжитку нових унікальних джерельних масивів з цього питання стало доручення, що було дано в листопаді 1991 р. Верховною Радою України Кабінету Міністрів: організувати через виконавчі органи обласних Рад народних депутатів роботу по складанню списків українських громадян-остарбайтерів для вирішення питань про відшкодування збитків громадянам України з боку уряду Німеччини. У статті висвітлюється робота, що здійснювалася в цьому напрямі в Дніпропетровській області. Автори проаналізували практично досі невідомий історичний науці комплекс документів фільтраційних справ, оцінили їхню значущість для подальших досліджень.

Проявилися нові підходи і у висвітленні проблеми нацистського окупаційного режиму. Показовим у цьому відношенні є документальне видання кримських науковців<sup>11</sup>. Збірник знайомить з важливим і багатоплановим, але зовсім не дослідженим джерелом інформації про події в окупованому Криму (це зауваження можна вважати справедливим і для інших регіонів України), яким є періодичні видання Міністерства пропаганди нацистської Німеччини російською і кримсько-татарською мовами. Осібне місце посідає газета “Голос Крима”, що виходила в Сімферополі з 12 грудня 1941 р. по 9 квітня 1944 р. Газета систематично друкувала програмні звернення, накази, різні вказівки, попередження і оголошення представників окупаційної

---

<sup>10</sup> Архіви України. – 1993. – №1-3. – С.35-44.

<sup>11</sup> Окупаційний режим в Криму 1941-1944 рр.: За матеріалами преси окупаційних властей. – Сімферополь, 1996.

влади різних рівнів: від німецького головного командування Сімферополя до начальника поліції. Не всі директиви такого рівня публікувалися на сторінках газети. В той же час, як правило, практично всі німецькі розпорядження (від глобальних до найприватніших) дублювалися або переказувалися в наказах та розпорядженнях “підлеглих” служб і структур – Міської управи Сімферополя, Бюро праці, Господарського командування Криму, а їхні матеріали вміщувалися на сторінках газети регулярно. Представлені документи охоплюють широкий спектр питань – військового характеру, репресивного, адміністративного, ідеологічного, національного, господарського. Безумовно, залучення джерел такого виду значно розширює можливості дослідників цього періоду.

Складовою частиною нацистських планів щодо світового панування, важливим елементом ідеології, політики та практики Німеччини 1933–1945 рр. був антисемітизм із його стратегічною метою тотального фізичного знищення євреїв. Серед країн, де ця мета реалізовувалася, не останнє місце посідає Україна. Тут, як і в інших східноєвропейських державах, геноцид проявлявся відкрито в найжорстокіших формах, що не було пов’язано з дотриманням будь-яких умовностей і норм, як у країнах Західної та Центральної Європи. В останні роки проблема Голокосту висвітлювалася всебічно, в тому числі й численними українськими дослідниками. З’явилося чимало публікацій (значна частина яких була результатом співпраці українських та ізраїльських вчених), в першу чергу документальних, що розкривають нацистську політику винищення єврейського населення<sup>12</sup>.

І хоча дослідження в цьому напрямі не можна вважати завершеними, враховуючи стан розробки проблеми в Ізраїлі, США, інших країнах, науково-аналітична група не ставила за мету на цьому етапі роботи спеціально вивчати єврейське питання в ракурсі проблеми “нацистського золота” – оскільки в

---

<sup>12</sup> Див., наприклад: Єврейський геноцид на Україні в період окупації в німецької документалистике. 1941–1944: Сб. документів. – Харків; Ієрусалим, 1995; *Круглов О. Й.* Уничтожение еврейского населения Украины в 1941–1944 гг. Хроника событий. – К., 1997; *Круглов О.Й.* Уничтожение еврейского населения в Винницкой области в 1941–1944 гг. – Могилев-Подольский, 1997 та ін.

обмежених часових рамках відкрити тут щось нове було б важко<sup>13</sup>.

У поле зору істориків, архівістів потрапили й проблеми повернення вивезених з України культурних цінностей – скарбів музеїв, бібліотек, архівів. З початку 90-х років масштабні дослідження в цій галузі були ініційовані Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України та рядом наукових інституцій, зокрема, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського, Інститутом історії України Національної Академії наук України та ін.<sup>14</sup>

Зарубіжні історики, виявляючи документи, які б “актували” не тільки *збитки, заподіяні державам* воєнними діями та нацистською окупацією в період Другої світової війни, а й *злочини проти особистості* (матеріальні втрати, фізичний і моральний визиск, поневолення), намагаються вибудувати чітку систему факторів нагромадження матеріальних цінностей нацистами. Значно полегшує цю працю державне сприяння. Така позиція визначається відстоюванням природніх прав людини на особисту та приватну власність. Увага зарубіжних спеціалістів в основному концентрується на вивченні проблем власних народів, особливо коли це стосується економічних проблем.

---

<sup>13</sup> Вибрану бібліографію з проблеми Голокосту останнього десятиліття див. у виданні: *Stephane Bruchfeld and Paul A. Levine. Tell ye your children... A Book about the Holocaust in Europe. 1933–1945.* – [Stockholm, 1988]. – P.80. Серед видань німецькою мовою заслуговує на увагу збірка спогадів та архівних документів *Die Schoah von Babij Jar. Das Massaker deutscher Sonderkommandos an der jüdischen Bevölkerung von Kiew 1941 fünfzig Jahre danach zum Gedenken.* 1991; також монографічні дослідження єврейського геноциду в Галичині: *Dieter Pohl. Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens.* München, 1997; *Thomas Sandkühler. “Endlösung” in Galizien. Der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiativen.* Bonn, 1996.

<sup>14</sup> Побачили світ 10 випусків серійного видання “Повернення культурного надбання України: Проблеми, завдання, перспективи” (Вип. 1–10. – Київ, 1993–1997). На особливу увагу заслуговують матеріали конференцій і семінарів з проблеми, опубліковані, зокрема у вип. 6 (Матеріали національного семінару “Проблеми повернення національно-культурних пам’яток, втрачених або переміщених під час Другої світової війни”. Чернівці, вересень 1994 р. – Київ, 1996) та вип. 10 (Матеріали науково-практичного симпозиуму “Правові аспекти реституції культурних цінностей: теорія і практика”. Київ, грудень 1996 р. – К., 1997).



## Архіви України, Росії, Німеччини: перші кроки опрацювання матеріалів



Першочерговим завданням у дослідженні проблеми “нацистського золота”, як вже зазначалося, є максимальне виявлення та залучення наявних ретроспективних інформаційних ресурсів як в Україні, так і за її межами. З початку поточного року науково-аналітичною групою вперше під цим кутом зору спеціально опрацьовувалися документальні матеріали таких архівів – Центрального державного архіву вищих органів влади і управління (ЦДАВО) України (колишній Центральний державний архів Жовтневої революції, вищих органів державної влади та органів державного управління УРСР); Центрального державного архіву громадських об’єднань (ЦДАГО) України (колишній Партиїний архів Центрального Комітету Компартії України); Центрального державного історичного архіву, м. Львів (ЦДІАЛ); Центрального державного архіву Республіки Крим; державних архівів Волинської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей України; Державного архіву Російської Федерації (ДАРФ) (створений в червні 1992 р. на базі Центрального державного архіву Жовтневої революції, вищих органів державної влади та органів державного управління СРСР і Центрального державного архіву РРФСР), Центру зберігання історично-документальних колекцій (ЦЗІДК) (колишній Центральний державний архів СРСР / “Особый архів”); Федерального архіву в Берліні (Німеччина).

Вивчення архівних документів і матеріалів проводилося безпосередньо співробітниками науково-аналітичної групи в ЦДАВО України, ЦДАГО України, Держархіві Київської області, ЦДІА, м. Львів, держархівах Закарпатської, Львівської областей, ДАРФ та ЦЗІДК, Федеральному архіві в Берліні. Відомості решти названих вище державних архівів областей надсилалися обласними представництвами УНФ “Взаєморозуміння і примирення” при Кабінеті Міністрів України та архівними установами на запити Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України. На жаль, частина відповідей, надісланих з областей представництвами Фонду, не містить посилок на архівні документи, які використовувались при підготовці інформаційних довідок. У розпорядження групи не надійшли відомості з державних архівів Дніпропетровської, Луганської, Рівненської та Сумської областей, не опрацьовувалися також фонди державних архівів міст Києва і Севастополя.

Першорядне значення у виявленні документів з проблеми мало масштабне обстеження українських архівів. І найбільша складність тут полягала не у відсутності джерельної бази, а у відсутності ефективних засобів пошуку ретроспективної інформації. Розпорошеність матеріалів по різних архівних установах України, а також Москви, громіздкий і застарілий науково-довідковий апарат, що не завжди відповідає сучасним вимогам, суттєво уповільнювали роботу.

У результаті проведеного аналізу виявлених матеріалів визначено п'ять основних груп архівних документів, що становлять джерельний комплекс дослідження проблеми “нацистського золота” в Україні. Нижче подається їхній попередній огляд.

### ***1. Архіви вищих органів влади і управління***

У цій групі представлені фонди ЦДАВО України, ЦДАГО України, ДАРФ, що містять документи і матеріали:

**1) Центрального Комітету Компартії України (ЦК КПУ).** До серпня 1991 р. ЦК КПУ мав статус вищого політичного керівного органу УРСР, що визначало його незаперечну провідну

роль у вирішенні будь-яких питань державного рівня. Не є винятком і діяльність з розслідування та встановлення злочинів та збитків, заподіяних нацистськими загарбниками під час тимчасової окупації території України в 1941-1944 рр. Документи ЦК КПУ (до жовтня 1952 р. – КП(б)У) зосереджені у фонді 1 (понад 60 описів) ЦДАГО України.

У першу чергу тут привертають увагу директивні документи Ради Народних Комісарів (РНК) СРСР, Надзвичайної державної комісії з встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам та установам СРСР (далі: НДК СРСР) про організацію роботи Комісії, зведені дані злочинів та збитків по УРСР, надіслані з Москви.

Діяльність партійно-радянського керівництва УРСР з організації роботи Республіканської НДК представляють, зокрема такі матеріали: доповідна записка начальника відділу фінансів Держплану при РНК УРСР “До питання підведення підсумків збитків, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками народному господарству УРСР”; матеріали, підготовлені Інститутом економіки АН УРСР за дорученням Голови Верховної Ради (ВР) УРСР М. Гречухи і зав. відділом пропаганди ЦК КП(б)У К. Литвина, надіслані Секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову, в яких аналізуються загальні підходи, а також визначаються *конкретні методи* обліку втрат та збитків України від ведення воєнних дій на території республіки, її тимчасової окупації нацистськими загарбниками.

Обласні, міські, районні комітети КП(б)У надсилали до ЦК інформації, доповідні записки, зведені дані, акти про окупаційний режим у регіонах, масові знищення мирних громадян та військовополонених, знищення та руйнування населених пунктів, примусове вивезення громадян на каторжні роботи до Німеччини, збитки, заподіяні окупантами громадянам, колгоспам, державним підприємствам, культурно-освітнім державним установам. Найбільш повно в цих документах представлені Харківська та Ворошиловградська (ф. 1, оп. 23, спр. 124, 127, 583,

688, 689; оп. 46. спр. 144; оп. 70, спр. 110, 881; оп. 80. спр. 23) області. Є також матеріали по Волинській (ф. 1, оп. 46, спр. 144), Сталінській (ф. 1, оп. 23, спр. 1065), Сумській (окремо – Глухівський район) (ф. 1, оп. 22, спр. 558), Чернігівській (Корольський район) (ф. 1, оп. 22, спр. 642) областям, Києву (ф. 1, оп. 22, спр. 64), Одесі (ф. 1, оп. 22, спр. 476), табору військовополонених у Славуті (ф. 1, оп. 23, спр. 1064). Решта представлених даних – узагальнюючі по республіці, в першу чергу стосовно промисловості та сільського господарства, окремі справи, присвячені підрахуванню збитків, заповіданих школам (ф. 1, оп. 73, спр. 98), Північно-Донецькій залізниці (ф. 1, оп. 77, спр. 91, 92). Разом з документами до ЦК надсилалися альбоми фотознімків злочинів нацистських окупантів і їхніх спільників.

Окремі факти зlodіянь окупантів, їхніх знущань над цивільним населенням, руйнувань відображено в доповідних записках, довідках, донесеннях Наркомату внутрішніх справ (НКВС) УРСР, Українського штабу партизанського руху (УШПР), партизанських формувань до ЦК КП(б)У. Представлено у фонді ЦК і копії звинувачувальних висновків у слідчих справах про звірства окупантів на території України.

Надходили до ЦК КП(б)У і матеріали (здебільшого – копійні, але є й оригінальні) окупаційної влади. Серед них – записки на ім'я урядового комісара в Україні Е. Коха з питань управління окупованою територією та політики стосовно українського населення (ф. 1, оп. 23, спр. 40, 41); інформаційні повідомлення німецьких каральних органів про економічний і політичний стан у районах України за 1942-1943 рр. (переклад з німецьких документів, представлених у Нюрнберзі Міжнародному військовому трибуналу) (ф. 1, оп. 22, спр. 76-83); копії документів окупаційної влади у Харкові та інші матеріали (ф. 1, оп. 23, спр. 528, 531, 532, 533).

**2) Ради Міністрів УРСР (РМ УРСР).** Документи РМ (до березня 1946 р. – Рада Народних Комісарів (РНК) УРСР) представлені у ф. 2 ЦДАВО України. Відділи репатріації облвиконкомів, готуючи матеріали про репатрійованих, направляли до РНК УРСР звіти, доповідні записки, довідки, відомості, де обо-

в'язково давали інформацію про зlodіяння і збитки, заподіяні областям України окупантами. Серед них матеріали про збитки, заподіяні підприємствам, установам, організаціям, громадянам; про масове знищення мирного населення, знищення євреїв у таборах смерті; вигнання українського населення на каторжні роботи до Німеччини; пограбування загарбниками церковного майна, в тому числі виробів із золота і срібла; пограбування музеїв, закладів освіти, науково-дослідних інститутів; вивезення до Німеччини, Румунії матеріальних і культурних цінностей, пограбованих окупантами в Україні; збитки, заподіяні громадянам України (особисте майно, руйнування будівель та ін. ). Особливий інтерес представляють звіти, доповідні записки, відомості про збитки, заподіяні громадянам Української РСР, з урахуванням кількості представлених актів, кількості потерпілих сімей; загальна сума збитків у мільйонах карбованців по областях республіки, за індивідуальними актами і актами-списками; про збитки, заподіяні підприємствам, установам, організаціям, що входять до складу республіканських наркоматів і центральних відомств УРСР; про пограбування та знищення матеріальних і культурних цінностей в Україні в період її тимчасової окупації (ф. 2, оп. 7, спр. 472-а).

Привертають увагу і матеріали про засудження військових злочинців – учасників звірств та зlodіян на території України (ф. 2, оп. 7, спр. 271-а, 722-а).

**3) Державної планової комісії (Держплан) при РНК УРСР.** У ф. 337, оп. 30 ЦДАВО України зберігаються матеріали за 1943-1945 рр. з обліку збитків, заподіяних нацистськими загарбниками та їхніми спільниками народному господарству і громадянам України за період тимчасової окупації території республіки:

– Акти та ін. матеріали про збитки, заподіяні галузевим наркоматам, в тому числі по об'єктах республіканського значення, підвідомчих Наркомату освіти УРСР (музеї, театри, кінотеатри, клуби, пам'ятники, релігійні споруди тощо); про втрати майна громадян, підприємств, установ, що сталися під час воєнних дій у еквівалентній формі вартості; про втрати, пов'язані з



евакуацією та реевакуацією підприємств, організацій, установ, в тому числі державних, кооперативних, громадських; про втрати громадян у вигляді зарплати, яку вони не отримали в результаті вимушеного простою через евакуацію (ф. 337, оп. 30, спр. 58).

– Відомості, протокол засідання Надзвичайної комісії, акти про зlodіяння та збитки, заподіяні окупантами та їхніми спільниками Закарпатській, Ізмаїльській, Одеській, Чернівецькій областям (ф. 337, оп. 30, спр. 58, 59, 73).

– Відомості про збитки, заподіяні Дніпропетровській, Ізмаїльській, Полтавській, Харківській, Чернівецькій областям угорськими та румунськими військами (ф. 337, оп. 30, спр. 59).

– Зведені відомості про вбивства мирного населення, насильства окупантів, вивезення громадян на примусові роботи до Німеччини; збитки, заподіяні громадянам, громадським організаціям, державним підприємствам і установам Української РСР (ф. 337, оп. 30, спр. 73).

У матеріалах фонду за 1945–1950 рр. (оп. 9) привертають увагу документи, що стосуються вивезення дорогоцінних металів з України, зокрема, плани розподілу обладнання, чорних та кольорових металів, які повернулися з Німеччини і Румунії; інвентаризаційні акти і описи повернутого вітчизняного обладнання і майна (ф. 337, оп. 9, спр. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9-15, 17, 18, 22).

**4) Центрального статистичного Управління (ЦСУ) УРСР 1943–1954 рр.** Документи ЦСУ УРСР зберігаються в ЦДАВО України, ф. 582. Вони зосереджені по відділах статистики промисловості, транспорту і зв'язку, зведених робіт, торгівлі, матеріали яких створюють окремі описи. У фонді містяться звіти з інвентаризації майна та підсумки інвентаризації, матеріали про збитки, заподіяні різним наркоматам республіканського підпорядкування.

**5) Управління по поверненню обладнання, майна і цінностей при Раді Міністрів УРСР за 1944–1947 рр.** Було створено за постановою Раднаркому УРСР від 15 листопада 1944 р. з метою повернення з Німеччини і Румунії вивезеного туди пограбованого обладнання, майна, історичних коштовностей. У ві-

данні Управління перебували Одеська, Ізмаїльська, Запорізька і Донецька контори, через які безпосередньо здійснювалася робота з поверненням матеріально-технічних цінностей з-за кордону. Документи Управління з 1973 р. зберігаються в ЦДАВО України (ф. 5118, оп. 1). Це – постанови, накази Раднаркому та накази самого Управління по поверненню майна, обладнання, цінностей з Німеччини та Румунії (спр. 2-8, 94-97, 134), звіти про роботу по поверненню майна та листування з цього питання (спр. 13, 15, 16, 18), інвентаризаційні відомості, прийомно-здавальні акти, описи на повернення культурно-історичних цінностей, майна, обладнання (спр. 35, 37, 50, 74, 75, 79-91, 115-118), звіти, відомості, акти, описи щодо прибуття промислового обладнання (спр. 20-30, 33, 34, 39-43, 60, 70-72, 144, 153-155, 159).

**6) Народного комісаріату (наркомату) комунального господарства УРСР.** Серед документів за 1944–1950 рр., представлених у ф. 26, оп. 3 ЦДАВО України, – довідки, відомості та ін. матеріали про збитки, заподіяні німецько-фашистськими окупантами та їхніми спільниками комунальному господарству Одеси, Чернівців, Вінницької, Ізмаїльської, Кам'янець-Подільської областей; трестам “Геотопозйомка” та “Укркомуненергія” Наркомату комунального господарства (Наркомкомунгосп) УРСР, вивезення їхнього обладнання та устаткування; вивезення обладнання Львівського облкомунгоспу до Тарнова (Польща), а звідти до Німеччини (1944 р.); про основні матеріали і обладнання Наркомкомунгоспу УРСР, що були сконцентровані у трьох трофейних складах Бухареста (Румунія); про отримання Чернігівським облкомунгоспом трофейного обладнання; повідомлення Чернігівського облкомунгоспу про проведення окупантами у Ніжинському та Корюківському районах карних акцій проти мирного населення, пограбування громадян, польського косяулу Ніжина (ф. 26, оп. 3, спр. 7, 8, 18, 24, 25, 31, 43, 61, 77).

**7-12) Разом можна розглядати фонди наркоматів різних галузей,** що зберігаються в ЦДАВО України і складаються з однотипних документів. У фондах:

– Наркомату промисловості будівельних матеріалів УРСР за 1944–1945 рр. (ф. 4903, оп. 1);

– Наркомату сільського господарства УРСР за 1943–1945 рр. (ф. 27, оп. 17, 19);

– Наркомату м'ясо-молочної промисловості УРСР за 1944–1946 рр. (ф. 4481, оп. 1);

– Наркомату харчової промисловості УРСР за 1943–1944 рр. (ф. 4491, оп. 1);

– Наркомату зернових і тваринницьких радгоспів УРСР за 1941–1945 рр. (ф. 4860, оп. 1);

– Наркомату охорони здоров'я УРСР за 1943–1950 рр. (ф. 342, оп. 14, т. 2) – містяться довідки про збитки окремих наркоматів, узагальнюючі дані, реєстри, акти з обліку збитків по окремих областях та установах.

Особливий і за репрезентативністю, і за змістом масив джерел становлять документи **Надзвичайної державної комісії з встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам та установам СРСР** (далі: НДК СРСР). Документи НДК зберігаються в різних фондах ЦДАВО України, ЦДАГО України, ДАРФ, в усіх без винятку держархівах областей України. Ця обставина, а також незаперечна вагомість представлених у матеріалах НДК даних вимагають докладнішого аналізу організаційних засад створення Надзвичайної комісії, розробки нею методик проведення підрахунків, діяльності комісій на місцях за конкретних умов тодішнього СРСР.

НДК СРСР була створена відповідно до Указу Верховної Ради СРСР 2 листопада 1942 р. 5 березня 1943 р. своєю Постановою за №299 РНК СРСР затвердила Положення про Надзвичайну Державну Комісію, визначила *склад республіканських, крайових та обласних комісій*, метою створення яких було всебічне сприяння НДК. Саме ці комісії проводили основну роботу на місцях із розслідування та встановлення злочинів і збитків, заподіяних нацистськими загарбниками та їхніми спільниками. Акти, підготовлені ними, складають основу узагальнених до масшта-

бів країни даних, оприлюднених згодом НДК СРСР. Ці акти в переважній своїй більшості зберігаються в держархівах областей України, ЦДАВО України та ЦДАГО України, а також у повному обсязі – у ДАРФ.

Згідно з Положенням на НДК СРСР покладалися такі завдання:

а) повний облік скоєних гітлерівськими загарбниками злочинів та заподіяних ними збитків;

б) координація роботи радянських державних органів з обліку злочинів фашистських загарбників та заподіяних ними збитків;

в) визначення збитків, заподіяних громадянам СРСР, та встановлення розмірів *можливої* компенсації втрат, що зазнали окремі громадяни;

г) визначення на основі документальних даних розмірів збитків, заподіяних радянській державі, колгоспам, громадським організаціям, що підлягають відшкодуванню;

д) встановлення осіб злочинців з метою притягнення їх до суду.

Акцентувалася увага і на питаннях методики проведення роботи: збір *документальних даних*, їх ретельна перевірка. Підготовлені таким чином факти “в міру необхідності” рекомендувалося публікувати. НДК СРСР зобов’язувалася видавати розпорядження та інструкції з питань, що входили до їхньої компетенції, мала право залучати до розслідувань державні органи, комісії на місцях, громадян тощо.

За цими принципами створювалася і проводила свою діяльність Республіканська Надзвичайна комісія із встановлення та розслідування злочинів нацистських загарбників та їхніх спільників та заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам та установам УРСР. Усвідомлюючи масштаби роботи в республіці, що найбільше постраждала від тимчасової нацистської окупації та воєнних дій на своїй території, партійне і радянське керівництво УРСР приділяло цьому питанню чимало уваги.

За дорученням Голови Верховної Ради УРСР М. Гречухи і завідуючого відділом пропаганди та агітації ЦК КП(б)У

К. Литвина при Інституті економіки Академії наук (АН) УРСР (ще під час його перебування в евакуації в Уфі) була створена спеціальна група для розробки деяких питань організації обліку втрат і збитків, завданих нацистською окупацією УРСР (ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 598, арк. 1). У підготовлених до 3 березня 1943 р. матеріалах, надісланих Секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову (документ зареєстровано в ЦК 11 квітня 1943 р.) та Голові НДК СРСР М. Швернику, були викладені як загальні міркування щодо проведення цієї роботи, так і конкретні пропозиції облікової діяльності комісій на місцях.

Привертає увагу постановка *принципового*, як зазначено в документі, питання про те, *які саме втрати та збитки підлягають обліку та відшкодуванню*, – лише ті, які виникли безпосередньо внаслідок війни та окупації, або ж і ті, що стосуються втрат більш віддаленого порядку (затримка економічного розвитку, демографічні проблеми тощо). Повний облік втрат і збитків пропонувалося проводити за такою схемою:

1) *Населення*. Облік радянських громадян, які загинули, і тих, які втратили працездатність внаслідок війни та окупації.

2) *Промисловість*. Для кожного великого підприємства необхідно визначати його довоєнний стан, збитки під час евакуації; втрати матеріальних цінностей, що сталися внаслідок пожеж, руйнувань, вивозу ворогом тощо.

3) *Транспорт*. Обраховувати втрати за окремими його видами у відповідності з існуючою статистичною документацією.

4) *Сільське господарство* – по окремих колгоспах і господарствах, а індивідуальний сектор – в особливому порядку за “більш сумарною програмою”.

5) *Будівлі, господарство та майно установ*. Облік втрат проводити по окремих об’єктах.

6) *Втрати культурних цінностей*, до яких віднесли зібрання бібліотек, архівів, музеїв, картинних галерей, наукових установ, також проводити по окремих об’єктах.

7) *Житловий фонд*. Враховувати його довоєнний стан і збитки в результаті повного або часткового зруйнування.

8) *Втрати рухомого майна громадян* встановлювати опитом населення та експертними оцінками.

9) *Інші втрати та збитки*. Сюди пропонувалося включати контрибуції, штрафи, податки, що збиралися фашистськими окупантами; примусове вивезення радянських громадян до Німеччини, а також *примусове використання їх праці на тимчасово окупованій території*.

Конкретизуючи пункт восьмий, автори документа вказують, що в ньому треба відображати тільки “значні” об’єкти, що мають велику вартість, а саме: для сільської місцевості – це худоба. Відносно одягу і “т. п.” (так у документі) зазначати тільки, на яку суму реквізовано, пропало або знищено. Облік решти втрат і збитків встановлюється експертною комісією населеного пункту.

Як бачимо, в цих матеріалах не ставиться питання про втрати громадянами золота і срібла, інших коштовностей, грошей, бо ж якщо це відноситься до “решти втрат і збитків”, то облік їх віддано на розсуд експертних комісій населених пунктів. У формах звітності, затверджених і розповсюджених НДК СРСР, зокрема, положення, що стосуються втрат громадян, більш деталізовані. В інструкції “Про порядок визначення збитків, заподіяних громадянам СРСР та їхньому майну вторгненням і розбійницькими діями німецько-фашистських загарбників та їх спільниками”, ухваленою РНК СРСР 17 червня 1943 р. (Постанова № 667), названі серед видів майна, що підлягають обліку, “цінні речі (золоті, срібні та інші)” а також твори мистецтва, бібліотеки, окремі рідкісні книги, рукописи та інші культурні цінності. А от положення про примусове використання праці на тимчасово окупованій території СРСР вже відсутнє.

Відповідно до додатку № 5 до звіту, який складали за підсумками роботи регіональні комісії, збитки громадян обчислювалися у грошовому виразі за *індивідуальними актами* та за *актами-списками*.

За індивідуальними актами підрахунки проводилися по таких розділах:



1. Вартість майна, вилученого, викраденого, знищеного, а також пропавшого, зіпсованого, та витрати на ремонт пошкодженого.

2. Вартість майна, знищеного в ході воєнних дій та витрати на ремонт.

3. Вартість майна, пошкодженого при евакуації, витрати на його ремонт.

4. Податки, штрафи та контрибуції, сплачені окупаційній владі.

5. Витрати на лікування громадян, покалічених або занедужавших внаслідок знущань.

6. Заробітки та прибутки, втрачені внаслідок каліцтва або захворювання.

7. Витрати з евакуації та реевакуації.

8. Заробітки та прибутки, втрачені через неможливість працювати за професією.

9. Заробітки та доходи, які втратили члени родини через смерть годувальника.

10. Інші види збитків. За актами-списками обчислювалося вартість вилученого, викраденого і знищеного майна та витрати на ремонт пошкодженого майна, а також інші збитки, виявлені за актами-списками (ЦДАГО України, ф.1, оп. 23, спр. 1845, арк. 1-7, 13-14).

За інструкцією, республіканські, крайові (обласні) комісії або Раднаркоми союзних і автономних республік, крайові (обласні) виконкоми Рад депутатів трудящих представляли по завершенні роботи в конкретному місті або районі один примірник акта (з усіма додатками) до НДК СРСР. Другий примірник акта зберігався у справах республіканської, крайової (обласної) комісії або РНК союзної, автономної республіки, крайовому (обласному) виконкомі Рад депутатів трудящих. Комісії приймали заяви від потерпілих у письмовій або усній формі та видавали довідку про складання акта. Було визначено і терміни підготовки матеріалів. Для районів, звільнених від німецько-фашистських окупантів до 1 травня 1943 р. , – не пізніше 1 серпня 1943 р. У подальшому в районах, звільнених від окупантів, акти

мали бути складені не пізніше 3- місячного терміну після визволення. У прифронтових і тиллових районах акти про збитки треба було підготувати в місячний термін від дня виникнення збитків, а по збитках, заподіяних до 1 травня 1943 р., – не пізніше 1 серпня 1943 р.

Архівні документи свідчать, що не всі директиви, інструкції НДК СРСР виконувалися чітко і вчасно. Причини зрозумілі – складні умови та великий обсяг роботи. В архівах ЦК Компартії України зберігається телеграма зав. особим сектором ЦК КП(б)У, адресована зав.другою частиною техсекретаріату Оргбюро ЦК ВКП(б) 24 листопада 1943 р., з проханням надіслати до Києва Постанову ЦК ВКП(б) про створення комісій по розслідуванню та встановленню злочинів і збитків, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками, ухвалену ще в лютому 1943 р. А 12 лютого 1944 р. до М. Хрущова звертався з доповідною запискою відповідальний за діяльність робочої групи Республіканської комісії П.Павлюк. У доповідній йдеться про реальну загрозу зриву роботи комісії, оскільки у ній відсутні необхідні інструкції, форми звітності, цінники, для друкування яких треба виділити 5 тонн паперу (див. : ЦДАГО України, ф.1, оп. 23, спр. 600, арк. 1, 2).

Проблеми узгодженості дій НДК СРСР та республіканських комісій (зокрема, Української) ставить у доповідній записці “До питання про підведення підсумків збитків, заподіяних німецько-фашистською окупацією народному господарству УРСР” (13 лютого 1945 р.) начальник відділу фінансів Держплану УРСР Сумневич. У ній підкреслюється, “що хоча робота по встановленню збитків вже давно проводиться і вже склався на практиці певний порядок її проведення, та *до цього часу* (курсив наш. – Авт.) не була забезпечена необхідна участь у ній республіканських організацій”, вони не мали можливостей використовувати матеріали областей, не завжди схема підготовки матеріалів відповідала практичним потребам, а також не вирішено питання про порядок підведення підсумків цієї роботи по УРСР в цілому. Враховуючи думку представника НДК СРСР Семенова (на яку посилається автор доповідної записки), що апарат її не в змозі

забезпечити “необхідний розріз та якість розробки” матеріалів без допомоги Республіканської комісії , пропонувалося зосередити підведення підсумків роботи по УРСР в цілому саме в Республіканській комісії ( див.: ЦДАГО України, ф.1, оп. 23, спр. 1845, арк. 1-3).

Як бачимо, документи і матеріали НДК представляють цінне джерело встановлення злочинів і збитків, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками та їхніми спільниками як Україні в цілому, так і окремим її громадянам.

Досліджуючи та використовуючи цей масив джерел, треба мати на увазі, що, по-перше, в окремих архівних установах документи і матеріали НДК зберігаються не в повному обсязі і взагалі вони є фрагментарними і розпорошеними (найбільш репрезентативні – фонди ДАРФ); по-друге, узагальнюючі дані по збитках, заподіяних громадянам, а також скоєних проти них злочиннях, підготовлені та оприлюднені НДК СРСР, не можна вважати повними (а значить, і остаточними) з цілого ряду причин, як-от: недосконалість методики обчислення втрат за всіма розділами схеми на місцях (в першу чергу це стосується так званих “інших втрат”); відсутність у зведених даних втрат валюти, хоча архівні документи свідчать про її вилучення в окремих громадян; обчислення втрат золотих та срібних речей, інших коштовностей, творів мистецтва, цінних книг в різних одиницях виміру – грошовому та ваговому еквіваленті або поштучно, тоді як в зведених даних наводиться загальна сума в карбованцях; відсутність усіх матеріалів по конкретному регіону (так, у Держархіві Івано-Франківської області документи про втрати окремих громадян збереглися лише по Станіславу); певна неузгодженість дій при підведенні підсумків розслідувань та встановлення збитків і злочинів між НДК СРСР та республіканськими комісіями (чим можна пояснити, наприклад, фрагментарність фонду Республіканської комісії в ЦДАВО України); примат ідеологічних підходів.

## **2. Архіви регіональних органів влади та управління**

Ця група репрезентована документальними матеріалами Державних архівів областей України. У розпорядженні архівних установ обласного рівня:

- Постанови РНК СРСР, розпорядження, інструкції НДК, листування з районними і міськими комісіями про порядок та терміни обліку шкоди і злочинів, вчинених німецько-фашистськими загарбниками та їхніми співниками.

- Протоколи, акти, інформації, відомості обласних комісій по сприянню в роботі НДК по встановленню та розслідуванню злочинів і збитків, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками та їхніми співниками під час тимчасової окупації території республіки як зведені по областях, так і по окремих районах, містах, інших населених пунктах, громадянах; по окремих галузях промисловості, сільського господарства, закладах освіти, культури, охорони здоров'я, кооперативних та громадських організаціях.

- Відомості про вивезення румунськими окупантами майна і продовольства, культурних цінностей, виявлені за фондами Держархіву Одеської області (ф. Р-1142, оп. 1, спр. 136, 137, 142).

- Дані про пограбування музеїв (з переліком вивезеного, в тому числі золотих і срібних речей), бібліотек, архівів, наукових установ.

- Окремі відомості щодо вилучення у населення золотих та срібних речей, іноземної валюти (Держархів Львівської області, ф. П-3, оп. 1, спр. 278, арк. 26, ф. П-5001, оп. 6, спр. 39, арк. 8; Держархів Тернопільської області, ф. Р-274, оп. 1, спр. 123, арк. 102, 115-зв, оп. 2, спр. 102-а, арк. 2, 7, 18, 21, спр. 34, арк. 88, спр. 3, арк. 8, 28, 57, спр. 5, арк. 6, спр. 94, арк. 199, ф. Р-622, оп. 1, спр. 15, арк. 16; Держархів Івано-Франківської області, ф. Р-98, оп. 1, спр. 1, арк. 10, 12).

- Заяви громадян про заподіяні ним збитки.

- Списки закатованих, страчених громадян; акти допитів свідків-очевидців про знищення громадян та інші злочини окупантів.

- Списки знищених сіл.

– Списки громадян, вивезених на примусові роботи до Німеччини.

– Відомості про концтабори, гетто на території України.

– Фільтраційні справи на радянських громадян, які перебували в концтаборах та на примусових роботах в Німеччині і інших країнах під час Другої світової війни. Цей масив документів передається держархівам із СБУ.

За станом на 1 квітня 1998 р. держархівами прийнято на зберігання від органів СБУ: Центральним державним архівом Автономної Республіки Крим – 45473 справи, держархівами областей – Вінницької – 51531, Волинської – 15850, Дніпропетровської – 126631, Донецької – (дані відсутні), Житомирської – 65306, Закарпатської – 7463, Запорізької – 68689, Івано-Франківської – 26006, Київської – 115910, Кіровоградської – 38353, Луганської – 59241, Львівської – 78000, Миколаївської – 27472, Одеської – 27533, Полтавської – 111008, Рівненської – 12429, Сумської – 78146, Тернопільської – 27325, Харківської – 111068, Херсонської – 1521, Хмельницької – 195287, Черкаської – 30642, Чернівецької – 10760, Чернігівської – 41483 справ. Всього прийнято 1 373 157 фільтраційних справ, прийом документів на державне зберігання продовжується.

Про роботу, проведenu з дослідження “фільтраційних справ” у Дніпропетровській області, йдеться в опублікованій в часописі “Архіви України” (1993, №1-3) статті М. Ковальського та Т. Ченцової “Фільтраційні справи” – невідомі джерела державних архівів”. Всього таких справ у архіві обласного управління СБУ зосереджено понад 130 тисяч. Вони складаються з таких документів: 1) документи радянських установ; 2) німецькі документи та матеріали; документи союзницьких військ – англійських, американських, французьких. Дуже інформативними є документи радянського походження, які можна розподілити на такі групи: особисті документи громадян, депортованих до Німеччини; матеріали допитів, анкети, протоколи та ін.; відомче і міжвідомче листування з метою отримання інформації про цих людей; матеріали свідків про діяльність депортованих громадян під час їх перебування поза межами України; характеристики, складені

офіційними представниками влади на депортованих після їх повернення на батьківщину та ін. У документах зустрічаються й “опитувальні аркуші” осіб, що повернулися. У таких “аркушах” фіксувались умови та обставини переправлення людей з України на територію рейху, відомості про події на місці прибуття – купівля-продаж, огляд на біржі праці, конвоювання, ув’язнення до концтабору тощо, повідомлялось про умови життя в неволі (вид зайнятості, кількість годин праці, оплати, харчування та житло, постачання необхідними предметами – взуттям, одягом, охорона, факти знущань власників підприємств, табору, гуртожитку, поліцаїв). Вказані матеріали дають також змогу встановити місця зосередження робочої сили з різних районів України на території Німеччини, Франції, Австрії, Польщі, Чехії й Словаччини та інших країн, періодичність переміщення людей, їх професійну підготовку, форми контролю за порядком у середовищі “остарбайтерів” з боку гітлерівської влади.

Зрозуміло, що документи цього виду потребують особливої уваги. Обсяг, зміст матеріалів, які складають фільтраційні справи, а також та обставина, що не всі вони є доступними, не дозволили авторам провести спеціальне вивчення цього важливого для дослідження проблеми “нацистського золота” джерельного комплексу.

Безумовно цікавим і перспективним у плані поставленої проблеми джерелом можуть бути виявлені в ЦДІА у Львові, держархівів Львівської та Волинської областей фонди банків доокупаційного періоду, з документами яких автори ознайомилися лише побіжно; ці фонди також потребують подальшого опрацювання.

Як бачимо, документи і матеріали цієї групи в цілому містять важливу інформацію для розкриття проблеми “нацистського золота” в Україні. Однак, зважаючи на час походження більшості цих документів (роки війни), слід зауважити, що і кількість документів, що збереглися, і обсяг інформації, яку вони містять, дуже відрізняються по регіонах. По-різному підходили на місцях і до складання документів з обліку збитків та злодіянь. Так, не всюди (з різних причин) зафіксовані відомості

про вилучення окупантами та їхніми співниками у громадян золотих і срібних речей, а там, де це зроблено, підрахунки проводилися або в карбованцях, або в штуках, або в кілограмах (по місту Станіславу, наприклад, у центнерах<sup>1</sup>). На особливу увагу заслуговують малодосліджені фільтраційні справи.

### **3. Архіви окупаційної влади**

Документи цієї групи є найважливішими для з'ясування окупаційної політики загарбників, проведення окремих заходів щодо пограбування, відправки робочої сили до Німеччини та ін. У цій групі документальних матеріалів можна виділити кілька підгруп:

- а) органів вищого управління,
- б) місцевого управління,
- в) різних організацій та установ.

Матеріали першої підгрупи складені здебільшого німецькою мовою, основна частина матеріалів другої та третьої підгруп (окрім фондів Федерального архіву Німеччини (далі ВАР) та Центру зберігання історично-документальних колекцій – далі ЦЗІДК) складені українською або російською мовами.

**а) Служба безпеки рейху (Reichssicherheitshauptamt).** Матеріали зберігаються у ВАР (R 58) та ЦЗІДК (ф. 500). Важливими для теми є матеріали про використання робочої сили, про радянських в'язнів (ВАР, R 58, спр. 272, 400, in1027, in164, in166), повідомлення від айнзацгруп про результати акцій з зазначенням кількості знищених євреїв та комуністів (ВАР, R 58, спр. 214-221), повідомлення з окупованих східних територій (ВАР, R 58, спр. 697, 898, 222, 699, 223, 224, 60, 135).

**Рейхсміністерство фінансів (Reichsfinanzministerium).** Фонд міністерства зберігається у ВАР (R 2). До теми можна віднести документи стосовно збитків внаслідок воєнних дій, у т. ч. на східних територіях і в Україні (29953, 29954, 30405), матеріали про іноземне майно у Німеччині та німецьке за кордоном.

---

<sup>1</sup> Див.: Держархів Івано-Франківської області, ф.Р-98, оп.1, спр.1, арк.10, 12.

**Рейхсміністерство праці (Reichsarbeitsministerium).** Документи міністерства (ВAB, R 3901) містять матеріали щодо використання праці російських військовополонених та іноземних цивільних робітників у Німеччині (168, 169, 170, 288, 229, 230, 274)

**Рейхсміністерство окупованих східних територій (Reichsministerium für die besetzten Ostgebiete).** Було утворене для управління окупованими східними територіями 17 липня 1941 року, на чолі міністерства був поставлений рейхсляйтер Альфред Розенберг. Документи зберігаються у ВAB (R 6), частина знаходиться в ЦЗІДК (ф. 1358), частина – у Національному архіві США (див. ф. КМФ-8 у ЦДАВО України). Для теми важливими є загальні розпорядження з різних питань управління (ВAB, R 6, спр. 259, 355), також про поводження з остарбайтерами (ВAB, R 6, спр. 97-101), про вивіз майна та населення перед відступом (ВAB, R 6, спр. 355, 357, 373), бюлетені розпоряджень з різних питань управління окупованими територіями (ЦЗІДК, ф. 1358, оп. 4, спр. 1, 2, 6, 10-12).

**Рейхскомісаріат України.** Був утворений 20 серпня 1941 року на чолі з Еріхом Кохом. Фонд рейхскомісара України знаходиться у ЦДАВО України (6 описів, 1014 справ), невеличка частина документів (27 справ) зберігається у ВAB. Важливими для теми є загальні накази, закони, прийняті на окупованій території (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 45-48, 66, 67, 80; ВAB, R 94, спр. 4а), розпорядження, звіти, постанови стосовно банківської системи в рейхскомісаріаті (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 2, спр. 274; оп. 3, спр. 16; оп. 4, спр. 2, 7), також про податки, заробітну платню, умови праці на підприємствах України (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 1, спр. 103, оп. 4, спр. 2). Окрему групу документів складають матеріали про вивезення сировини (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 3, спр. 16), устаткування підприємств (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 6, спр. 243, 251). Для розглядання питання використання трудових ресурсів України у рейху треба залучити не тільки документи про вербування робочої сили до Німеччини, списки українців, що працювали в



Німеччині, анкети, особові справи, судові справи, алфавітну картотеку (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 2, спр. 6, 185, 187; оп. 6, спр. 306-358), але й документи стосовно цієї політики на окупованій території: циркуляри про примусову мобілізацію населення на роботу, про організацію бірж праці (ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 2, спр. 193; оп. 4, спр. 6).

**Дистрикт Галичина.** Був утворений 1 серпня 1941 з центром у Львові, як адміністративна одиниця у генерал-губернаторстві Польщі. Фонд дистрикту Галичина (Р-35) знаходиться у державному архіві Львівської області, містить комплекс документів щодо політики окупаційних властей на території Галичини, на жаль, детально не опрацьований за браком часу. Треба підкреслити, що цей фонд є одним з головних для аналізу окупаційної політики в Галичині, а без цього аналізу загальна характеристика окупаційної політики не буде повною.

Це стосується також фондів Губернаторства Трансністрія, Губернаторства Бессарабія (Державний архів Одеської області), Губернаторства провінції Буковини (Державний архів Чернівецької області).

**б) Генерал-комісаріати.** Ці адміністративні одиниці існували в рейхскомісаріаті, усього 6 генерал-комісаріатів. Документи зберігаються в державних архівах областей України. Містять вказівки, розпорядження, листування з адміністративно-господарчих питань (ДАКО, ф. Р-2411, оп. 2, спр. 1, 1а, 11); накази та листування про введення “трудової повинності” (ДАКО, ф. Р-2411, оп. 1, спр. 41); матеріали щодо вербування населення до Німеччини та використання робочої сили на місцях (ДАКО, ф. Р-2411, оп. 1, спр. 63).

**Гейтсскомісаріати та штадткомісаріати:** адміністративні одиниці в рейхскомісаріаті України обласного та міського рівня. Документи установ знаходяться в державних обласних архівах України. Вони вміщують директиви та розпорядження з різних питань (ДАКО, ф. Р-2325, оп. 2, спр. 1, 3;) списки мешканців, відправлених на роботи до Німеччини (ДАКО, ф. 2325, оп. 4, спр.13), листування з приводу відправки робочої сили до

Німеччини (ДАКО, ф. 2325, оп. 4, спр. 20); списки фірм, установ (ДАКО, ф. Р-2354, оп. 1, спр. 55).

**Міські та районні управи** – органи місцевого управління. На відміну від попередніх окупаційних установ, кадри у міських та районних управах були місцевими, документи складені здебільшого українською або російською мовами. Ці фонди знаходяться в державних обласних архівах України\*, вміщують постанови, накази, розпорядження управ з різних питань (ДАКО, ф. Р-2356, оп. 1, спр. 158б, 158в, оп. 14, 10а; ф. Р-2360, оп. 12, спр. 1, оп. 2, спр. 1, 19, оп. 10, спр. 16, ф. Р-2358, оп. 1, спр. 5-6, 19, 20); листування, звіти про нарахування та оплату податків (ф. Р-2359, оп. 1, спр. 32, 42, 55, 63, 65), документальні матеріали щодо проведення арештів та вилучення майна (ф. Р-2412, оп. 2, спр. 3), протоколи по накладанню штрафів за порушення фінансових законів (ф. Р-2225, оп. 1, спр. 283); листування з німецькими установами про роботу установ, підприємств, організацій (ф. Р-2356, оп. 1, спр. 70), листування з приводу відправки робочої сили до Німеччини, накази, списки, відомості (ф. Р-2225, оп. 1, спр. 162-184; ф. Р-2356, оп. 2, спр. 34, 38; ф. Р-2357, оп. 2, спр. 6, 9-18; ф. Р-2359, оп. 1, спр. 17-20; ф. Р-2360, спр. 29-31, 44; ф. Р-2361, оп. 1, спр. 17; ф. Р-2363, оп. 1, спр. 606). У ДАКО є інформація про збір кольорових металів у Києві (ф. Р-2356, оп. 2, спр. 32; оп. 3, спр. 9, оп. 5, спр. 2). До дослідження треба залучити розпорядження про обов'язкову працю на окупованій території (ф. Р-2356, оп. 17, спр. 7), про обстеження промислових підприємств (ф. Р-2449, оп. 2, спр. 1). Важливу інформацію містять документи стосовно банків (ф. Р-2356, оп. 1, спр. 14, 134). Окрему групу документів складають списки військовополонених, матеріали про їх стан, про звільнення з таборів (ф. Р-2449, оп. 1, спр. 2; ф. Р-2225, оп. 4, спр. 1; ф. Р-2356, оп. 1, спр. 3).

До другої підгрупи документальних матеріалів належать також фонди комендатур, сільських управ, старостатів та ін. ,

---

\* Як приклади наводяться документи з фондів Державного архіву Київської області.

котрі зберігаються в державних обласних архівах України. Найважливішими для теми з цих фондів є документи про вивезення робочої сили до Німеччини, списки, матеріали про постачання харчових продуктів, про стягнення грошей з населення.

**в) Головна каса рейху – Пункт прийому трофеїв (Reichshauptkasse – Beutestelle).** Фонд каси зберігається у ВАР (R 2104), містить списки вкладів з різних країн (спр. 8–43, т.10–48 за червень 1941– січень 1945 р.), інформацію про здачу “трофейного майна” з Головної каси рейху до Рейхсбанку (спр.47–65, т. 5–23 за серпень 1941– грудень 1944 р.), списки вкладів Служби трофеїв (по Радянському Союзу) (спр. 70 за серпень 1941– липень 1942 р.), книги трофеїв з Росії (Beutebuch, Rußland) (спр. 84– 88 за 1942–1944 рр.). Для реконструкції повної картини переміщення “трофеїв” та обсягу зареєстрованих коштовностей треба звести всю інформацію в єдину базу даних.

**Німецький рейхсбанк (Deutsche Reichsbank).** Фонд банку зберігається у ВАР (R 2501). Документи народногосподарського та статистичного відділень банку містять повідомлення преси про економічну ситуацію, банківську справу в Україні (спр. 5538-5540), Польщі (спр. 5524, 5525). Конкретна документація про рахунки та банківські операції відсутня.

**Господарські банки в Україні.** На даному етапі дослідження виявлено лише документи Чернігівського господарського банку; є також фонди філій господарських банків. Щодо діяльності інших банків рейхскомісаріату, то на сьогодні виявлені тільки окремі документи. Фонд Чернігівського господарського банку зберігається в Державному архіві Чернігівської області (Р-3456), містить накази, циркуляри банка про реєстрацію працездатного населення, про обмін радянських грошових знаків на окупаційні марки, про порядок виплати платні робітникам, що їх було угнано до Німеччини, про порядок роботи в банках, матеріали по кредитуванню, щоденні оборотні відомості, касові книги, особові рахунки, контрольні відомості по перевірці банківських рахунків, сальдові відомості та ін.

**Сільськогосподарські банки.** Фонди банків зберігаються в державних обласних архівах, містять інформацію щодо фінан-

сування, надання кредитів для сільськогосподарських фірм та організацій, є другорядними матеріалами з історії банківської справи під час окупації.

**Товариство рейху щодо ревізії підприємств окупованих східних територій, Берлін (Reichsprüfungsgesellschaft für besetzte Ostgebiete).** Товариство здійснювало перевірки діяльності підприємств України. Фонд зберігається у ЦЗІДК (ф. 1464), містить інформаційні повідомлення економічної служби Німеччини про стан та роботу підприємств в Україні, звіти про ревізії підприємств, у т. ч. Центрального господарського банку України, є цінним джерелом з історії економіки під час окупації.

**Документальні матеріали про концтабори.** Кілька фондів у ВAB (NS 4) та ЦЗІДК (ф. 1367, 1512) є об'єднаними фондами документальних матеріалів концтаборів у Німеччині та Румунії. Вони містять інформацію щодо умов життя в таборах смерті, у т. ч. для радянських військовополонених та інших в'язнів, дані про знищення радянських в'язнів.

**Поліцейські служби в окупованих областях Радянського Союзу.** Об'єднаний фонд знаходиться у ВAB (R 70 SU), вміщує звіти про проведені акції в Україні (1005, 24, 17, 31), повідомлення про економічне становище (2-8).

**Матеріали окремих поліцейських установ** зберігаються в обласних державних архівах України. Це фонди міських, районних, сільських поліцій. Вони вміщують протоколи, акти допитів, обшуків, списки, особові справи, слідчі справи та ін. Найважливішими з цієї групи документів є документи про проведення арештів, обшуків, конфіскацію речей у населення.

**Музей-архів переходнової доби.** Був створений у Києві під час окупації для висвітлення діяльності окупаційних органів, виявлення переваг “нового порядку”. Також проводив виставки матеріалів з історії радянського часу, акцентуючи на негативних рисах управління. Фонд музею-архіву знаходиться у Державному архіві Київської області. Другий опис фонду являє собою колекцію документів з окупаційної політики фашистів, які повинні були ілюструвати “новий порядок”. Для теми важливими є документи

стосовно банків у Києві (ДАКО, ф. Р-2412, оп. 2, спр. 5, 252), також у матеріалах колекції є дані про відправку робочої сили до Німеччини (ДАКО, ф. Р-2412, оп. 2, спр. 253).

#### ***4. Архіви партизанського руху в Україні***

У перші повоєнні роки матеріали підпільних партійних і комсомольських організацій, партизанських формувань, спогади учасників воєнних дій зосереджувались у партійних архівах республіки: Інституту історії партії при ЦК Компартії України та обкомів КП(б)У. Згодом переважну більшість з них було передано до Партійного архіву Інституту історії партії при ЦК КПУ (з жовтня 1991 р. – ЦДАГО України). “Партизанський комплекс” ЦДАГО складається з фондів Українського штабу партизанського руху та 73 партизанських з’єднань, загонів, бригад, полків. Налічує 6792 справи.

**1) Український штаб партизанського руху (УШПР).** УШПР почав формуватися в середині червня 1942 р. відповідно до постанови Державного Комітету Оборони (ДКО) СРСР від 30 травня 1942 р. про створення Центрального штабу партизанського руху (ЦШПР). Спочатку УШПР підпорядковувався безпосередньо ЦШПР. Згодом, після розформування ЦШПР (7 березня 1943 р.) безпосередньо підлягав ЦК КП(б)У. Існував до 1 січня 1945 р. Документи і матеріали УШПР за 1941–1944 рр. зберігаються у ф. 62 ЦДАГО України. Серед них заслуговують на увагу при дослідженні проблеми такі документи:

– Акти, донесення, довідки розвідувального відділу УШПР, політвідділів армій Південного фронту, партизанських загонів та з’єднань про звірства, пограбування та насильства німецько-фашистських загарбників проти мирного населення і військовополонених на тимчасово окупованій території УРСР.

– Донесення, доповідні записки, довідки, огляди штабів партизанського руху, партизанських загонів та з’єднань про стан на окупованій території, гітлерівський режим, заходи окупаційних адміністрацій у проведенні земельної, фінансової, релігійної політики, використанні людських ресурсів.

– Протоколи опитування бійців і командирів, які вийшли з тилу ворога, окремих громадян, що перебували на окупованій території.

– Копії документів німецького, угорського, італійського командування та окупаційних адміністрацій про ставлення до українського населення.

**2) Партизанські з'єднання, загони, бригади, полки (1941-1945 рр. )** представлені у 6792 справах 73 фондів ЦДАГО України. Однотипність матеріалів, які входять до більшості фондів, а також неможливість за браком часу здійснити подокументний перегляд усіх справ, визначили необхідність проведення загального групового аналізу. В результаті виявлено, що факти, цікаві для дослідження теми, містяться найчастіше в таких документах:

– Звіти командування з'єднань, загонів про бойову діяльність, роботу на окупованій території;

– Довідки командування з'єднань, загонів, доповідні записки про політичне, господарське становище на окупованій території, окупаційний режим тощо (див. , наприклад, ф. 92 – Чернігівське партизанське з'єднання “За Батьківщину”; ф. 93 – Чернігівське партизанське з'єднання ім. М. Коцюбинського; ф. 97 – З'єднання партизанських загонів Кам'янець-Подільської області, оп. 1, спр. 20; Доповідна записка до штабу з'єднання про структуру і органи управління окупаційних адміністрацій, ставлення сільського населення до земельного закону та податкової політики німецько-фашистських загарбників на окупованій території та матеріали до неї: ф. 95 – Полтавське партизанське з'єднання ім. В. М. Молотова, оп. 1, спр. 11);

– Рапорти, донесення, листівки, що видавалися та розповсюджувалися партизанами, про звірства окупантів (див., наприклад, ф. 96 – Кам'янець-Подільське партизанське з'єднання ім. Ф. М. Михайлова, оп. 1, спр. 97);

– Накази, розпорядження та інші матеріали окупаційної влади, захоплені партизанами (ф. 65 – З'єднання партизанських загонів Житомирської області, ф. 112 – Головний штаб партизанського руху Чехо-Словаччини, – оп. 1, спр. 70 та ін. );

– Протоколи допитів, слідчі справи на осіб, які служили у ворожих формуваннях (ф. 63 – Перша Українська партизанська дивізія ім. Двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака), протоколи допитів полонених солдатів та офіцерів вермахту, агентів гестапо (ф. 112, оп. 1, спр. 27; ф. 133 – З’єднання партизанських загонів ім. М. С. Хрущова, оп. 1, спр. 9, ф. 259 – Кіровоградське партизанське з’єднання, оп. 1, спр. 3) та ін.

Документи і матеріали “партизанського комплексу” не є такими, що готувалися спеціально для встановлення збитків і злодіянь, заподіяних нацистськими загарбниками та їхніми спільниками. Але більшість із них – оригінальні, складені “по гарячих слідах”, тож представляють безперечну цінність як свідчення безпосередніх очевидців або учасників подій.

## ***5. Колекції документів***

**1) Колекція документів з історії Компартії України** (ЦДАГО України, ф. 57, оп. 4). У колекції представлена діяльність КПУ в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. Серед документів цього періоду, що містять інформацію з проблеми “нацистського золота”, переважають матеріали двох видів.

а) Надіслані обласними державними та партійними архівами УРСР на запити Партійного архіву Інституту історії партії при ЦК КПУ– філії Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС відомості щодо діяльності партійного й комсомольського підпілля на окупованій території, знищення загарбниками громадян та заподіяних населенню збитків.

б) Копії документів окупаційної влади.

– Довідки, акти, відомості та їхні копії про звірства загарбників, знищення мирного населення, створення концтаборів і гетто, примусове вивезення громадян на каторжні роботи до Німеччини, руйнування та пограбування населених пунктів, майна по Вінницькій, Волинській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Кам’янець-Подільській, Кіровоградській, Кримській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопіль-

ській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях УРСР.

– Копія звіту про підсумки роботи Республіканської надзвичайної комісії, довідки з узагальнюючими даними злочинів і збитків, заподіяних німецько-фашистськими окупантами та їхніми співниками на тимчасово окупованій території України.

– Копії розпоряджень, інші матеріали канцелярії урядового комісара на Україні Е. Коха. Доповідні записки, телеграми на його ім'я з питань управління окупованою територією та політики стосовно українського населення. Копії витягів з доповідей на засіданні гебітскомісаріату Волині та Подолії.

**2) Колекція документів Комісії з історії Великої Вітчизняної війни при Академії наук УРСР (ЦДАГО України, ф. 166, оп. 2,3). У матеріалах Комісії представлені:**

– Документи (копії актів, доповідні записки, довідки, узагальнюючі дані тощо) про підсумки розслідувань злочинів і встановлення збитків, заподіяних гітлерівськими окупантами по Вінницькій, Волинській, Ворошиловградській, Дніпропетровській, Дрогобицькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Ізмаїльській, Кам'янець-Подільській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській. Одеській, Полтавській, Рівненській, Сталінській, Станіславській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Чернігівській областях УРСР.

– Документи про нацистський окупаційний режим на території України, зокрема, політику окупаційних властей щодо населення загарбаних територій, визначення їхнього правового статусу (ф. 166, оп. 3, спр. 1, 368) тощо.

– Матеріали про радянських в'язнів Бухенвальду (ф. 166, оп. 2, спр. 186-189).

– Листи на Батьківщину радянських громадян, примусово вивезених до Німеччини (1942–1945 рр.).

– Стенограми бесід та спогади громадян про фашистський окупаційний режим на Україні.

– Матеріали, зібрані Корсунь-Шевченківською та Холодноярською експедиціями Академії наук (АН) УРСР, про окупа-



ційний режим, злодіяння і збитки, заподіяні нацистськими загарбниками.

– Матеріали до збірника “Громадяни Української РСР на каторзі у фашистській Німеччині”, підготовленого вченими АН УРСР.

**3) Колекція мікрофотокопій документів німецько-фашистських адміністративних установ, армійських груп та їх тилових охоронних підрозділів, що діяли на окупованих східних територіях (ЦДАВО України, ф. КМФ-8, у двох описах).**

Мікрофільми були зроблені з трофейних документів з Національного архіву США, куди їх передала американська воєнна комісія.

У першому описі зосереджені документи нацистських адміністративних установ на окупованих східних територіях. Це – директивно-розпорядчі матеріали, звіти, донесення, матеріали нарад, списки, листування та ін. Більшість з них – матеріали Міністерства окупованих східних територій. Важливу інформацію містить листування про використання оstarбайтерів в Німеччині, їх вербування та відправку, про умови праці (спр. 9, 195); про використання населення в Україні, умови праці на окупованій території (спр. 194); звіти господарчого штабу Сходу про вивіз сільськогосподарської та промислової продукції з СРСР (спр. 230); про діяльність в Україні німецьких торговельних спілок для заготівлі сільськогосподарських продуктів (спр. 234); банківські платежі (спр. 232).

Другий опис фонду містить документацію німецьких армійських груп та тилових охоронних підрозділів на окупованих східних територіях. Це – накази, розпорядження, інструкції, рапорти та ін. Безумовно, в цих матеріалах наявна інформація про пограбування та інші прояви воєнних дій, які відносяться до теми, але її важко виділити без ретельного дослідження усього комплексу документів.

У цілому можна оцінювати матеріали колекції як додаткове джерело вивчення економічної політики рейху на тимчасово окупованій території України.

**4) Колекція документальних матеріалів періоду німецько-фашистської окупації (ДАКО, ф. Р-4758).**

Вміщує хронологічні довідки про тимчасову окупацію населених пунктів (оп. 2); анкети репатрійованих до Німеччини, облікові картки, трудові книжки (оп. 1, спр. 1-9, 50, 56-59).



### Походження та переміщення “нацистського золота”: український слід



У розділі свідомо опускаються загальновідомі дані, що вже були використані при підготовці матеріалів української делегації до Лондонської конференції, зокрема: Україна в загарбницьких планах нацистської Німеччини, нацистська політика жорстокого й тотального визиску в окупованій Україні тощо. Зупинимось на деяких раніше не вивчених питаннях, що дозволяють накреслити й нові напрями дослідження проблеми в цілому.

Такий підхід передбачає розгляд поняття “нацистське золото” не тільки як дефініцію пограбованого золота та інших дорогоцінних металів, але передусім як поняття, що характеризує, на нашу думку, формування капіталу рейху упродовж війни. При аналізі української частки цього капіталу вважаємо за необхідне виділити кілька напрямів його формування.

Перш за все слід враховувати фінансову політику, яку проводили в Україні окупаційні власті, але її аналіз треба проводити з урахуванням територіального поділу України під час окупації.

За наказом Гітлера від 17 липня 1941 року, на окупованих східних територіях вводилось цивільне управління, тому розпорядження Міністерства окупованих східних територій були обов’язковими для усіх адміністративних одиниць.

З 1 серпня 1941 року територія Дрогобицької, Львівської, Станіславської (Івано-Франківської) і Тернопільської (без північних районів) областей було об’єднано в “дистрикт Галичина” з центром у Львові, що увійшов до складу польського Генерал-губернаторства.

Ізмаїльську область було включено до Губернаторства Бессарабія, Одеську область, південні райони Вінницької і західні райони Миколаївської областей – до Губернаторства Трансністрія, Чернівецьку область – до Губернаторства провінції Буковини, які територіально підпорядковувались Румунії. Закарпатська область належала на той час Угорщині.

Рейхскомісаріат Україна був утворений за декретом А. Гітлера від 20 серпня 1941 року на чолі з гауляйтером і обер-президентом Східної Пруссії Е. Кохом. У серпні 1941 року було визначено кордони і поділ рейхскомісаріату, що складався з 6 генерал-комісаріатів: Генерал-комісаріат Волинь-Поділля – Рівненська, Волинська і Кам'янець-Подільська, а також південні райони Брестської та Пінської областей Білоруської РСР; Генерал-комісаріат Житомир – Житомирська область, північні райони Вінницької області з Вінницею, південні райони Поліської області Білоруської РСР; Генерал-комісаріат Київ – Київська і Полтавська області; Генерал-комісаріат Миколаїв – Миколаївська (без західних районів) та Кіровоградська області; Генерал-комісаріат Таврія мав охопити Крим і лівобережні райони сучасної Херсонської та Запорізької областей, але Крим фактично не був включений до генерал-комісаріатів, а залишався у війсьній зоні, центром Таврії був Мелітополь; Генерал-комісаріат Дніпропетровськ – Дніпропетровська та частини районів Запорізької області. Східні області залишалися у війсьній зоні та мали військове управління, передбачалося їх включення до рейхскомісаріату Україна, тому проведення фінансової політики було подібним.

У кожному з цих регіонів проведення фінансової політики мало свої особливості.

На сьогодні найбільш розробленим питанням можна вважати фінансову політику у рейхскомісаріаті Україна. Докладний аналіз її в інших територіальних утвореннях ще належить провести. Отже, на даному етапі обмежимося попередньою характеристикою фінансової політики у рейхскомісаріаті Україна – територіальному утворенні, джерела з історії якого були найбільш доступними.

У рейхскомісаріаті Україна були прийняті численні закони, які регулювали обіг коштів, створено нову фінансову структуру.

### ***Закони стосовно дорогоцінних металів та валюти***

За спеціальним розпорядженням дорогоцінні метали та валюта підлягали з серпня 1942 року обов'язковому продажу банкам, їх використання для розрахунків каралося за цим розпорядженням штрафом або ув'язненням (ЦДАВО України, ф.3206, оп.1, спр.45, арк.32-36). Як приклад проведення цього закону та його доповнень можна навести вирок спеціального суду при генерал-комісарі Волині та Поділля, Рівненського відділення, від 21 жовтня 1942 року про накладання штрафу у розмірі 600 та 300 карбованців за приховування царського золота у кількості трьох золотих монет та його непродаж банку (ЦДАВО України, ф. 3206, оп.2, спр.228, арк.63-63зв.). За придбання 1 кг золота банк сплачував на 30 червня 1942 року 27 840 карбованців (Dt. Ukraine-Zeitung, № 155 від 22 .07.42 ). Обмін золотих монет царської карбівки Чернігівський банк з 1 квітня 1943 року здійснював у співвідношенні: монети 5 руб. = 75 руб., монети 10 руб. = 150 руб. (ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр. 473, арк.14). Обсяги вилучених таким чином у населення дорогоцінних металів та валюти неможливо точно визначити, це можна розцінювати лише як окремий напрям збільшення капіталу.

### ***Податкова система***

У рейхскомісаріаті існувала чітка система податків, плати за проживання, послуги. Інформацію про тарифи можна отримати з урядових повідомлень (ЦДАВО України, ф.3206, оп.1, спр.45, арк.39-39зв; оп.4, спр.7, арк.24-27). Євреї повинні були сплачувати окрему данину, розміри якої встановлювалися гебітскомісаром.

Німецькі установи не мали сплачувати податки з будівель, внески на соціальне страхування (наприклад, Чернігівський господарський банк) (ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр.473, арк.4).

У дистрикті Галичина стягували податки як данину від мешканців та як воєнний податок (у Львові). Сума становила 24 злотих на рік (ДАЛО, ф.Р-37, оп.4, спр.438, арк.29).

За матеріалами Надзвичайної державної комісії, сума податків, штрафів, контрибуцій, сплачених населенням України, сягала 2 574 млн руб. Найбільші суми податків за цими даними були зібрані в Ізмаїльській, Запорізькій та Кам'янець-Подільській областях (ДА РФ, ф. 7021, оп. 53, спр. 291, арк. 29). Треба враховувати, що ці дані були одержані із заяв громадян і були не повними у матеріалах НДК, до того ж вони не включали інформацію з Криму та Закарпаття. За даними фонду Ради Міністрів України, сума податків, штрафів, контрибуцій складала 2 692 795 тис. рублів, 45 933 тис. марок, 195194 тис. крб., 14 460 тис. злотих (ЦДАВО України, ф.2, оп.7, спр.476а, арк.19). Це дає можливість при порівнянні з союзними даними стверджувати, що загальна цифра враховувала тільки суму у рублях. За даними тільки з Тернопільської області, з населення було стягнуто 211 469 258 злотих (ДА Тернопільської області, ф.П-319, оп.4, спр.40, арк.97-100). Необхідність з'ясування більш достовірних даних є важливим кроком у цьому напрямі роботи. Встановити точну цифру сплачених податків та інших платежів на даному етапі дослідження неможливо.

### ***Банківська система, використання вкладів у банках***

Про банківську систему в рейхскомісаріаті Україна можна довідатися з різних за характером документів – розпоряджень, доповідних, цифрових даних (ЦДАВО України, ф.3206, оп.1, спр.45, арк.7-8зв; оп.3, спр.16, арк.33, 52; оп.4, спр.7, арк.4-8, спр.2, арк.27-29зв.), також з матеріалів статистичного відділу рейхсбанку (ВAB, R 2501).

Вже у листопаді 1941 року було видано розпорядження рейхскомісара Коха про заснування господарських банків у рейхскомісаріаті. Окрім цих банків, існували також міські, районні, сільськогосподарські банки. За розпорядженням від 18 березня 1942 року було створено мережу господарських банків,

які набули найбільшого значення за розмірами капіталів. У вересні 1942 року в рейхскомісаріаті Україна було 17 господарських банків, 200 філій; у лютому 1943 року – 21 банк, 330 філій; наприкінці 1943 року – 11 банків. Філії з наближенням фронту передавалися Центральному господарському банку України в Рівному. З січня 1944 року він був переміщений спочатку до генерал-губернаторства, потім до Німеччини. У листопаді 1944 року Центральний господарський банк України розташований у Котбусі (Східна Німеччина). Щоб проаналізувати переміщення капіталу, сформованого в Україні, та його обсяг, треба детально простежити збільшення балансу цього банку, охарактеризувати основні його складові частини. На жаль, повна інформація на даному етапі дослідження відсутня, це є перспективним напрямом роботи на майбутнє. Наводимо отримані з джерел дані, за котрими можна підвести лише проміжний підсумок.

### ***Окремі показники з балансу Центрального господарського банку України (1942–1943)***

Показники	03. 42	09. 42	12. 42	6. 43	12. 43
Основний капітал	200		200		
Власний капітал			200		400*
Резервні фонди	500		50		100*
Вклади		1 580			
Заощадження		2	32,39*	100	191,1*
Кредитори (сальдо госпбанків)			3 390*		5 571*
Інші кредитори			1 009*		1 017*
Дебітори				1 280	
Чистий прибуток				0,1769	
Готівка			324*		445*
			824,7		
Обмін			693	690*	
Казначейські зобов'язання			1 824*		3 652*
Баланс		1 380	4 680*	7 060*	7 290*

\* ЦЗІДК, ф. 1464, оп. 1, спр. 67, арк. 18-19; інші дані: ВАВ, Р 2501, спр. 5538-5540 (відомості з преси). Цифри подано в млн карбованців.



Найважливішими з цих позицій є показники кредиторів у сумі 5 571 млн крб. та 1 017 млн крб., які відносились до пасивів, належали переважно відділенням госпбанків і не були повернені підприємствам та іншим вкладникам, що можна оцінювати як вилучення капіталу. Однією з причин значного збільшення балансу можна вважати інфляційні процеси упродовж війни. З активів найбільш цікавим пунктом є казначейські зобов'язання: вони поступово втрачали свою цінність, але все ж таки повинні були реалізуватися з ліквідацією банку. За даними на жовтень 1944 року (останні отримані відомості про Центральний господарський банк України), баланс залишився на той час незмінним, таким чином, *пасиви банку не були сплачені*.

Баланс Чернігівського господарського банку на 13 вересня 1943 року становив 315 651 165 руб., на серпень 1943 року – 354 575 629 руб., з котрих 274 427 500 руб. перебували як пасиви Чернігівського банку в Центральному господарському банку України (ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр.509, арк.21-22). Пасиви кредиторів у Чернігівському банку сягали 150 088 610 руб., розрахункові рахунки – 196 429 394 руб., таким чином, оскільки ці пасиви не були сплачені кредиторам, вони перераховувалися на пасиви Центрального господарського банку України та залишалися незмінними. За подібною моделлю капітали було вилучено з інших господарських банків, що становили загальну цифру 5 571 млн крб. Необхідно провести подальшу роботу з розшуку архівних документів Центрального господарського банку; це дало б змогу встановити конкретних кредиторів і з'ясувати дані про рахунки у цьому банку.

Як використання коштів через фінансову структуру можна розцінювати емісію від 30 червня 1942 року у рейхскомісаріаті Україна (введення нових банкнот – карбованців). Оскільки платежі здійснювалися через місцеву валюту, а після окупації ці гроші вже не мали ціни, важко назвати цифри наслідків цієї реформи. За даними статистичного відділу рейхсбанку обмін рубля сягав на 25 квітня 1943 року 2 млрд руб., причому до грудня 1942 року обмеження на обмін складало 150 руб., до квітня 1943 року – до 300 руб.

У дистрикті Галичина розпорядженням від 28 серпня 1941 року були введені злоті як грошова одиниця, обмін рублів та червонців здійснювався у співвідношенні 1 злотий = 5 рублів (ДАРФ, ф.7021, оп.59, спр.17, арк.150). Цей курс був заниженим, якщо провести розрахунок через рейхсмарку.

Найбільш показовим для нашої проблеми є використання коштів остарбайтерів, які переказували зароблені у рейху кошти в Україну. Порядок їхньої видачі був дуже складним, до того ж великий обсяг коштів залишився у банках наприкінці окупації. Остарбайтери здійснювали перекази через ощадні картки, у Німеччині виплата за цими картками була майже неможливою, у разі пересилання карток не сплачувалися проценти за останні 6 місяців (2,5%), рідні могли отримати тільки половину з переказаних грошей (також у випадку смерті), друга частина залишалася до повернення остарбайтера. Ці правила діяли тільки для східних робітників, для робітників з Галичини та Остланду були інші правила (ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр.475, арк.47-47зв). Картки пересилалися Берлінським бюро Центрального господарського банку до Рівненського центрального господарського банку, де перебувало бюро “Заощадження робітників Сходу”. За даними статистичного відділу рейхсбанку, на кінець 1942 року фонд заощаджень остарбайтерів становив 32,39 млн крб., на липень 1943 року – понад 100 млн крб., на листопад 1944 року – 191,1 млн крб. За ощадні картки остарбайтери сплачували рейхсмарки, але отримати в Україні можна було тільки карбованці.

Усі підприємства повинні були відкрити у банках розрахункові рахунки, усі платежі здійснювалися через банк. Проводився контроль готівки, щоб запобігти обміну рублів на інші банкноти та вилученню вкладів з банків (Чернігівський банк, ДАЧО, ф. Р-3456, оп.1, спр.66, арк.112).

Хоча у загальному порядку рахунки у банках бронювалися і рахунком міг розпоряджатися лише його власник, в окремих випадках належний німецький нагляд (особливий керівник, уповноважений ЦТО, комендатура та ін.) залишав за собою право санкціонувати одержання грошей з рахунку, за роз-

порядженням від 8 серпня 1942 року (ДАЧО, ф. Р-3456, оп.1, спр. 473, арк. 39). З 20 липня 1942 року білети Німецької державної кредитної каси можна було здати у банк, але вклади видавалися тільки у рублях (Чернігівський банк), карбованці рейхскомісаріату у цьому банку також не приймалися (ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр.473, арк.42).

Таким чином, цей напрям дослідження має велике значення у з'ясуванні шляхів формування “нацистського золота” в Україні та його подальшого переміщення.

### ***Вивезення робочої сили до Німеччини***

Окрім фінансових операцій, важливим джерелом формування капіталу було використання трудових ресурсів України як у Німеччині, так і в окупованій Україні.

Архівні документи містять багато різноманітної інформації щодо оstarбайтерів: кількісні дані, списки, анкетні листи. У першу чергу треба проаналізувати матеріали стосовно загальної кількості та заробітної плати, необхідно з'ясувати не тільки обсяги використання, а й умови праці, життя. Загальна кількість оstarбайтерів з України за даними НДК СРСР становила більше двох мільйонів (2 023 112 чол., до цього ще 85 447 чол. з Криму), за іншими даними, з Кримом та Закарпаттям – 2,4 млн чол. Середній час перебування у Німеччині був два роки. Фактично у великих масштабах вивіз робочої сили здійснювався з березня 1942 по грудень 1944 року. Питання стосовно заробітної плати треба ретельно дослідити. Оскільки за різними джерелами її розміри значно різняться, треба визначити дані як за джерелами, так і за категоріями робітників. За даними П.Поляна, оstarбайтери отримували від 1–2 до 3–5 марок за тиждень<sup>1</sup>, або від 4–8 до 12–20 марок за місяць. За анкетними листами, які зберігаються у матеріалах НДК СРСР, розмір заробітної плати коливався між 15 та 75 марками за місяць. Треба звернути увагу також на використання праці військовополонених.

---

<sup>1</sup> Полян П. Жертвы двух диктатур... – С.153.

Як активи можна розцінювати отримання платні за обов'язкове страхування робітників. За наказом міністра праці рейху від 4 квітня 1942 року підприємець повинен був сплачувати у лікарняні або місцеві каси по 4 рейхсмарки в місяць за робітника (зрозуміло, що ці виплати йшли за рахунок зароблених робітником коштів). Якщо прийняти за загальну цифру 2 млн остарбайтерів з України, а середній час перебування у Німеччині 2 роки, то за приблизним розрахунком, сума, внесена для страхування, становить близько 200 млн рейхсмарок, або 600 млн дойчмарок 1997 року.

Щоб отримати цифру прибутку від використання робочої сили, слід врахувати несплачену частину заробітку, але ця цифра буде дуже приблизною.

Сума заощаджень остарбайтерів у Центральному господарському банку України сягала на грудень 1944 року 191,1 млн карбованців, або 19,11 млн рейхсмарок (57,33 млн дойчмарок 1997 року). З'ясування подальшої долі Центрального господарського банку України допомогло б у розв'язанні проблеми виплат за цими заощадженнями.

### ***Примусова праця в окупованій Україні***

Інформацію щодо розмірів заробітної платні можна отримати за загальними розпорядженнями та окремими прикладами їхньої реалізації (ЦДАВО України, ф. 3206, оп.1, оп.45, арк. 27–29 зв). Для з'ясування обсягів несплаченої праці ці показники можна порівняти з заробітною платою німців рейху в Україні. Якщо заробітна плата робітників була від 120 до 200 рублів; зайнятих німецькими службами місцевих службовців та ін. – від 280 до 1200 рублів; заробітна плата німців у рейхскомісаріаті становила від 120 до 420 рейхсмарок (ЦДАВО України, ф.3206, оп.4, спр.2, арк.4 зв-5). Співвідношення рейхсмарки до рубля було на той час 1:10. У Галичині німецькі адміністративні чиновники та представники німецької інтелігенції отримували також у 6–9 разів більше грошей, аніж місцеві спеціалісти.

Праця була обов'язковою, за розпорядженням від 21 листопада 1941 року, усі безробітні підлягали реєстрації на біржі праці, покаранням за невиконання була в'язниця, грошові штрафи, примусовий робочий табір (ЦДАВО України, ф.3206, оп.2, спр.193, арк.8–9). З грудня 1941 року коменданти, власники будинків підлягали юридичній відповідальності за невиконання обов'язків щодо складання списків безробітних чоловіків; свідоцтва на промисел або торгівлю видавали тільки за узгодженням з біржою праці; хлібні та продуктові картки видавали тільки на підставі картки біржі праці (ЦДАВО України, ф.3206, оп.2, спр.193, арк.36-37).

За матеріалами НДК, сума неотриманої заробітної плати становила 2 188 млн руб. (ДАРФ, ф.7021, оп.53, спр.291, арк.29), цей показник є дуже приблизним, оскільки розрахунок проводився з розміру довоєнної заробітної плати.

### ***Використання матеріальних ресурсів України***

Зауважимо, що необхідно враховувати не лише вивезення об'єктів промисловості або інших цінних ресурсів, але й численні будівельні або інші фірми, пов'язані з використанням природних ресурсів України. В Україні було створено багато великих акціонерних товариств для заготівлі та вивозу сировини й сільськогосподарських продуктів. Інформація про кількість таких підприємств і вивіз сировини міститься в різних за характером документах, загальну картину можна отримати тільки через ретельне зведення різних даних (як приклад – ЦДАВО України, ф.3206, оп.3, спр.16, арк.50, 61), до цього слід додати матеріали про збитки, складені радянськими структурами.

У різних регіонах України проводилися кампанії збору кольорових металів, наприклад, у Києві з квітня 1942 року, за планом – 400 тонн, реалізацію треба зводити по окремих документах (ДАКО, ф.Р-2356, оп.1, спр.1586). Приймальні пункти повинні були сплачувати за 1 кг міді – 2,5 крб., латуні – 1,5, алюмінію – 2,15, мельхіору – 1,9, свинцю – 1,2 (ДАКО, ф.Р-2356, оп.2, спр.32, арк.1).

Оскільки участь промисловості та сільського господарства України у функціонуванні воєнної економіки рейху була безперечною, виділення цього напрямку у формуванні нацистського капіталу є закономірним та потребує детальної розробки.

### ***“Нелегальні” джерела нацистських капіталів***

Під умовною назвою “нелегальні джерела” розуміється пограбування під час арештів, знищення населення, відправки до концтаборів, інші каральні акції.

Упродовж окупації проводилися як стихійні, так й планові пограбування. Трофеї підлягали реєстрації у Пункті прийому трофеїв Головної каси рейху, матеріали якого є важливим джерелом до теми. Масштаби пограбувань важко з’ясувати, треба ретельно вивчити ці матеріали та охарактеризувати їх за різними категоріями (військовополонені, окремі громадяни, масові акції, належність до України).

Окрему категорію становлять надходження з таборів військовополонених, серед яких є гроші, золоті та інші цінні речі, цінні папери. Тільки за рік (серпень 1941– липень 1942 року) до Головної каси надійшло з цих таборів більше 150 тис рублів, 543 рейхсмарок, 4 780 золотих та срібних речей.

5 лютого 1942 року до Головної касу рейху (Служби трофеїв) було передано 161 090 рублів, а також 375 одиниць державних паперів та пакунків з Троянки, отриманих 9 серпня 1941 року;

20 лютого – 5 502 рубля, 8 265 одиниць цінностей, монет;

без дати (приблизно у лютому 1942 року) – 17 фунтів стерлінгів, 55 золотих рублів, 277 ієн, 1 132 долари, 123 одиниці коштовностей з Криму ;

7 квітня – 108 одиниць цінних речей з Львівської області (отримані в липні 1941 року);

17 квітня – 593 долари, 300 золотих рублів, 35 612 штук золотих та інших цінних речей (з різних джерел);

24 квітня – 17 512 одиниці цінних паперів з Авдіївки біля Новгород-Сіверського;

3 липня 1942 року було передано з польової каси шеф-інтенданта командуючого армії в Україні 385 золотих рублів, 20 золотих франків, 120 золотих доларів, 97 030 злотих, 16 500 польських марок, 5 828 цінних паперів, 60,75 кг срібних та золотих речей, отриманих від єврейського населення;

13 липня – 155 000 польських марок, 50 злотих, 14 одиниць цінних паперів зі Львова.

Вище наведені дані лише з однієї справи фонду Пункту прийому трофеїв (ВAB, R 2104, спр.70). Збереглося ще 5 книг надходжень різного часу з СРСР та близько 50 книг надходжень з різних країн (у тому числі й з Радянського Союзу) та про передачу отриманих грошей і цінностей до рейхсбанку. Опрацювання лише цього фонду вже дає змогу з'ясувати величину пограбованих цінностей.

Необхідно використати у подальшому дослідженні матеріали про переміщення срібла до Управління дорогоцінних металів (Reichsstelle für Edelmetalle) з поміткою Reichsfeindliches Material (“ворожий матеріал”), а також матеріали про стан фонду “єврейського золота” з Управління дорогоцінних металів (ВAB, R 8X) (матеріали досі не вдалося опрацювати).

У матеріалах НДК по Закарпатській Україні є описи срібних та золотих речей, грошей та цінних паперів, прийнятих “на зберігання” від євреїв зі села Рахова, відправлених до концтаборів. Лише сума грошей сягала 111 136 пенге, або 277 840 крб., золоті речі здали 144 чол. (ДАРФ, ф.7021, оп.62, спр.137).

У єврейського населення Ужгорода було вилучено близько 140, 755 кг золотих речей на суму 16 893 000 крб. (ДА Закарпатської обл., ф.Р-14, оп.1, спр.116, арк.1).

Є документи про надання хабарів поліцаям під час проведення антиєврейських акцій у Львові (у розмірі 100–300 злотих або коштовностями). Ці кошти передавалися німецьким властям разом з рапортами (ЦДІАЛ, ф.Р-12, оп.1, спр.1-3). Виявлено відомості про вилучення у населення Львівської області під час окупації 500 000 крб. золотом і 1 300 кг срібла; у населення Дрогобицької області – 14 529 золотих та срібних речей (ф.П-5001, оп.6, спр.256, арк.8).

У зведеній відомості про збитки населення Тернопільської області зазначено, що у населення вилучено 8 177 золотих і срібних речей (ДА Тернопільської обл., ф.Р-274, оп.1, спр.123, арк.102). У акті комісії по розслідуванню злочинів фашистів у Тернополі від 31 липня 1944 року записано, що у вересні 1942 року гестапо через Юденрад поставило вимогу про збір дорогоцінностей серед єврейського населення – до гестапо надійшло понад 30 кг золота (спр.123, арк.115зв). Факти вилучення цінностей у єврейського населення області зафіксовано у свідченнях про злочини окупантів на Тернопільщині. Так, за свідченням Вандерера Ісаака, Мюллер – шеф Тернопільського гестапо – у вересні 1942 р. під час акції у Бережанах розпорядився здати всі дорогоцінності, які він склав до валізи і вивіз до Тернополя. У свідченнях є також відомості, що Лекс у Бережанах на початку 1943 року отримав у євреїв міста як викуп близько 2 кг золота (ф.Р-274, оп.2, спр.102а, арк.7). У документах засвідчено факти примусового вилучення нацистами золотих і срібних речей у населення області під час відступу у 1944 році. Так, дві дорогоцінні речі вартістю 2 000 крб. було забрано у Дармограя Миколи Івановича с. Оліїв Заложцівського району (спр.34, арк.88); одну золоту річ вартістю 1 000 крб. вилучено у жителя с. Нараїв Бережанського району Бай Марії Василівни, дві – вартістю 600 крб. – у Хвалка Панька Івановича, одну – вартістю 1 000 крб. – у Умриц Розалії Матвіївни (спр.3, арк.8, 28, 57); у жителя с.Глубічок Борщівського району Марцінківського Тимофія Івановича забрано 55 виробів із золота і срібла (спр.5, арк.6); шість речей із золота і срібла примусово вилучено у жителя с.Тютків Струсівського району Хпуринського Кароля Бартковича (спр.88, арк.4); одну золоту річ вартістю 5 000 крб. вилучено у громадян Струсівського району (ф.622, оп.1, спр.15, арк.16); у жителя с.Теребовлі Медзінської Йосифи Іванівни примусово вилучено столове срібло на суму 11 000 крб. (спр.94, арк.199).

Є дані про збитки населення Одеської області, серед яких загадуються золоті та срібні речі на суму 11 444 953 руб. (ЦДАВО України, ф.4620, оп.3, спр.275, арк.27-28).



У Київській області у населення було забрано цінних речей у кількості 1 530 штук (там само, арк.32).

За даними Української республіканської комісії у Києві 6 жовтня 1942 року проводилися акції по збиранню золота, срібла та цінних речей (ф.4620, оп.3, спр.250, арк.38).

Для зберігання награбованого у Бабиному яру у Києві було засновано т.зв. будівельну фірму (Baukompanie)<sup>2</sup>. У рейхсбанку існували таємні рахунки “Макс Мейлегер”, “Мельман”, на які перераховувалися гроші, отримані внаслідок таких акцій, у Києві – рахунок “Baukompanie”<sup>3</sup>. У листопаді 1942 р. був виданий наказ про знищення трупів на місцях масових розстрілів, під час якого проводилося збирання золота<sup>4</sup>. Подібні акції проводилися також в інших регіонах України. Наприклад, є свідчення про відправку золота до Німеччини у кількості 110 кг після спалення трупів у Львові (ДАЛО, ф.Р-183, оп.1, спр. 123, арк.32-33). У фонді Чернігівського банку є квитанція про переказ від 24 жовтня 1942 року 12 тис. крб. з каси айнзацгрупи С, котра здійснювала розстріли населення (ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр.1100, арк.160,161).

У матеріалах Ради Міністрів України названо загальну суму збитків населення України у вигляді золотих та срібних речей – близько 97 тис. штук (ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 472а, арк. 21). Назвати точну цифру пограбованого золота в кілограмах дуже важко.

Таким чином, вивчення “нелегальних” джерел накопичення капіталів є найбільш важливим з точки зору з’ясування масштабів пограбування в Україні власне золота та інших дорогоцінностей. Зведення даних з різних джерел дає вже реальні цифри (не забуваймо при цьому, що це – лише частки “нацистського золота” українського походження).

---

<sup>2</sup> Шлаен А. Бабий Яр. – К., 1995. – С.106.

<sup>3</sup> Там само. – С.122.

<sup>4</sup> Там само. – С.233.

---

## ПОПЕРЕДНІ ПІДСУМКИ



Отже, чи може Україна претендувати на частку так званого “нацистського золота”? Вже сьогодні можна дати однозначно ствердну відповідь на це питання. Проведене обстеження архівів і виявлення нових, раніше не досліджуваних документів безперечно підтверджують український слід “нацистського золота”.

У опрацьованих матеріалах представлені документи (заяви громадян, акти, переліки та інші матеріали) про вилучення у громадян, церков, державних музейних установ золота, срібла, творів мистецтва (в тому числі із золота та срібла), іноземної валюти, а також узагальнюючі дані про втрати громадянами золотих та срібних речей. Деякі документи можуть бути підставою для звернень окремих потерпілих з приводу можливої компенсації їхніх збитків.

Значний масив документів ілюструє нещадну експлуатацію праці мирного населення, у першу чергу оstarбайтерів, безпрецедентне за масштабами пограбування природних ресурсів і продовольчих запасів України, матеріальних та культурних цінностей, державних підприємств і установ, культурно-освітніх закладів.

Вивчення архівних джерел внесло значні корективи в аналітично накреслену схему досліджень, відкрило нові перспективні напрями. У процесі роботи поступово викристалізувалося принципове положення щодо поняття “нацистське золото”: його ми розглядали *не лише як дефініцію пограбованого золота та інших дорогоцінних металів, але як поняття, що в широкому значенні характеризує процес формування капіталів рейху під*

час війни. Врахування не лише прямих конфіскацій, а й особливостей фінансової політики рейху на окупованих територіях, використання примусової праці населення України відкриває можливості для комплексного підходу до проблеми.

Автори свідомо відмовились від поглибленого висвітлення вже “відкритих” науковцями тем геноциду єврейського народу, втрачених у роки Другої світової війни культурних цінностей. У книзі не розглядається питання справедливої виплати компенсацій жертвам націонал-соціалістських переслідувань – громадянам України (з визначенням категорій потерпілих, юридичних підстав, механізму виплат тощо), хоча воно є логічним продовженням проведених досліджень. Розгляд його значною мірою унеможливлюється відсутністю в Україні належної правової бази – у Верховній Раді “не йде” проект підготовленого проекту закону “Про жертви нацизму”.

Одним із частково досліджених нами питань стала фінансова політика в Рейхскомісаріаті Україна. На жаль, поза увагою лишилися поки що питання проведення фінансової політики окупаційною владою в інших регіонах – дистрикті Галичина, губернаторствах Бессарабія, Трансністрія, Провінція Буковина, а також у Закарпатській Україні.

Тож на сьогодні остаточно визначити частку України у формуванні капіталів нацистів ще неможливо. Наведені у другому розділі конкретні факти вилучення у населення України золота та інших дорогоцінностей під час арештів, каральних акцій, відправки до концтаборів можна розцінювати лише як ілюстративний матеріал, що фрагментарно представляє безперервний та багатоплановий процес вилучення і переміщення коштовностей з території України. До того ж, дані отримано на обмеженому архівному матеріалі, що потрапили у розпорядження групи за короткий період роботи.

На наш погляд, одним з найбільш ефективних напрямів подальших досліджень слід вважати розробку архівних фондів банківських та інших фінансових структур і організацій, що дозволить виявити шляхи формування, функціонування та переміщення капіталу й обрахувати його обсяги. Серед них пер-

шорядними можуть вважатися фонди центральних та місцевих установ на окупованій території України.

Наступний перспективний блок неопрацьованих матеріалів становлять документи Пункту прийому трофеїв Головної каси рейху, матеріали про переміщення срібла та про стан фонду “єврейського золота” з архіву Управління дорогоцінних металів рейху, що дозволить назвати конкретну цифру офіційно зареєстрованих пограбувань і отримати абсолютно документовані дані щодо реальних розмірів цієї частки “нацистського золота” українського походження.

Корисною видається розробка матеріалів з так званих “фільтраційних справ”. Передані до державних архівів областей близько 1,5 млн справ – лише частка наявного масиву джерел, без опрацювання якого неможливо скласти повне уявлення про масштаби визиску українських громадян.

Четвертий важливий блок документів – первинні акти місцевих комісій сприяння НДК. Їх вивчення допоможе скласти поіменний список громадян, які заявили про вилучення дорогоцінностей.

Нарешті, на часі – фронтальне обстеження під кутом зору проблеми відомчих архівів Міністерства оборони, Міністерства закордонних справ, Міністерства внутрішніх справ колишнього СРСР, а також Державного архіву СБУ.

Усі виявлені архівні джерела мають увійти як до Національного реєстру (якщо такий буде створено) архівних документів з проблеми “нацистського золота”, так і до міжнародного архівного довідника з проблеми походження й переміщення “нацистського золота” в роки Другої світової війни.

Попереду також – розміщення архівних документів у інтернетівській сторінці УНФ, систематичне поповнення її новою інформацією, а також професійне вирішення на міжнародному рівні питання про методичні засади цієї роботи.

Дослідження проблеми про справедливий розподіл “нацистського золота” та адекватні виплати жертвам нацизму в Україні неможливе без подальших ґрунтовних розробок архівних до-

кументів згідно із накресленими напрямками за умови залучення широкого кола спеціалістів різного профілю – істориків, архівістів, юристів.

Сподіваємося, спільними зусиллями нам вдасться реалізувати ідею організаторів Вашингтонської конференції 1998 р. з “нацистського золота” та іншого майна жертв Голокосту – вони звернулися до світового співтовариства із закликом: ***“Усім зацікавленим народам і державам завершити свою роботу до 31 грудня 1999 року”***, тобто до кінця біжучого тисячоліття.

---

# ДОКУМЕНТИ





DER REICHSKOMMISSAR  
für die Ukraine

Rowno, 3.11.1941.

Amtliche Mitteilungen Nr. 4

**VORLAUFIGE ANORDNUNG**

über die Erhebung von Steuern und  
und sonstigen Geldabgaben im Gebiet  
des Reichskommissars für die Ukraine.

**§ 1.**

Steuerhoheit.

Saemtliche Steuern und saemtliche sonstigen Geldabgaben werden fuer Rechnung des Reichskommissars erhoben. Sie fliessen ausnahmslos in die Kasse des Reichskommissars.

**§ 2.**

Weitergeltung des sowjetischen  
Steuer- und Abgabenrechts.

1) Alle am 21. Juni 1941 in Kraft gewesenen sowjetischen Bestimmungen (Gesetze, Verordnungen, Verwaltungsanweisungen usw.) ueber die Erhebung von Steuern und sonstigen Geldabgaben gelten zunaechst weiter.

2) Es werden bis auf weiteres nur die in den folgenden Paragraphen bezeichneten Steuern und sonstigen Geldabgaben erhoben. Die Erhebung geschieht nach den sowjetischen Bestimmungen, soweit in den folgenden Paragraphen nicht etwas Abweichendes bestimmt ist.

**§ 3.**

Umsatzsteuer vom Warenverkauf.

1) Der Umsatzsteuer unterliegen diejenigen Umsaetze der Wirtschaftsorganisationen und Unternehmungen, die im Warenverkauf bestehen.

2) Soweit die Steuer nicht im Verrechnungsweg ueber eine Bank abgefuehrt werden kann, hat der Steuerzahler sie unmittelbar am 1. und 15. eines jeden Monats abzufuehren.

**§ 4.**

Umsatzsteuer von sonstigen Leistungen  
(warenlosen Handelsoperationen).

1) Der Steuer fuer sonstige Leistungen (warenlose Handelsoperationen) der Unternehmungen und Organisationen des vergesellschafteten Sektors werden unterworfen:

1. die Herstellung von Gegenstaenden aus Werkstoffen des Bestellers,
2. die Ausbesserung von Gegenstaenden,

РАЙХКОМИСАР  
для України

Рівне, 3.11.41.

Урядові повідомлення № 4.

**ТИМЧАСОВЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ**

про побирання податків і інших  
грошових данин на території  
Райхскомісара для України.

**§ 1.**

Загальні постанови.

Всі податки та всі інші грошові данини побираються в імені Райхскомісара (Державного Комісара) та вплачуються без винятків до каси Райхскомісара.

**§ 2.**

Застосування советського права  
про податки й данини.

1) Всі советські постанови (закони, розпорядження й зарядження влади) про побирання податків та інших грошових данин, що обов'язували до 21-го червня 1941 року, мають тимчасово силу й надалі.

2) Аж до нових постанов побиратимуться тільки ті податки та інші грошові данини, що вказані в наступних параграфах. Побірання відбуватиметься за советськими постановами, якщо в наступних параграфах немає жадних змін.

**§ 3.**

Оборотовий податок від продажі товарів.

1) Оборотовому податкові підлягають такі обороти господарських організацій і підприємств, які походять з продажі товарів.

2) Якщо податок не може бути переведений через банк дорогою зарахування, платник обов'язаний вплачувати його 1-го і 15-го кожного місяця.

**§ 4.**

Оборотовий податок від безтоварових операцій.

1) Податкові від інших чинностей (безтоварові торговельні операції) підприємств і організацій усуспільненого сектора підлягають:

1. Виріб речей з матеріалів замовника.
2. Ремонт і направа речей.



der Volksgesundheit und zur Förderung hygienischer Einrichtungen zu leisten.

2) Die Höhe der Abgabe beträgt 5 vom Hundert der Brutto Lohnsumme.

3) Die Abgabe ist spätestens bis zum 5. eines jeden Monats für den abgelaufenen Monat zu entrichten.

#### § 11.

##### Abführung ersparter Lohnanteile.

1) Behörden, Unternehmungen und Organisationen, die Juden beschäftigen, haben den Unterschiedsbetrag zwischen den allgemein angeordneten Lohn- und Gehaltssätzen und den für Juden geltenden Sätzen abzuführen.

2) Die Abführung hat spätestens bis zum 5. eines jeden Monats für den abgelaufenen Monat zu erfolgen.

#### § 12.

##### Judenabgabe.

1) Es wird eine Judenabgabe erhoben.

2) Der Gebietskommissar setzt die Judenabgabe örtlich fest.

#### § 13

Befreiungen und Vergünstigungen, die nicht in den sowjetischen Gesetzen oder Verordnungen selbst vorgesehen, aber von dem ehemaligen Volkskommissariat für Finanzen der UdSSR oder einem anderen ehemaligen sowjetischen Staatsfinanzorgan festgesetzt worden sind, werden nicht weiter gewährt. Sie koennen nur vom Reichskommissar zugebilligt werden.

#### § 14.

##### Abführung der Steuer.

1) Die Steuern und die sonstigen Geldabgaben sind auf dem Lande an den kommissarischen Buergermeister, (Dorfbmann), in der Stadt an die Rayonkasse abzufuehren. Der kommissarische Buergermeister bedient sich zur Steuereinzahlung der Steueragenten. Er fuehrt die Steuerbeträge an die Rayonkasse ab.

2) Die Steuern und die sonstigen Geldabgaben koennen auch unbar durch Überweisung auf das Konto der Rayonkasse abgeführt werden.

3) Die Rayonkasse leitet die Steuerbeträge und die sonstigen Geldabgaben an die Amtskasse beim Gebietskommissar weiter. Der Gebietskommissar bestimmt, in welcher Weise

оплату на підтримку народного здоровья й на підтримку гігієнічних уряджень.

2) Вимір оплати вносить 5 від 100 платні бруто.

3) Оплата має бути вплачена за минулий місяць найпізніше 5-го кожного місяця.

#### § 11.

##### Виплачування заощаджених частин заробітної платні жидів.

1) Державні установи та інші підприємства і організації, які zatrudняють жидів, мають вплачувати різницю між загальноустійними заробітними ставками й ставками устійненими для жидів.

2) Вплата має наступити за минулий місяць найпізніше до 5-го кожного місяця.

#### § 12.

##### Данина від жидів.

1) Від жидів побирається данина.

2) Гсбтскмісар (Окружний Комісар) установлює місцеву данину від жидів.

#### § 13.

##### Звільнення й зменшення податків.

Звільнення від податків або полегши в оподаткуванні, що не були передбачені в советських законах і розпорядженнях, але були в окремих випадках встановлені колишнім народнім комісаріатом фінансів СССР, або іншим колишнім советським державним фінансовим органом, не будуть на далі взяті під увагу. Вони можуть бути признані тільки Райхскомісаром.

#### § 14.

##### Вплата податків.

1) Податки та інші грошові данини треба вплачувати на селі комісаричному Голові Сільської Управи, а в місті—до районної каси. Комісаричний Раймістер, або голова сільської управи послугоується податковими агентами при збиранні податків. Він вплачує податки до районної каси.

2) Податки та інші грошові оплати можуть також бути переведені асигнатами (переказами) на conto районної каси.

3) Районна каса переводить податкові влати та інші грошові влати дальше до урядової каси при Гсбтскмісарі.

26

und zu welchen Zeitpunkten die Rayonkassen die Beträge an ihn weiterzuleiten haben.

4) Geschieht die Steuerabfuhrung im Verrechnungsweg ueber eine Bank (zum Beispiel bei der Umsatzsteuer vom Warenverkauf), so hat diese die Steuerbeträge dem Konto des Gebietskommissars gutzubringen. Führt die Bank auch eine Konto des Generalkommissars, so hat sie die Steuerbeträge diesem Konto gutzubringen.

#### § 15.

##### Durchfuhrung der Abgabenerhebung.

1) Die Rayons sind verpflichtet, die Steuererhebung und die Erhebung der sonstigen Geldabgaben im Auftrag und nach Weisung des Reichskommissars durchzufuehren. Sie sind dem Reichskommissar fuer die ordnungsmässige Durchfuhrung der Abgabenerhebung verantwortlich.

2) Die Durchfuhrung der Steuererhebung und die Erhebung der sonstigen Geldabgaben geschieht nach den sowjetischen Bestimmungen. Das gilt insbesondere auch fuer die Beilegung und fuer die Festsetzung von Zuschlägen bei nicht vollständiger oder nicht rechtzeitiger Abfuhrung der Abgaben.

#### § 16.

##### Sonderbestimmungen.

Die Generalkommissare werden ermächtigt, soweit es die besonderen wirtschaftlichen Verhältnisse ihres Gebietes erfordern, die Erhebung weiterer Steuern und Geldabgaben anzuordnen.

rnno, den 21. Oktober 1941.

**gez. KOCH.**  
Der Reichskommissar  
fuer die Ukraine.

Гейтскомісар встановляє в який спосіб і в якому часі мають районні каси переводити до нього гроші.

4) Якщо вплата податків відбувається дорогою зарахунку через банк (напр. при оборотовому податковій від торгівлі), банк має записати податковій влати на добро konta Гейтскомісара. Коли банк веде також konto Генерального Комісара, тоді він має записати податковій суми на це konto.

#### § 15.

##### Переведення побирання оплат.

1) Райони зобов'язані провадити побирання податків і побирання інших податкових оплат на доручення й за вказівками Райхскомісара.

Вони відповідальні перед Райхскомісаром за порядок переведення побирання оплат.

2) Переведення побирання податків й побирання інших грошових оплат відбувається за советськими постановами. Зокрема це відноситься також до реквізицій і до встановлення доплат при не цілковитій або не своєчасній влаті оплат.

#### § 16.

##### Особливі постанови.

Генеральні Комісари уповноважені заряджувати про побирання дальших податків і грошових оплат, кими цього вимагають особливі господарські умови їхньої Округи.

Рівне, дня 21 жовтня 1941 р.

**(—) KOCH.**  
Райхскомісар  
для України.

	1. Qual. Rubel je 1 kg	2. Qual. Rubel je 1 kg		1. Qual. Rubel je 1 kg	2. Qual. Rubel je 1 kg
<b>2. Kalbfleisch</b>					
Keule . . . . .	13,—	11,—	Bug, Blatt, Brust, Kamm	10,—	8,50
Rücken- u. Nierenstück . . .	13,—	11,—	Leber . . . . .	15,—	—
Schulter, Bug, Blatt . . .	10,50	8,50	<b>II. Fleischwaren</b>		
Brust, Bauch . . . . .	10,50	8,50	Dauerwurst . . . . .	22,—	—
Hals, Haxen . . . . .	7,50	6,50	Halbdauerwurst (Bier- oder Jagdwurst ohne Fremdwasserzusatz) . . .	19,—	—
Leber . . . . .	16,—	—	Blutwurst (Zungenwurst)	16,—	—
Kalbzung . . . . .	12,—	—	Fleischwurst I. Qual. (mit keinem oder geringem Fremdwasserzusatz)	15,—	—
Kopf . . . . .	3,—	—	Fleischwurst II. Qual. (fein gekuttert mit Fremdwasser- zusatz bis zu 10%) . . .	12,—	—
Knochen . . . . .	2,—	—	Leberwurst (Preßsack) . .	15,—	—
<b>3. Schweinefleisch</b>			Innereienwurst I. Qual.	8,—	—
Karbonade . . . . .	16,50	—	Innereienwurst II. Qual.	6,—	—
Schinkenfleisch ohne Bein	16,50	—			
Bauch, frisch . . . . .	14,—	—			
Speck, frisch . . . . .	14,—	—			
Flomen . . . . .	14,—	—			
Schweinekopf mit Backe	5,—	—			
Pfoten, Spitzbein . . . .	3,—	—			
Füße, ohne Pfoten . . . .	4,—	—			
Schmalz . . . . .	17,50	—			
Speck, geräuchert (fett oder mager) . . . . .	17,50	—			
Gehacktes . . . . .	19,—	—			
Schinken/roh od. gekocht, im Stück (Moskauer) . . .	26,—	—			
<b>4. Schafffleisch</b>					
Keule, Rücken . . . . .	13,—	10,—			
Kotelett in Scheiben . . .	13,—	10,—			

§ 3  
Zu widerhandlungen gegen diese Verordnung  
werden nach den geltenden Vorschriften bestraft.

§ 4  
Die Verordnung tritt am 15. Mai 1942 in Kraft.  
Rowno, den 19. April 1942.

Der Reichskommissar für die Ukraine  
Koch

# **Erste Verordnung zur Durchführung der Verordnung über den Aufbau der Wirtschaftsbanken im Reichskommissariat Ukraine** vom 22. April 1942

Auf Grund des § 17 der Verordnung über den  
Aufbau der Wirtschaftsbanken im Reichskommissariat  
Ukraine vom 18. März 1942 (Amtliche Mit-  
teilungen Nr. 16) wird verordnet:

## **I. Wirtschaftsbanken**

### **§ 1.**

#### **Errichtung, Geschäftsbezirk, Zweigstellen**

1. Die Errichtung der Wirtschaftsbanken und  
die Abgrenzung ihrer Geschäftsbezirke erfolgt  
durch Anordnung des zuständigen Generalkom-  
missars mit Genehmigung des Reichskommissars.
2. Zur Förderung des Zahlungsverkehrs und  
zur erleichterten Kreditversorgung der Wirtschaft  
ist das Netz der Wirtschaftsbanken und ihrer  
Zweig- und Zahlstellen so auszubauen, daß sich  
mindestens am Sitz jedes Gebietskommissars eine  
Zweigstelle und möglichst am Sitz jedes Rayon-  
chefs eine Zweigstelle oder Zahlstelle befindet.  
Die Errichtung weiterer Zweig- oder Zahlstellen  
ist zulässig.

### **§ 2**

#### **Vorstand**

1. Der Vorstand der Wirtschaftsbanken wird  
durch den Generalkommissar ernannt, hauptamt-  
liche Vorstandsmitglieder auf Vorschlag des Ver-  
bandes der Wirtschaftsbanken. Die Berufung  
eines mehrköpfigen hauptamtlichen Vorstandes  
(§ 4 Abs. 3 der VO.) ist nur mit Genehmigung des  
Reichskommissars zulässig. Der Vorstand hat die  
Eigenschaft einer öffentlichen Behörde.
2. Jedes Vorstandsmitglied erhält vom General-  
kommissar eine Bestallungsurkunde.
3. Die Vorstandsmitglieder können jederzeit  
unter Wahrung ihrer vertragsmäßigen Rechte ab-  
berufen werden.
4. Für jedes Vorstandsmitglied ist ein Stellver-  
treter zu berufen. Abs. 1 bis 3 finden entspre-  
chende Anwendung.

### **§ 3**

#### **Beirat**

Der im Falle des § 4 Abs. 3 der Verordnung  
zu bildende Beirat besteht aus dem Vorsitzenden

Reichshauptkasse  
(Beutestelle)

L. 2036.

1217

Depot Nr. R 709/87.

Lfd. Nr.	Tag der Ein- bzw. Auslieferung	Bezeichnung des Wertgegenstandes	Währung	Betrag oder Stückzahl	Erlös
		<u>Eingeliefert von der Dienststelle der Feldpost-Nr. 44 865 im Auftrage von</u>			
		1.) der Dienststelle Feldpost-Nr. 46 580			
		2.) " " " " 45 876			
		3.) " " " " 07 569			
		Zahlungsbüro der Eisenbahn Bew. Komp. 126			
		4.) der Dienststelle der Feldpost-Nr. 45 876.			
1		<u>Geldrubel</u>			
		1/15,-, 2/10,-, 2/5,-	Rubel	45,-	
2		<u>Englische Noten:</u>			
		2/5,-, 7/1,-,	£	17,-	
3		<u>Japanische Noten:</u>			
		22/10,-, 1/5,-, 52/1,-	Yen	277,-	
					<u>Blatt 2</u>

Lohn. Nr.	Tag der Ver- kaufs- Anzeige	Bezeichnung des Wertgegenstandes R 709/87.	Währung	Betrag oder Stückzahl	Erlöse
4		Amerikanische Noten: 7/20.-, 28/10.-, 120/5.-, 4/4.-, 99/1.-		Dollar 1.127.-	
5		Amerikanische Noten: 1/5.-		Dollar 5.-	
6		Chinesische Münzen: 1/1.- felle	Stück	4	
7		Schmuckgegenstände: 1 goldene Herrenarmbanduhr mit Deckel ohne Glas und Keiger 1 Damenarmbanduhr aus Gold ohne Glas 1 sehr gold. Damenarmbanduhrkette 1 gold. Hwauring 1 " Fingerring ohne Stein 1 Doppelring (2 fest ineinander gefügte Ringe 1 aus Gold, 1 aus Messing) 1 gold. Kette Halskette 1 " Herrenarmkette 1 " Armband 5 " Schmuckarm	Stück	14	Blatt 1

R 709/87

Referat Dr. W a s s e l

vorgelegt.

Die Gegenstände zu lfd.Nr.1-4 u.6 rühren von einer Beschlagnahme her, die anlässlich einer Durchsuchungsaktion in Dshankoy gefunden wurden. Bei dieser Aktion wurden bei dem Invaliden Serge Kornejewitsch Schulha Dshankoj, Alexandruskastr.31 die vorbezeichneten Geldmittel gefunden und beschlagnahmt. Die Vernehmung ergab, daß Sch. mit seinen beiden Söhnen in der Zeit von 1900-1935 in Diensten der Mandschurischen Eisenbahn stand und aus dieser Zeit das Geld herrührt. Die Bahn wurde 1935 vollendet und an Japan verkauft. Der Aufforderung der sowjetrussischen Behörden das ausländische Geld bei den Sowjetbanken umzutauschen ist Sch. nicht nachgekommen, sondern hat das Geld vergraben bis zur Beschlagnahme durch die Deutsche Wehrmacht.

Sch. hat inzwischen für die Richtigkeit seiner Angaben Beweise erbracht und einen Entschädigungsantrag gestellt, der z.Zt. noch dem OKH. zur Entscheidung vorliegt.

Die Gegenstände z.lfd.Nr.5, 7 u.9 rühren aus der Beschlagnahme von Judenvermögen.

Die Gegenstände zu lfd.Nr.10-13 stammen aus Mariupol und gehörten wahrscheinlich Juden.

Die Herkunft des 250,-rum.Lei-Stückes steht nicht fest. Es handelt sich wohl um Beute.

Zu lfd.Nr.15:

Wir verweisen auf nachstehend abschriftlich beigelegte Herkunftsangabe der Zahlmeisterei der Feldkommandantur I(V) 277, Feldpost-Nr.45 876 vom 15.2.1942.

Herkunft:

"Herkunft: Am 23.12.1941 hat eine Frau Sarra Saratsch, wohnhaft in Eupatoria(Arim), Nischnejastraße 12 die genannten Wert- und Schmucksachen bei der Feldgendarmerie der Ortskommandantur I(V) 277 Feldpost-Nr.45 876 zur Aufbewahrung abgegeben mit der Mitteilung, daß die Besitzerin der Gegenstände an Typhus erkrankt sei und in einem städtischen Krankenhause liege.

Gegen Quittung wurden die Sachen von der Feldgendarmerie an die Zahlmeisterei der Ortskommandantur I(V) 277 weitergegeben. Nach Rücksprache mit dem Intendanten beim Kommandanten des rückw-Armeegebietes 553 und mit der Feldkasse bei der 11.Arme wurde am 10.Februar 1942 über die Wert- und Schmucksachen die Beschlagnahme durch die Zahlmeisterei der Ortskommandantur I(V) 277 ausgesprochen.

Besitzerin der Gegenstände ist eine Frau Iwanfea Schneider Russin, geb.13.Dezember 1877 in Sewastopol, die Frau des volksdeutschen Wendelin Schneider geb.2.2.1862 in Ssimferopol welcher am 5.Juli 1937 als Landwirt durch die Boleschewiken nach Sibirien verschickt wurde und seither unbekannten Aufenthalts ist. Frau Schneider ist die zweite Ehefrau des Wendelin Schneider; zwei Kinder aus der ersten Ehe des Schneider(Olga und Woldemar) sollen 1920 anlässlich einer Revolte der Matrosen in Sewastopol von dort nach Deutschland geflüchtet sein.

Frau Schneider, die im Dezember 41 an Typhus erkrankt war ist unterdessen wieder gesund geworden und hat bereits den Antrag auf Freigabe der genannten Wert- und Schmucksachen gestellt, welcher auf dem Dienstwege gem.H.V.Bl.41(G) 787 weitergeleitet wird."

Weisung erbeten.



eichshauptkasse

(Beutestelle)

L. 1583.Mauerstraße

1347

Depot Nr. R 933/311

Lfd. Nr.	Tag der Ein- bzw. Auslieferung	Bezeichnung des Wertgegenstandes	Währung	Betrag oder Stückzahl	Erlös
		<u>Eingeliefert von der Feldkasse des</u>			
		<u>Chefintendanten beim Wehrmachtbefehls-</u>			
		<u>haber Ukraine.</u>			
1	3. Juli 1942	<u>Amerikanische Goldmünzen:</u>			
		5/20,-, 1/10,-, 2/5,-	G.-Dollar	120,-	
2		<u>Russische Goldmünzen:</u>			
		77/5,-	R.-Rubel	385,-	
3		<u>Französische Goldmünzen:</u>			
		1/20,-	ffra.	20,-	
4		<u>Goldmünzen unbekannter Prägung:</u>			
		2/- (Manschettenknöpfe)	Stück	2	
					Blatt 2







# Verordnungsblatt

## des Reichskommissars für die Ukraine

1942

Ausgegeben zu Rowno, den 1. Juli 1942

Nr. 7

### Inhalt:

Tag		Seite
28. 6. 1942	Devisenverordnung für die Ukraine	37
29. 6. 1942	Erste Durchführungsverordnung zur Devisenverordnung für die Ukraine	40
3. 7. 1942	Verordnung über den Warenverkehr in der Ukraine	41
6. 7. 1942	Erste Durchführungsverordnung zur Verordnung über den Warenverkehr in der Ukraine	41

### Devisenverordnung für die Ukraine (Dev. V. U.)

Vom 29. Juni 1942

Auf Grund des § 2 der Verordnung des Reichsministers für die besetzten Ostgebiete über die Rechtsetzung in den besetzten Ostgebieten vom 21. Februar 1942 (VBL. RM. Ost S. 11) verordne ich:

#### Abschnitt I

#### Allgemeine Vorschriften

##### 1. Devisenbehörden

##### § 1

Die Durchführung der Devisenbewirtschaftung in der Ukraine obliegt dem Reichskommissar für die Ukraine und der Zentralnotenbank Ukraine. Der Reichskommissar kann bestimmte Aufgaben der Devisenbewirtschaftung anderen Stellen übertragen.

##### 2. Begriffsbestimmungen

##### § 2

Im Sinne dieser Verordnung sind:

##### 1. Zahlungsmittel:

Geldsorten (Münzgeld, Papiergeld, Banknoten u. dgl.), Auszahlungen, Anweisungen, Schecks und Wechsel.

##### 2. Inländische Zahlungsmittel:

Alle im Reichskommissariat Ukraine gesetzlich zugelassenen Zahlungsmittel.

##### 3. Ausländische Zahlungsmittel:

Alle im Reichskommissariat nicht gesetzlich zugelassenen Zahlungsmittel.

##### 4. Handel mit ausländischen Zahlungsmitteln:

Erwerb, Veräußerung und Verpfändung von ausländischen Zahlungsmitteln auf Grund eines Kaufs, Verkaufs, Tauschs, Darlehens oder eines anderen entgeltlichen Rechtsgeschäftes sowie der Abschluss von Termingeschäften, und zwar ohne Rücksicht darauf, ob diese Geschäfte gewerbmäßig oder nur gelegentlich und ob sie im Inland oder im Ausland abge-

schlossen werden,

##### 5. Gold:

ausser Kurs gesetzte oder nicht mehr kursfähige Goldmünzen, Feingold und legiertes Gold (roh oder Halbmaterial),

##### 6. Edelmetalle:

Silber, Platin und Platinmetalle in den im Handel mit solchen Metallen üblichen Formen (roh oder als Halbmaterial),

##### 7. Wertpapiere:

Wertpapiere, die ihrer Art nach für den Handel an einer Wertpapierbörse geeignet sind, sowie Zins- und Gewinnanteilscheine,

##### 8. Inländische Wertpapiere:

Wertpapiere, die von einem Inländer ausgestellt sind,

##### 9. Ausländische Wertpapiere:

Wertpapiere, die von einem Ausländer ausgestellt sind,

##### 10. Inländer:

natürliche oder juristische Personen, die ihren Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt, Sitz oder Ort der Leitung im Reichskommissariat Ukraine haben,

##### 11. Ausländer:

natürliche und juristische Personen, die ihren Wohnsitz oder gewöhnlichen Aufenthalt, Sitz oder Ort der Leitung ausserhalb des Reichskommissariats Ukraine haben,

##### 12. Genehmigung:

ein schriftlicher Genehmigungsbescheid des Reichskommissars für die Ukraine oder der Zentralnotenbank Ukraine, soweit sich aus Wortlaut oder Inhalt einer Vorschrift nichts anderes ergibt.

K.Ms.70/42.Das Urteil ist am 21. Oktober 1942  
rechtskräftig geworden.

Rowno, den 3. November 1942

gez. Zech.  
Justizinspektor.

Im Namen des Deutschen Volkes!

In der Strafsache gegen

- 1) den Arbeiter Michael Bihus, geboren am 16. Februar 1912 in  
Malaschowze, wohnhaft in Proskurov, Fabrikstr. 11, Ukrainer,  
verheiratet, angeblich nicht vorbestraft, jetzt von Beruf  
Nachtwächter,
- 2) die Ehefrau Zesia Swonezka geb. Pannach, geboren im Jahre  
1919 in Proskurov, Polen, wohnhaft in Proskurov, Fabrikstr. 11,  
angeblich nicht vorbestraft,

wegen Devisenvergehens

hat das Sondergericht bei dem Generalkommissar für Wolhynien und  
Podolien -Zweigstelle Rowno-  
auf die am 21. Oktober 1942 in Proskurov abgehaltene Hauptver-  
handlung,

an welcher teilgenommen haben:

Sonatspräsident Dr. Funk

als Vorsitzender,

Landgerichtsrat Lembar,

Hundertschaftsführer Track

als beisitzende Richter,

Erster Staatsanwalt Schreiber

als Beamter der Staatsanwaltschaft,

Justizsekretär Friese

als Urkundsbeamter der Geschäftsstelle,

r. Sammlung.

für Recht erkannt:

Die Angeklagten sind des Devisenvergehens schuldig  
und werden dafür verurteilt:

Bihus zu 600 -sechshundert- Karbowanow Goldstrafe,

Frau Swonezka zu 300 -dreihundert- Karbowanow Gold-  
strafe.

In Nichtbeitreibungsfalle tritt an die Stelle von  
je 10 Karbowanow 1 Tag Gefängnis.

Die drei beschlagnahmten Goldstücke werden einge-  
zogen.

Die

Die Kosten des Verfahrens tragen die Angeklagten.

Gründe.

Auf Grund des Ergebnisses der Hauptverhandlung ist nach dem Geständnis der Angeklagten erwiesen, dass diese von einem entflohenen Kriegsgefangenen, den sie erwiesenermaßen nicht als solchen erkennen konnten, gegen Hergabe von Lebensmitteln, Tabakwaren und anderen Dingen Zarengold-Mädel entgegengenommen haben. Der Angeklagte Bihus erhielt im Juli 1942 2 Goldstücke und die Angeklagte Swonezka 1 Goldstück.

Die Angeklagten hätten die Pflicht gehabt, diese Goldstücke unverzüglich nach ihrem Erwerb der Zentralnotenbank Ukraine zum Ankauf anzubieten. Wenn sie behaupten, hiervon nichts gewusst zu haben, so schützt sie dieses Unkenntnis nicht vor Strafe. Die Missetaten vielmehr auf Grund der §§ 18 und 24 der Devisenverordnung für die Ukraine bestraft worden.

Inserthin konnte bei der Strafzumessung ein milder Massstab angelegt werden. Daher erschien eine Geldstrafe von 600.- Markbewertung für Bihus und eine solche von 30 Mark. für Frau Swonezka ausreichend. Als Ersatzfreiheitsstrafe ist für je 10 1 Tag Gefängnis eingesetzt worden. Die Einziehung der 3 beschlagnahmten Goldstücke beruht auf § 40 des RStGB.

Die Urtenentscheidung regelt § 455 RStPO.

Landgerichtsrat Lombser hat inzwischen seinen Dienstsitz nach Dnjepropetrowsk verlegt und Hundertschaftsführer Prack hat seinen Dienstsitz in Prpekarow, so dass beide Herren an der Unterschrift vorhiert sind.

Bez.Br.Funk.

DIE STADTVERWALTUNG IN LEMBERG  
STEUERABTEILUNGSollbuch Nr. 229 253H. V. III/129Herrn — Frau  
Herrn — Frau  
Pan — PanMartinow Karolyna  
in Lemberg 1885Wohnung  
ul.Fürstenstr. Nr. 30

## Abgabebescheid — Платничий наказ — Nakaz płatniczy

Nach der Verordnung über die Erhebung einer Einwohnerabgabe vom 6. XII. 1941 (VBl. O. G. P. Nr. 119 S. 721) und der Verordnung über Erhebung eines Kriegszuschlags zur Einwohnerabgabe vom 16. IV. 1942 (VBl. O. G. Nr. 31 S. 189) haben Sie für das Rechnungsjahr 1942/43:

Zitiert aus dem Verordnungsblatt vom 6. XII. 1941 p. pro 'wibirannya daniny від мешканців (Д. розп. Г. Г. ч. 119 ст. 721) та розпорядку з дня 16. IV. 1942 p. про pobirannya воєнного додатку (Д. розп. 31 ст. 189) Ви зобов'язані вв. обрах. рік 1942/43 влатити:

Według rozporządzenia z dnia 6. XII. 1941 o poborze daniny od mieszkańców (Dz. rozp. O. G. Nr. 119 str. 721) rozporządzenia o poborze dodatku wojennego do daniny od mieszkańców z dnia 16. IV. 1942 (Dz. rozp. O. G. Nr. 31 str. 189) winien Pan(i) wpłacić na rok obrachunkowy 1942/43:

eine Einwohnerabgabe von Zl.	12
daninu від мешканців зл.	
daninę od mieszkańców	
Kriegszuschlag	12
воєнний додаток зл.	
dodatek wojenny	
Zusammen Zl.	24
razem зл.	
razem	

Die Abgabe samt dem Kriegszuschlag ist in 2 gleichen Teilbeträgen bis zum 10. September 1942 und 10. Februar 1943 ~~der Stadtkasse, Kasse der Gemeinde~~ zu zahlen. ~~der Stadtkasse, Kasse der Gemeinde~~ 7 — dem zuständigen Stadtbezirksamte — ~~Kasse der jüdischen Gemeinde~~ einzuzahlen.

Bei Zustellung des Abgabebescheides bereits fällig gewordene Raten sind innerhalb von 30. Tagen nach Zustellung zu zahlen.

Gegen den Abgabebescheid steht dem Abgabepflichtigen binnen einem Monat seit Zustellung des Bescheides die Beschwerde zu. Die Beschwerde ist bei der Stadtverwaltung einzulegen.

Daninu wraz z dodatkami wojennym należy wpłacić w 2-ох рівних rataх до 10. вересня 1942 р. і до 10. лютого 1943 р. до Миської Податкової Каси, Ратуш, кимната в привласненому Дієничевому Уряді — до Каси Жидівської Громади.

Raty, яких термін платності минув в дні доручення, є платні до 30 днів після доручення наказу.

Проти платничого наказу прислуговує платникові право внесення заваження на протязі одного місяця від дня вручення наказу. Заваження належить скласти в Управі міста.

Daninę wraz z dodatkami wojennym należy wpłacić w 2 równych rataх до 10. września 1942 i do 10. lutego 1943 w odpowiednim Urzędzie dzielnicowym — do Kasy Żydowskiej Gminy.

Raty, których termin płatności upłynął w dniu doręczenia nakazu, płatne są do dni 30. po doręczeniu nakazu.

Противо наказові платничому прислуговує платникові право заваження на протязі одного місяця од дня вручення наказу. Заваження належить зложити в Zarządzie miejskim.

Lemberg, den -9 XI. 1942 194...Der Amtsleiter:  
Gense

Preis 2. Best. 21/97 — 130.000.





Wehrmacht-Transportleitung "Kraime  
A. B. I. I. L. W.

19. M.

O. U., den 5. Mai 1943

A b s c h r i f t

Heidung der Gefahrenwirtschaftstransporte vom 1.4. bis 30.4.1943

Zuge zu  
30 Wagen

In bes. Gebiet  
an den  
Gewicht

C

In das Reich  
Wagen  
Gewicht

Insgesamt  
Wagen  
Gewicht

B - C

## I) Landwirtschaftliche Güter:

	1.056	16.440 Stck	5	225 St.	1.061	16.667 Stck	35.4
1) Vieh	76	605 t	63	504 t	139	1.112 t	4.6
2) Häute	19	285 t	4	60 t	23	345 t	0.8
3) Butter	72	884 t	117	1.404 t	189	2.268 t	7.3
4) Eier	3.171	47.503 t	1.348	20.100 t	4.511	67.603 t	158.4
5) Getreide	99	916 t	4.498	54.006 t	4.597	54.822 t	158.2
6) Ölfrüchte			26	390 t	26	390 t	0.8
7) Milcherzeugnisse	585	10.275 t	-	-	685	10.275 t	26.8
8) Kartoffeln							
9) Zuckererbsen							
10) Soja			30	360 t	30	360 t	0.9
11) Spinnstoffe	316	2.528 t	162	1.286 t	478	3.814 t	10.9
12) Seetgut	3.092	43.893 t	626	9.362 t	3.718	53.215 t	144.1
13) Sonst. landw. Erzeugnisse	2.018	23.549 t	935	7.710 t	2.853	31.299 t	85.1

## II) Wirtschaftsgüter:

14) Mineralöl	-	-	-	-	-	-	-
15) Feinmetalle	-	-	-	-	-	-	-
16) Mengenera	-	-	-	-	-	-	-
17) Eisen	277	4.096 t	3.282	71.491 t	3.522	71.491 t	117.4
18) Rohstahl, Roh Eisen			6.339	119.466 t	6.230	119.456 t	297.7
19) Schmott	54	414 t	5.308	95.364 t	5.575	100.350 t	185.9
20) Andere Metalle	23	414 t	4.340	87.120 t	4.894	90.082 t	183.1
21) Kohle	5.024	130.265 t	27	486 t	5.024	130.265 t	167.5
22) Torf	215	2.160 t	-	-	215	2.160 t	7.2
23) Brennholz	797	11.953 t	-	-	536	8.040 t	17.8
24a) Sonstiges Brennholz	2.525	16.07 t	116	2.204 t	2.569	49.817 t	35.6
24b) Gerate, Maschinen, u. Teile	56	5.260 t	16	360 t	394	5.910 t	13.1
25) Chemische Erzeugnisse	57	3.221 t	145	1.743 t	672	9.004 t	22.4
26) Sonstiges	2.024	53.807 t	262	5.536 t	2.255	61.593 t	147.9
27) Sonstiges	24.111	37.911 t	23.13	477.979 t	53.034	395.470 t	1.677.3
Gewicht	24.121	417.971 t	23.213	478.054 t	53.034	891.025 t	1.767.9

Gen. Dr. Hühnerich n, Major

P. L. R. d. A.



## А К Т

8

проверки денежного наличия в Чернигов-Централь по состоянию  
на 1 Января 1943 года

Проверка денежного наличия произведена Старшим Ревизором Черниговского Хозяйственного Банка ШЕВЧУКОМ К.Г., Директором Операционного Отдела ИОВЕНКО А.И. и Зав. Кассой ГАЛИМСКИМ И.Ф., в присутствии Директора Черниговского Хозяйственного Банка КАЛИНОВСКОГО В.П. и Зам. Руководителя Хозяйственного Банка г-на МЕЙРА.

При проверке денежного наличия оказалось:

(в руб. и коп.)

№	Наименование валюты	В наличии	По книжным записям	Расхождения + -
<u>1. В оборотной кассе</u>				
1	Совзнаками .....	321.255-81	321.255-81	
2	Билетами Немецк. Гос. Кред. Кассы .....	337.924-00	337.924-00	
3	Украинск. карбованцами	223.930-00	223.930-00	
	Итого:	883.109-81	883.109-81	
<u>2. В кладовой</u>				
1	Совзнаками .....	12.562.000-00	12.562.000-00	
2	Билетами Немецк. Гос. Кред. Кассы .....	7.630.000-00	7.630.000-00	
	Итого:	20.192.000-00	20.192.000-00	
<u>3. Иностранная валюта</u>				
1	Злоты польские .....	10-00	10-00	
2	Рантмарки немецкие..	14.560-00	14.560-00	
	Итого:	14.570-00	14.570-00	
Рантмарки по купюрам распределяются так:				
по 1 марке .....	2.730-00			
" 2 " .....	3.580-00			
" 5 " .....	50-00			
" 10 " .....	700-00			
" 50 " .....	4.500-00			
" 100 " .....	3.000-00			
	Итого:	14.560-00		
<u>4. Прочие ценности</u>				
1.	Расписка Киевского Хотен- банка от 2/IX-42г. о при- нятии на хранение ветхих денег .....	97.500-00	97.500-00	
2.	Чековые книжки .....	45 шт.		

Денежное наличие оборотной кассы и кладовой по купюрам - см. прилаг. ведомость.

Старший Ревизор

Директор Операционного Отдела

ШЕВЧУК)

ИОВЕНКО)

269

Wirtschaftsbank  
Tschernigow  
Hauptstelle

Monatsbilanz für August 1943


21

AKTIVA

1. Barreserve		
a/ in Gebiet gültige Zahlungsmittel	Rbl. 34.823.126.-	
darunter Reichskreditkassenscheine		
RM 3.161.489,9 =	Rbl. 31.614.899.-	
b/ ausländische Zahlungsmittel....	Rbl. 14.979.-	
c/ Guthaben bei Banken .....	<u>Rbl. 276.047.765.-</u>	Rbl. 310.985.870.-
2. Wertpapiere .....	Rbl.	-
3. Schuldner		
a/ Kreditinstitute .....	Rbl. 218.569.-	
b/ Öffentliche Schuldner.....	Rbl. 4.815.661.-	
c/ landwirtschaftliche Schuldner..	Rbl. 37.580.006.-	
d/ gewerbliche Schuldner .....	Rbl. 64.960.-	
e/ sonstige Schuldner .....	<u>Rbl. 50.464.-</u>	Rbl. 42.729.660.-
4. Bankgebäude .....	Rbl.	-
5. Betriebs- und Geschäftsausstattung .....	Rbl.	175.377.-
6. Sonstige Aktiva		
davon:		
a/ Persönliche Geschäfts- und Verwaltungskosten .....	Rbl. 281.329.-	
b/ Sachliche .....	Rbl. 353.997.-	
c/ Sonstige Aufwendungen .....	Rbl. 149.396.-	
d/ Haupt- und Zweigstellenverrechnungskonto .....	<u>Rbl. -</u>	Rbl. 784.722.-
<b>Summe der Aktiva ... ..</b>	<b><u>Rbl. 354.575.629.-</u></b>	

Kontostahl Ende August - 454  
Gesamtsumme Monat - 313.902.197.-

*ShurS*

Personalstand am 1. August 1943 - 36   
davon Reichsdeutsche ..... 2  
Einheimische ..... 36

# P A S S I V A

## 1. Gläubiger

a/ aufgenommenes Gelder .....	Rbl.	-	
b/ Einlagen von			
aa/ Kreditinstituten .....	Rbl.	-	
bb/ Öffentlichen Gläubigern	Rbl.	63.753.805.-	
cc/ landwirtschaftl. "	Rbl.	73.793.755.-	
dd/ gewerblichen "	Rbl.	11.938.881.-	
ee/ sonstigen "	Rbl.	622.169.-	Rbl. 150.088.610.-

2. Spareinlagen ..... Rbl. 82.138.-  
davon täglich fällig Rbl. 82.138.-

## 3. Rückstellungen und Wertberichtigungen

a/ Reserve- Konto I .....	Rbl.	2.448.602.-	
b/ " " II .....	Rbl.	175.377.-	Rbl. 2.623.979.-

## 4. Sonstige Passiva

davon:			
a/ Zinsen, Provisionen usw....	Rbl.	5.351.508.-	
b/ Haupt- und Zweigstellen- verrechnungskonto .....	Rbl.	196.429.394.-	Rbl. 201.780.902.-

SUMME der Passiva Rbl. 354.575.629.-

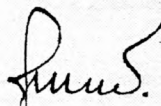
## Debit: Guthaben bei anderen Banken

ZBW .....	Rbl.	1.620,2
ZBW .....	"	274.427,5
W/Bank Samy .....	"	218,6

## Z.B.V. nach Fälligkeiten:

3 Monate M.	Rbl. 25,0	fällig	1.9.
2 " "	25,0	"	15.9.
3 " "	50,0	"	15.10.
2 " "	25,0	"	15.10.
3 " "	50,0	"	9.11.
3 " "	25,0	"	19.11.

Wirtschaftsbank Tschernigow



Управлению Черниговской  
Областной Конторы Госudar. Банка

Бухгалтера В. В.  
Михневича

### Докладная записка.

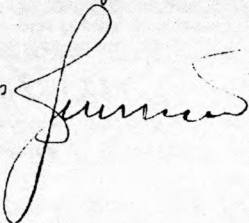
Согласно данной мне поручению определяю  
мне делаться бывшей Немецкой Имперской  
Банке на 15 сентября 1943-го года эвакуации Немец-  
кой Банке из Чернигова, вообще, что, в осталь-  
ном, немцами архиве Банка. Последний ба-  
ланс Банке найден лишь на 1 сентября 1943.  
По данным бухгалтерского журнала за время  
1 по 13 сентября 43. включительно. Мной состав-  
лена ежедневные оборотные ведомости и выве-  
дено сальдо счётов на 14 сентября 1943.

Поротнуху ведомости за 14 сентября не предостав-  
лено, возмозможно составили, так как немцы  
при уходе увезли с собой операционные доку-  
менты и бухгалтерский журнал за этот период.  
Оборотные ведомости за 13 сентября при-  
ли представляю.

Дополнительно сообщаю известие мне  
полученное в части расшифровки баланса:  
Каassa Банке составляла 20.230.154, в том  
числе: Германских оккупационных Марок  
979.255,7 на 19.792.557р., советских денег  
124.087р. и украинские карбованцы, имевших  
ходожение лишь в правобережной Украине,  
13510р.

По счету Банков — Задолженности Чернигов-  
ской Конторы Банка за Госуд. Кред. Кассой,  
Центральной Имперской Банкой и Черниг-  
овской Конторой составило 294.605.77р.  
По пасиву Задолженности Черниговской Конторы

- Банка - Сунский Контракт Банка составил  
5.545.260 р.
3. Заполнение кассы Терновская Ко  
тор Банк по выданным кредитам 576.600 р  
прилагается ведомость.
4. По расчетам сметам на 14 летних сальдо в  
ведени в свернутом виде, так как установлен  
заполнение банку по кассовым кредитным  
сметам, за отсутствием лиц в смете  
контракта, невозможно.
5. По взаимным расчетам Контракт Банка с  
отделением значится пасивные сальдо  
194.848.502 р. По всем отделением кредит  
не дано.
6. По смете дебиторов и кредиторов значится  
свернутое сальдо по смете 45.414 р. По смете  
установлены дебитовые и кредитовые  
сметы кассы. За отсутствием лиц  
в смете кассы.
7. По смете Инвентаризация числится приобретен  
на Банк разн. имущество на 178002,  
эта же сумма числится на резервном фонде
8. По резервному фонду I числится сумма по  
чистой чистой прибыли за 1942г. 2.448.602 р
9. По смете прихода и расходов Банка знач  
ится 4.633.958 р, составляющие сметы на  
ход Банка.

Бухгалтер 

К о п и я .

84

А К Т № 10

22 декабря 1943 года. Мы, нижеподписавшиеся  
ДУБЕНКО Иван Георгиевич, ПАНОРМОВ Николай Дмитриевич,  
ИСАЕВА Валентина Васильевна в присутствии граждан  
города Киева: гр-ки КАРПОВОЙ Ольги Антоновны прожи-  
вающей в г. Киеве по ул. Ленина д. № 10, кв. 14;  
гр-на БУКРАБА Михаила Станиславовича /г. Киев ул. Лени-  
на 10, кв. 16/, гр.-на КИРИЕНКО Ивана Барболомеевича  
/г. Киев, ул. Ленина д. 10, кв. 11/ составили насто-  
ящий акт, — о том, что действиями немецко-фашистских  
оккупантов и их сообщников гр-ну ВАЛЕВИЧ Ивану Ивано-  
вичу и его семье, проживающим в г. Киеве по ул. Ленина  
д. 10, кв. 18, причинен следующий ущерб:

1. Имущество, принудительно изъятное, похищенное  
или уничтоженное в связи с вторжением и  
разбойничьими действиями немецко-фашистских  
оккупантов.

Наименование	: Единица измерения:	Колич.:	Стоимость имущества:	Документы или свид. показания; котор. под-тверждает ущерб
1. Скрипка	шт.	1	1500	
2. Золотые ручные часы	"	1	2500	
3. Дамские серьги золотые	"	1	1500	
4. Белые теплые нательное мужск. пар		30	2250	
5. Радиоприемник 8 ламповый	шт.	1	1500	
6. Примус	"	2	90	
7. Утюги электрич. 2 шт.	"	2	90	
И т о г о			9430	руб.



1548

22

К.....

1944 г., МАРТА 2.- ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА СВИДЕТЕЛЯ КН.Ш. Е.Е.  
О РАССТРЕЛЕ НЕМЕЦКО-ФАШИСТСКИМИ ОКУПАНТАМИ ЕВРЕЙСКОГО НА-  
СЕЛЕНИЯ ГОР.КИЕВА У БАБИЕГО ЯРА.....

... 28 сентября 1941 года по приказу немецкого ко-  
мандования, все граждане еврейской национальности гор.Киева  
должны были явиться с ценными вещами в район еврейского  
кладбища, на ул. Лукьяновской. Выполняя данный приказ, я в  
указанный день с ребенком, но без вещей... так же, как и ты-  
сячи других граждан г.Киева прибыла к месту сбора, где твори-  
лась невообразимая жуткая картина. Вся огромная толпа лю-  
дей, начиная с грудного ребенка до преклонных лет стариков,  
находилась под усиленной охраной немецких солдат, воору-  
женных пулеметами и автоматами. Тут же сгружали вещи в кучу с  
подвод, которые привозили свои вещи согласно приказа. Граж-  
дан с ручными багажами отводили в сторону - в укрытие и там  
отбирали все вещи, снимали золотые кольца, серьги, брошки, часы  
и т.п. И в этом адском котле многочисленной толпы людей,  
обреченных на гибель, творилась неопишуемая картина. Крики,  
плач и вопль заглушали все происходящее на месте расстрела,  
а в это время гитлеровцы отбирали из толпы по 100-150 чело-  
век, гнали в овраг, т.е. в так называемый Бабий Яр, где из  
пулеметов и автоматов производили массовый расстрел людей,  
загнанных в Яр. В одну из групп отобранных для расстрела по-  
пала и я со своей дочерью Людочкой, 2-х с половиной лет.  
Когда меня в числе других завели в овраг/ я была в середине  
этой группы//то остановили. У женщин вырывали из рук грудных  
детей и малышей и отбрасывали в сторону как дрова, где их  
расстреливали из автоматов и пулеметов. Благодаря тому, что я  
была в середине группы и были уже сумерки, я, не дожидая когда

Ужгород, 1. февраля 1945.

ч. 283/45

Народной Раде Закарпатской Украины,

в Ужгороде.

Докладная записка.

Декретом № 25. от 21. декабря 1944. были национализированы, между прочими, три отделения Объединенного Горно-Венгерского Кредитного Банка и Кошницкого Сберегательного Банка, а именно: отделение в Ужгороде, Мукачеве и Берегове. Из указанных банковских учреждений при эвакуации в октябре месяце 1944. мадьярская дирекция банка вывезла следующие ценности:

Из Ужгородского отделения:

1/ векселей на сумму П. 601.659.50

из Мукачевского отделения:

2/ наличными деньгами около " 203.000.-

3/ векселей на сумму около " 1.600.000.-

4/ все торговые книги представляющие собой ценность около *преобладающие у доллаников* " 12.000.000.-

5/ ценности, уложенные в депозит банка, стоимость которых без книг установить не возможно,

из Береговского отделения:

6/ векселей на общую сумму " 898.604.-

Всего вывезено было ценностей на общую сумму приблизительно на 22.000.000.- Пенге.

Наведенные книги и ценности по нашим информации, были вывезены в Кошицы и сейчас там находятся в центре выше указанного банка.

Доводя об этом до сведения Народной Рады Закарпатской Украины, просим оказать нам содействие в том, чтобы выше указанные ценности мы могли возратить обратно денежным учреждениям, из которых они незаконно были вывезены.



246



Товарищу ХРУЩЕВУ Н.С.

Презвучаўная Государственная Комиссия направляет Вам данные об ущербе, причиненном немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками гражданам, колхозам, общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям УССР в разрезе областей и отраслей народного хозяйства в денежном выражении, а также советским гражданам и колхозам в натуральном выражении по состоянию на 1 апреля 1945 года.

П.ЛВЕРНИИ

СВОДНЫЕ ДАННЫЕ

**ОБ УБИЙСТВАХ МИРНЫХ ГРАЖДАН И НАСИЛИИ ОКУПАНТОВ НАД БЕЗЗАЩИТНЫМИ ЛЮДЬМИ, А ТАКЖЕ УВОЛА СОВЕТСКИХ ЛЮДЕЙ В НЕМЕЦКОЕ РАБСТВО И ПРИЧИНЕННОМ УЩЕРБЕ ГРАЖДАН, КОЛХОЗАМ, ОБЩЕСТВЕННЫМ ОРГАНИЗАЦИЯМ, ГОСУДАРСТВЕННЫМ ПРЕДПРИЯТИЯМ И УЧРЕЖДЕНИЯМ УКРАИНСКОЙ ССР**

Презвучаўнай Государственной Комиссией на 1 апреля 1945 года расследовано и установлено, что немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками убито и замучено мирных граждан УССР 2.261.681 человек, убито и замучено военнопленных 1.152.435 человек и угнано в немецкое рабство 1.507.802 человека.

I. Имущественный ущерб, причиненный немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками гражданам, колхозам, общественным организациям, государственным предприятиям и учреждениям по данным на 1 апреля 1945 года, выражается в размере 353.422 миллиона рублей, в том числе:

а/ колхозам	223.354 млн.руб.
б/ советским гражданам	98.038 " "
в/ государственным предприятиям и учреждениям, кооперативным и общественным организациям	32.030 " "

II. Немецко-фашистские захватчики и их сообщники полностью разрушили и частично повредили 491 тыс. жилых зданий советских граждан и 59 тыс. жилых домов колхозов. Кроме того 421 тыс. хозяйственных построек отдельных граждан и 419 тыс. колхозных.

Вывезено из УССР, разграблено и уничтожено принадлежащих советским гражданам и колхозам 1.828 тыс. сельскохозяйственных машин и орудий, 813 тракторов, 15.373 автомобиля и 14.742 двигателя. Они угнали 2,8 млн. голов лошадей, 4,9 млн. крупного рогатого скота, 4,4 млн. свиней, 5,5 млн. овец и вывели свыше 36 млн. голов разной птицы.

Захватчики разграбили в колхозах и у граждан на территории УССР свыше 12 млн. тонн сельскохозяйственных продуктов, в том числе 9,5 млн. тонн зерна и муки и уничтожили 17,5 млн. га колхозных посевов.

УЩЕРБ, ПРИЧИНЕННЫЙ СОВЕТСКИМ ГРАЖДАНАМ

Наименование республики, края, области	Количество актов	Учет. ущерб количества семей совет- ских граждан	Сумма ущерба в млн. руб- лей
<b>Украинская ССР</b>			
1. Винницкая область	145.993	148.173	3.737
2. Ворошиловградская	69.236	69.280	357
3. Днепропетровская	14.788	169.343	8.745
4. Житомирская	76.445	101.790	4.898
5. Запорожская	80.610	84.053	5.896
6. Измаильская	28.349	28.663	789
7. Киев. Подольская	99.363	132.901	3.185
8. Киевская	32.962	36.652	1.670
9. Кировоградская	11.762	150.642	6.305
10. Львовская	20.347	22.278	924
11. Николаевская	45.744	49.986	2.506
12. Одесская	55.160	60.130	1.516
13. Полтавская	134.420	194.539	13.275
14. Ровенская	5.572	34.578	1.725
15. Сталинская	953	111.626	7.144
16. Сумская	99.991	149.858	6.481
17. Тернопольская	13.167	26.377	4.257
18. Харьковская	104.732	129.025	10.030
19. Херсонская	46.605	47.220	2.845
20. Черняговская	1.381	220.614	8.255
21. Черновицкая	23.670	25.441	698
<b>Итого по СССР</b>	<b>1.101.150</b>	<b>1.993.169</b>	<b>98.038</b>

УЩЕРБ, ПРИЧИНЕННЫЙ СОВЕТСКИМ ГРАЖДАНАМ НА ТЕР-  
РИТОРИИ УКРАИНСКОЙ ССР

	Сумма ущерба в млн. рублей
<b>а. По индивидуальным актам</b>	
Стоимость имущества, отобранного, похищенного, уничтоженного, а также погибшего, испорченного, а также затраты по ремонту поврежденного	40.748
Стоимость имущества уничтоженного боевыми действиями и расходы по ремонту	2.881
Стоимость имущества испорченного при эвакуа- ции, расходы по ремонту этого имущества	772
Налоги, штрафы и контрибуции уплаченные окупационным властям	2.681
Расходы по лечению граждан, получивших увечья или заболевших в результате зверств	46
Заработки и доходы потерянные из-за увечья или заболевания	109
Расходы по эвакуации и реэвакуации	197
Заработки и доходы потерянные из-за невозмож- ности заниматься своей профессией	2.028
Заработки и доходы утраченные членами семей из-за смерти кормильца	1.055
Прочие виды ущерба	2.672
<b>Итого</b>	<b>59.192</b>

б. По актам - спискам

1. Стоимость отобранного, похищенного и уничто-  
женного имущества и затраты по ремонту пов-  
режденного имущества

40.931

2. Прочий ущерб, выявленный по актам-спискам

3.865

Итого

44.846

Всего ущерба

98.038

~~Секрет~~  
~~Секрет~~  
~~Секрет~~

п/п	Виды имущества	Единица измер.	Разграблено, разрушено, уничтожено
I.	Жилые здания	а/ тыс. зданий б/ тыс. кв.м.	491,2 79,502
II.	Прочие постройки	а/ тыс. зданий б/ тыс. кв.м.	421 37,860
III.	Машины и с/х орудия	тыс. шт.	56,5
IV.	Скот, птицы и пчелы		
I.	1. Лошади	тыс. голов	107,4
	2. Быки-производители	"	9,7
	3. Коровы	"	818,8
	4. Волы	"	16,4
	5. Молодняк крупн. рогат. скота	"	660,7
	6. Свиньи	"	734,4
	7. Овцы и козы	"	355,2
	8. Птица разная	"	18400,4
	9. Пчелы	тыс. семей	151,3
V.	Многолетние насаждения	тыс. деревьев	2339
VI.	Продукты и фураж		
	1. Зерно	тыс. тонн	1.318
	2. Мука	"	76
	3. Картофель и овощи	"	158
	4. Прочие продукты	"	322
	5. Фураж/сено/	"	8
VII.	Вещи и книги		
	1. Золотые и серебряные вещи	тыс. руб.	93
	2. Книжки	тыс. томов	964

Поднято по телефону  
 22 Москва 10.11.1945 г.  
 Передал - Копустин  
 Приняла - Полонская



П Р О Т О К О Л

составленный в Народном Комитете социального отделения дня 12.июня 1945 го:  
в Ужгороде.

Присутствовали:

Др.Илий Л а с л о, бывш.председ.нерков.общины,  
Др.Степан С о б е л, министр ек.чиновник,  
Леоидерий Г о т л и б, мебельн.торговец,  
Николай Ф р и д, торговец белья и текстилу,  
Йосиф Р о н а, инженер,  
Смигунд Г р о с м а н, секретарь Совета Профсоюза,  
Йосиф Т и р п а к, начальник социального отделения Народного Ком:  
Кlara С и л а х, писмоводитель.

Комиссия собралась по приказанию Др.С.С т а с е в а, предсе-  
дателя Народного Комитета города Ужгорода, с целью определить ущерб приче-  
ненный фашистами еврейскому населению города Ужгорода, ущерб надо заявить  
чрезвычайной Комиссии в Мукачево.

Комиссия, которая состояла из специалистов, обсуждала дело в те-  
чении 3-ех дней, а именно: 8, 9 и 11 июня 1945 года. Дело рассматривалось по  
частям и в заключении было установлено, что ущерб причиненный еврейскому на-  
селению города Ужгорода составляет -

756,232.500.- Лентов.

сумма которая получалась на основании следующих данных:

В 1944 году в апреле и в дальших-месяцах из территории города У  
Ужгорода было собрано и вывезено в Германию 9.700 жителей еврейского населен  
Комиссия на 7 главных групп разделяла ущерб потерпевших в следу  
щих точках:

- 1./Наличие денег,
- 2./Еды и одежда,
- 3./Постельное белье,
- 4./Драгоценные вещи,
- 5./Мебель,
- 6./Магавины,
- 7./Дома.

#### ад.1. Причиненный ущерб в наличных деньгах.

а/заплачено под названием военная контрибуция	1,350,000 <sup>7</sup> -- П.
б/дано во время выселения	3,220,000 <sup>7</sup> -- П.
в/конфисковано в лагере	430,000 <sup>7</sup> -- П.
	5,000,000 <sup>7</sup> -- П.

#### ад.2. Причиненный ущерб в белье и в одежде:

Комиссия, взяв за основание то, что если от каждого лица взяли только по два платья или костюма, 2 пары ботинок, по 2 пары белья, по 1 пальто, в настоящее время закушленная цена этого, по крайней мере, выносит 20,000<sup>7</sup>— Пент на одно лицо, в целом же числе высланных 9.700 людей получается:

194,000,000<sup>7</sup>-- П.

Комиссия отмечает, что эта сумма представляет минимальную сумму, так как наиболее беднейший человек имел по 2 смены белья и одежды, большинство же много больше.

#### ад.3. Причиненный ущерб в постельном белье.

Если на каждое лицо будем считать, в среднем, только по 2 подушки с наволочкой, 1 одеяло с подолыльником и 1 простынь в теперешнее время закуска ч вынесла бы, в минимальном по 5.000<sup>7</sup>-- П. всего

48,500,000<sup>7</sup>-- П.

#### ад.4. Причиненный ущерб в драгоценностях.

Комиссия, достоверно, постановила, что драгоценности 1877 лиц/золотые вещи, кольца, золотые-серебряные часы на руку, цепочки, медальоны, серьги, золотые-серебряные перстни, драгоценные камни, бриллианты, серебряные подсвечники, столовые приборы и другие золотые и серебряные вещи/были конфискованы. Взяв за основание то, что, берем в среднем, от одного лица было взято драгоценностей вообще в цене 75 граммов золота, то получим, что конфискованы были драгоценности в стоимости 140.775 грамм золота. В настоящее время за 1 грамм золота взяли цену по 300<sup>7</sup>-- П. за 1 грамм, полная сумма будет составлять

42,232,500<sup>7</sup>-- П.

#### ад.5. Причиненный ущерб в мебели:

На основании урядового постановления в городе Угтгороде было вытраблено частично и в полностью 3.500 еврейских квартир.

Выходя из факта, что 2 церкв. общества имели 1.300 членов платящих церковную дань, которая, в среднем, жила в квартире 3-6 комнатами в собственных домах или в наемных домах, является реальным если 9.700 жителей города за-



нимало в среднем 3,500 квартир, берем за основание при постановлении причинного ущерба в среднем квартиры с 2-мя комнатами и 1-ой кухней вместе с предметами квартирной обстановки—мебель, занавески, кухонная обстановка, электрические зарядки, искусственные предметы, персидские ковры и все-якие другие предметы украшения квартиры, считаем-ли на одну такую квартиру по 50.000.—П. получим сумму 175,000.000.—П. с вычитанием из этой суммы 20% за предметы, которые частично находятся в порядке, а частично могут быть исправлены —

-----  
35,000.000.—П.  
-----

На основании вышеуказанного причинный ущерб еврейского населения города Ужгорода в квартирах и их обстановках

140,000.000.—П.  
-----

#### ад. 6. Причиненные ущербы в магазинах.

По постановлению ущербов в Ужгороде было 700 открытых магазинов — 50 докторских приемных и, по крайней мере, 250 всяких промышленных мастерских. Причиненные ущербы в запасах товаров, магазинных заказах, обстановки мастерских, снарядах и инструментах, комиссия приняла к сведению, например, то, что магазины Фридмана, Вохлера, Розенберга и т.д. нельзя теперь восстановить ани с 5-10 миллионами, ущербы установлены следующим образом:

а/50 магазинов а	2,000.000	с ущербом	100,000.000.—П.
б/100 магазинов а	500.000	"	50,000.000.—П.
в/300 " а	200.000	"	60,000.000.—П.
г/250 " а	100.000	"	25,000.000.—П.
д/250 мастерских а	50.000	2	12,500.000.—П.
е/50 докт. прием. а	250.000	"	25,000.000.—П.
			-----
			272,500.000.—П.
			-----

#### ад. 7. Причиненные ущербы домам:

Народный Комитет города Ужгорода ведет в евиденции, приблизительно 4200 домов. Быв в 1939 году по произведению контрольного пересмотра поземельных книг было доказано, что на них приблизительно 35-38% являются еврейской собственностью. И-так можно считать круглым числом 1500 домов являющихся имуществом евреев. Из этих домов многие дома являются наемными палатами. Так в Фридовой палате находится 24 магазина и 23 квартиры, значит всего 47 помещений. У Емилиана Вайды находится 26 магазинов и 33 квартиры, всего 59 помещений. В палате Штерберга—10 магазинов и 12 квартир всего 22 помещения. На основании этого берем ли магазинные помещения с квартирными помещениями вместе, в среднем, приходится на каждый дом 3 еврейские собственности—квартиры или магазинные помещения. То значит, что его представляют 4500 квартир или магазинных поме-

пенди. На основании уже проведенных подсчетов квартир и магазинных помещений комиссия постановила, что поправка одной квартиры или магазинного помещения если берем во внимание и поправку заборов, представляет минимальную сумму - 12.000.-Л. Сумма причиненного ущерба в настоящее время выносит 54,000.000.-Л.

Подведение итогов:

1./наличные деньги	5,000,000.-Л.
2./белье и одежда	194,000.000.-Л.
3./постельное белье	48,500.000.-Л.
4./драгоценные вещи	42,232,500.-Л.
5./мебель	140, 000.000.-Л.
6./магазины	272,500.000.-Л.
7./дома	54.000.000.-Л.
<hr/>	
Всего:	756,232.500.-Л.
<hr/>	

Комиссия примечает, что причиненные ущербы в деньгах выразить почти невозможно, потому что цены сегодня при составлении протокола против тех, которые были первого дня заседания комиссии, то есть в днях 8,9.и 11. июня 1945 года в огромной мере понизились. По мнению комиссии вопрос вознаграждения о потери может быть решен совершенно, только одним способом, а то если вопрос вознаграждения будет состояться в натуре.

По пересчетам-одобрено и подписано.

Д.Я.В.



ПЕРЕНОС: ..... 587,542.668.-П.

4./ УБЫТКИ НА ФАБРИКАХ И ЗАВОДАХ:

во всех фабриках и заводах причинено много  
убытков; уничтожено много инвентаря/ремня,  
машин и других технических предметов/,  
уничтожено или вывезено много сырья; цели-  
ком вывезена в 1939 г. фабрика на свички  
из Чикадзевы в Колеквар, - и много разного  
инвентаря из других заводов при эвакуации,  
всего в стоимостях: ..... 43,236.706.-П.

5./ УБЫТКИ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЛЕСАХ:

уничтожено техническое оборудование лесных  
дирекций, разбиты здания, уничтожены усек-  
ленные караваны и вагоны, взорваны мосты и  
дороги, вывезено или уничтожено большое  
количество разного качества и разного  
сорта дерева и иного материала  
всего в стоимостях: ..... 169,751.747.-П.

6./ УБЫТКИ В ДЕРЖ. ШКОЛАХ:

уничтожены или вывезены все школьные библи-  
отеки, повреждены школьные здания и уничто-  
жен инвентарь школ и т.д.  
всего в стоимостях: ..... 8.141.637.-П.

7./ УБЫТКИ В ДЕРЖ. БОЛЬНИЦАХ:

уничтожено инвентаря и инструментов  
на стоимостях: ..... 683.769.-П.

8./УБЫТКИ В ОЦРАЖКАСАХ:

наличными деньгами вывезено 141,100.000.-П.,  
уничтожены разные инвентарные вещи и т.д.,  
всего в стоимостях: ..... 145,193.283.-П.

9./ УБЫТКИ В ПОДАЧНЫХ УПРАВЛЕНИЯХ:

вывозен денежн. из главной фин. дирекции  
из Сигета в Дебрецен, а потом в Будапешт  
в сумме 20,000.000.-П., уничтожен или  
вывозен инвентарь  
всего на сумму: ..... 22,306.914.-П.

10./УБЫТКИ НАРОДНОГО БАНКА:

векселя Ужгородского Торг.банка;суммы,  
вложенные национализированными банками  
на текущий счет в нар.банк в Будапеште,  
всего на сумму: ..... 4,899.384.-П.

-----  
ПЕРЕНОС: ..... 981,706.058.-П.

## II./ УБЫТКИ НА ГОСУДАРСТВЕННОМ, КОМУНАЛЬНОМ И ОБЩЕСТВЕННОМ ИМУЩЕСТВЕ:

разрушены или повреждены государственные и коммунальные здания и постройки в Ужгороде и других местах; на державных землях вывезено в Венгрию 127 голов племенного рогатого скота; из державных ремесла в Турья-Ремешах вывезено 116 коров разной породы и 120 племенных гуцульской породы и т.д.

всего в стоимостях: ..... 24,999,361.-П.

## 12./УБЫТКИ ЧАСТНЫХ ЛИЦ:

во время эвакуации с населения были арестованы картины 84.000 голов деревенского рогатого скота, а при эвакуации 8.300 первоклассных племенных коров, всего: 88.200 голов рогатого скота; seized были арестованы 22.000; овцы - 15.000 голов; вещей путем мобилизации было арестовано 22.400, из чего 8.600 племенных; также 57300 голов и 12.000 ханов для коней; с господарей были забраны многие дома, зерно, и съестных припасов; разрушены или повреждены многие дома и господарских построек; захвачено много контрибуций; забраны многие наличных денег, ценные вещи и разного рода материала, в особенности с еврейского населения; многие служащие потеряли материальные владения и произведения их со службой и т.д. и т.д.

Образование же городов и округам, эти убытки составили следующие цифры:

Город Ужгород .....	763,595.879.-П.
Мукачеве .....	472,704.629.-П.
Берегеве .....	84,748.040.-П.
Севлюки .....	7,878.568.-П.
Хуст .....	361,081.820.-П.

Видут Ужгородский .....	29,884.835.-П.
Наречинский .....	23,880.324.-П.
Вел.Бережанский .....	15,940.044.-П.
Мукачевский .....	16,427.522.-П.
Славинский .....	138,939.890.-П.
Берегевский .....	43,386.075.-П.
Кривинский .....	166,870.612.-П.
Севлюки .....	246,891.273.-П.
Хустский .....	1,009,927.259.-П.
Велецкий .....	33,916.831.-П.
Ичевский .....	554,738.907.-П.
Раховский .....	108,244.167.-П.

всего: ..... 4,079,304.605.-П.

ВСЕГО: ..... 4,079,304.605.-П.

222

ВСЕГО: ..... 5,085,710.024.-П.

словами: ЧЕТЫРЕ МИЛИАРДА ЧЕТЫРЕ МИЛЛИОНА ПЯТЬДЕСЯТЬ ТЫСЯЧ  
ДВАДЦАТЬ ЧЕТЫРЕ ПЯТИ.

Таким образом претензии Закарпатской Украины по отношению к Венгрии составляют общую сумму 5,110,888.059 мадьярских пенге /словами: пять миллиардов восемьдесят семь миллионов восемьсот восемьдесят восемь тысяч пятьдесят девять пенге/ или 2,044,353.223 рубля и 60 копеек /словами: два миллиарда сорок четыре миллиона триста пятьдесят тысяч двести двадцать три рубля и 60/100, считая по курсу 2.50 пенге за 1 рубль.

Ужгород, 16-го декабря 1945-го года.



*М. М. Коппович*  
Председатель Чрезвычайной Комиссии  
Член Народной Рады Закарп. Украины  
/М. М. Коппович/



претензии к № 884/45

11.13/15

**ПРЕТЕНЗИИ ЭЛЕКТРОЗАВОДОВ ЗАКАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ  
ПО ОТНОШЕНИЮ К РУМЫН:**

За инженерные работы и материалы,  
включенные в электротехнические сооружения и  
сеть в НАДЬКАРПАТСК по договору на 1942 г.  
и за доставленную электроэнергию в НАДЬ-  
КАРПАТСК / 4000000 квт.ч / в 1943 году  
наши электротехнические заводы имеют претензии  
к Румынии на сумму: ..... 1,500,000.00 Нейгт

ОСНОВАН: ОДНИМ ДОКАЗАТЕЛЬСТВОМ ДОКАЗАНО

Ужгород, 1945г



.....  
Президентская Комиссия  
дел КРСТ.

1/  
1945 г. - ИЗ ОТЧЕТА УКРАИНСКОЙ РЕПУБЛИКАНСКОЙ КОМИССИИ  
СОДЕЙСТВИЯ ОБ ОГРАБЛЕНИИ И УНИЧТОЖЕНИИ НЕМЕЦКИМИ ОКУПАНТАМИ  
ЛИЧНОГО ИМУЩЕСТВА ГРАЖДАН ЧЕРНИГОВСКОЙ, КИЕВСКОЙ И СТАЛИНСКОЙ  
ОБЛАСТЕЙ.

... Близь города Чернигова немецкий карательный отряд уничтожил вместе с жителями села Вобровицу и Ярцево, районный центр Корюкову, рабочий поселок Алексеевку, села Злено, Кувечино, Ковары, Пески, Клубовку. Они сожгли здесь у граждан 30 тысяч жилых домов, 70 тысяч надворных построек. отобрали у них 140 тысяч голов крупного рогатого скота, 790 тысяч голов птицы, 20 тысяч тонн зерна и муки, 55 тысяч тонн картофеля и овощей. Уничтожили сады с 330 тысячами плодовых деревьев.

В городе Киеве 6 октября 1942 года, оберштурмбанфюрер Шпацель объявил население сдать все золото, серебро и ценные вещи, не рассчитывая на добровольное выполнение населением этого приказа, гитлеровцы разбили город на так называемые "боевые зоны". Жители были выселены из этих зон, а дома ограблены.

После занятия города Артемовка, Сталинской области, немецкие солдаты и офицеры врываются в дома граждан, производили обыски и отбирали у населения все имущество. У граждан Сталинской области так было отобрано 85 тысяч голов крупного рогатого скота, 4 тысячи лошадей, 38 тысяч свиней, 33 тысячи овец и коз, свыше 2 млн. голов домашней птицы, 135 тысяч тонн зерна и муки...

Исх. № 434, д. № 1, оп. № 2, л. 20.  
Зам. пред. Украинской Чрезвычайной  
Государственной Комиссии / Мануильский/

Архив Комиссии, ф. 434, д. № 1, оп. № 2, л. 20.

1/ 10 д. установлен ориентировочно. по документам - материалы  
Чрезвычайной Государственной Комиссии.



Е.....

1944 р. ІЗ ЗВЕДЕНИХ ДАНИХ ПРО ПІДСУМКИ ЗБИТКІВ, ЯКІ НАНЕ-  
СЕНО РУМУНСЬКО-НІМЕЦЬКИМИ ЗАГАРБНИКАМИ НА ТЕРИТОРІІ  
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПЕРІОД 1941-1944 р.р.

## Раздел II- в натуральном выражении.

№ п/п	Виды имущества	Един. измер.	Количество	Стоимость имущества.
I.	Жилые здания.....	шт/ком	4349 ----- 923875	63.565.158
2.	Надворные постройки.....	"	1713 ----- 171436	6.809.538
3.	Машины и сельхоз.орудия..	штук	2157	5.990.248
4.	Л о ш а д и.....	гол.	6674	47.783.597
5.	Быки-производители.....	"	643	4.294.804
6.	К о р о в ы.....	"	21317	213.401.715
7.	Воля рабочие.....	"	692	4.155.477
8.	Молодняк круп.рогат.скота	"	13155	66.233.167
9.	С в и н ь и.....	"	28331	123.332.021
10.	Овцы и козы.....	"	27032	20.570.781
II.	Птицы/ куры,гуси,утки/...	штук	682952	49.646.983
12.	П ч е л ы.....	п/семея	5657	9.652.465
13.	Многолетн.насаждения.....	штук	11879	4.941.789
14.	З е р н о.....	центн.	271010	118.821.889
15.	М у к а.....	"	57436	14.872.481
16.	Картофель и овещи.....	"	204850	17.209.339
17.	Прочие сельхоз.продукты..	"		74.294.164
18.	Ф у р а ж.....	"	34080	6.744.472

28.-

" -----			
19. Золотые и серебрян. вещи....	штук		11.444953
20. К н и г и.....	"	313304	20.023.974
21. Прочие виды имущества.....	"		633.622.302
-----			
Итого:.....			1.516.361.317
-----			

Руб. один миллиард пятьсот шестнадцать миллионов триста  
шестьдесят одна тысяча триста семьнадцать.

Председатель Одесской обл. Комиссии  
содействия в работе Чрезвычайной  
Государственной Комиссии А. Г. Колыбанов.

Ответственный секретарь Одесской областной  
Комиссии содействия в работе Чрезвычайной  
Государственной Комиссии Г. А. Гуртовой.

Архів Комісії, фонд 434, арх. 32, оп. 2, стр. 73:

СВОДНАЯ ВЕДОМОСТЬ

ущерба, причиненного гражданам Дрогобычской области  
вторжением и разбойничьими действиями немецко-фашистских  
оккупантов

Раздел 1. Ущерб в денежном выраженииА. ПО ИНДИВИДУАЛЬНЫМ АКТАМ.

Стоимость  
в рублях

- |                                                                                                                                                                                                                                                |             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| 1. Стоимость имущества отобранного, похищенного и уничтоженного немецко-фашистскими захватчиками, а также погибшего испортившегося в результате условий оккупационного режима, а также затраты по ремонту поврежденного оккупантами имущества. | 643.960.940 |
| 2. Стоимость имущества, уничтоженного боевыми действиями и затраты по ремонту повреждений.                                                                                                                                                     | 21.758.922  |
| 3. Стоимость имущества погибшего или испорченного при эвакуации и расходы по ремонту этого имущества.                                                                                                                                          | 21.398.095  |
| 4. Налоги, штрафы и контрибуции уплаченные оккупационным властям.                                                                                                                                                                              | 27.753.905  |
| 5. Расходы по лечению граждан получивших увечье или заболевших в результате зверств оккупантов или условий оккупационного режима.                                                                                                              | 454.574     |
| 6. Заработки и доходы потерянные из-за увечья или заболевания.                                                                                                                                                                                 | 344.076     |
| 7. Расходы по эвакуации и реэвакуации.                                                                                                                                                                                                         | 13.521.076  |
| 8. Заработки и доходы, потерянные из-за невозможности заниматься своей профессией.                                                                                                                                                             | 17.272.281  |
| 9. Заработки и доходы, утерянные членами семьи из-за смерти кормильцев.                                                                                                                                                                        | 9.895.255   |
| 10. Прочие виды ущерба .....                                                                                                                                                                                                                   | 47.496.055  |

И т о г о:

803.985.451

Б. ПО АКТАМ-СПИСКАМ.

- |                                                                                                               |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 1. Стоимость отобранного, похищенного и уничтоженного имущества и затраты по ремонту поврежденного имущества. | 65.658.547 |
| 2. Прочий ущерб выявленный по актам-спискам.                                                                  | 41.486.504 |

И т о г о:

107.145.051

В с е г о ущерба:

911.000.502

**Раздел II. Ущерб в натуральном выражении по некоторым видам имущества (по номенклат., приведенной в п. 6 Инструкции).**

В и д и имущества	Единица измерения.	Количество разграбленного, разрушенного, уничтоженного имущества.
Жилые здания	штук/ком.	5839/1137324
Надворные постройки	"	7486/4070420
Машины и с/х.орудия	штук	14546
Лошади	голов	11022
Быки производители	"	956
К о р о в ы	"	22842
Волы рабочие	"	2761
Мол. крупный рогатый скот	"	19382
Свиньи	"	8523
Овцы и козы	"	17774
Птица (куры, гуси, утки)	"	95914
Пчелы	пч. семей	1889
Многолетние насаждения	кол. деревьев	25584
Зерно	центр.	525868,95
М у к а	"	47983,32
Картофель и овощи	"	633587,43
Прочие с/х продукты	"	48958,43
Ф у р а ж	"	146991,96
Золотые и серебрян. вещи	штук	14529
К н и г и	томов	29659

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ОБЛАСТНОЙ КОМИССИИ

- С. ОЛЕКСЕНКО

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ  
ОБЛАСТНОЙ КОМИССИИ

- Г. КОТОВ

Бланк № 54

19 апреля 1962 года в Москве на заседании Президиума Академии наук СССР. Заседание. Под председательством академика Л. П. Баренца.

Повестка дня. Доклад академика Л. П. Баренца.

Содержание. Доклад академика Л. П. Баренца о результатах исследований в области географии, геоэкологии, географии населения, географии промышленности, географии транспорта, географии сельского хозяйства, географии рыбного хозяйства, географии оленеводства, географии охотничьего хозяйства, географии туризма, географии спорта, географии культуры, географии искусства, географии религии, географии философии, географии права, географии экономики, географии социологии, географии истории, географии географии.

Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца
Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца
Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца
Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца	Доклад академика Л. П. Баренца







но и при этом и в начале

В период 12 июля 1941 а по состоянию 1944 а. незначительная  
часть населения в основном на время заготовок хлеба  
Таким образом он за все время не составил 2370 пудов

Таким образом общий попул. прироста незначителен

по району Улан-Удэн. и это как и предполагалось

всего 43220 пудов

Ожидаемое

незначительное количество. Которое

всего - население - население - население

11-11

суммарно. Абон. Водоснабж. д.р. Улан-Удэн

1. Водоснабж.  
2. Водоснабж.  
3. Водоснабж.



СЕКРЕТАРЬ ЦК КП /3/

ТОЕ. И.С. ЛУЧЕНУ.

О Т Ч Е Т

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОДПОЛЬНЫХ ГРУПП И ПАРТИ-  
ЗАНСКИХ ОТРАДОВ В ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ В ПЕРИОД  
ВРЕМЕННОЙ НЕМЕЦКОЙ ОКУПАЦИИ

/ Май 1941г. - май 1944 г. /

Львовский Отдел КП/И.И.

1946 г. о.ж.

Немцы проводили массовое истребление советских людей повсюду. Обычным их методом были - расстрел в катюшек.

В связи с успешным наступлением Красной Армии и паническим бегством немецко-фашистских войск гитлеровское правительство и военное командование пришлось замечать следы своих ужасных злодеяний.

По указанию рейхсминистра Германии Гиммлера и генерал-майора полиции "СС" Кеммана в июне месяце 1943 года были проведены специальные мероприятия по открытию и сожжению трупов замученных и расстрелянных.

Во Львове немцами была создана особая зондер-команда в 1005, в которую входило 126 человек. Предом этой команды был гауптштурмбанфюрер - Черлик, его заместителем гауптштурмбанфюрер Раух. В обязанности зондер-команды входило изкапывание из земли трупов убитых немцами мирных жителей и военнопленных и сжигание их. Возми этими "работами" руководили шарфюрер С.Д. Раух и обервахмистер С.Д. Кемпх.

Вывутые из ям трупы укладывались на специальных площадках в штабеля от 1200 до 1500 трупов в каждом. Трупы обливались маслом, бензином и сжигались. Зола и остатки костей, с целью сбора золотых предметов: коронок, зубов, колец, часов, просеивались через специальную решетку.

Свидетель Вилчкер, Ламойдес и другие в своих показаниях сообщают, что за 5 месяцев их работы в "бригаде смерти" из золы сожженных или трупов было извезено и отправлено немцами в Германию до 110 килограммов золота.

Золу рассылались по полям, а также закапывались в землю, большие кости собирались отдельно и перемалывались в костродробилке, сконструированной для ускорения "работы". Костродробилку немцы не успели уничтожить, она осталась на территории бывшего Леновского лагеря вещественным доказательством кровавых злодеяний гитлеровских мерзавцев. Руководителем по перемалыванию костей замученных был немец Зардхер С.Д. Лютко.

Известный заключенный Леновского лагеря Велчкер Л.А., которого немцы заставили работать в бригаде по раскопке и сжиганию трупов, рассказал:

"В "бригаде смерти" по сжиганию трупов я работал с июня 1943 года по 20 сентября 1943г. За это время было сожжено около 310 тысяч трупов, из них около 170 тысяч на песчанке Леновского лагеря и около 140 тысяч в Ломовицком лесу. В это число входят как те трупы, которые закапывались в землю, так и те, что не закапывались, а сразу после расстрела сжигались. 20 сентября 1943 года вся наша бригада бежала. При победе многие были убиты, лишь немногим повезло остаться живыми.

На место этой бригады немские палачи организовали другую из заключенных, которая продолжала работу по сжиганию трупов.

У. С.



С. Р.

# ВКОНМ ДРОГОБИЧСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ

## м. ДРОГОБИЧ.

010

11 " *сентября* 1947 г.

СТАВМНО

Зав. Отдела по делам Репатриации при

Совете Министров УССР

тов. З О З У Л Е Н Н О.

г. Киев.

На Ваш № 1896 от 16.XII-46 г.

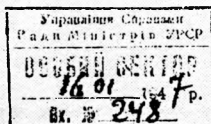
В связи с тем, что отдел Репатриации Дрогобычского Облисполкома по существу находится без руководителя с 1-го мая 1946 г., если не считать, что тов. ЛОГАЧЕВ С.П. работал в этой должности около 2-х месяцев, мы не располагаем полными материалами, для того, чтобы всесторонне осветить материалы о злодеяниях и ущербах, нанесенных немецко-фашистскими захватчиками по территории нашей области за время ее оккупации.

Поэтому сообщаем общие данные по области, сохранившиеся в наших архивах.

Немецко-фашистскими захватчиками и их сообщниками за период временной оккупации территории Дрогобычской области с конца 1941 по сентябрь 1944 г. - 39 месяцев - нанесен материальный ущерб народному хозяйству области выражающийся в сумме 1.850.774,2 тыс. руб. - без ущерба приличного представлениям - в том числе:

а. Колхозам в сумме 155.650,0 тыс. руб.

Разрушая народное хозяйство немецко-фашистские захватчики и их сообщники особую "внимания" уделяли городам, где в основном сосредоточена промышленность и социально-культурные учреждения области. Так например - по 4 городам областного подчинения итоги ущерба выражаются в сумме 807.675 т. руб., что составляет 43,6 проц. к общей сумме ущерба народного



- 2 -

хозяйства, в т.ч. по городу Дрогобычу - 300.503,8 т. руб., гор. Воиславу - 113.916,4 т. руб. и Самбору - 107.033,5 т. руб. и г. Стры - 286.221,3 т. руб.

Значительный ущерб нанесен народному хозяйству - без ущерба граждан-следующих районов области :

1. Стрыйскому.....	200.331,2	т. руб.
2. Самборскому.....	100.127,2	"
3. Ходоровскому.....	87.665,0	"
4. Николаевскому.....	86.521,6	"
5. Сколясскому.....	69.614,9	"
6. Турновскому.....	39.573,5	"
7. Нитче-Устрицкому.....	39.788,3	"
8. Добромельскому.....	27.663,1	"
9. Хировскому.....	27.538,8	"
10. Медиканскому.....	21.719,4	"

За время оккупации территории Дрогобычской области немецко-фашистские захватчики и их сообщники учинили над Советскими гражданами следующие злодеяния: расстреляно 109.726 человек, повешено 238 чел., умерло после истязания и пыток 14.281 чел., убито бомбами и снарядами 1.018 чел., всего погибло 125.353 чел., в том числе военнопленных 22.894 чел. Подавалось яростям, побоям и насилиям 2.812 чел., угнано в немецкое рабство 55.831 чел., в том числе мужчин 30.954 чел., женщин 22.405 чел. и детей до 16 лет 2.472 чел.

Местами массового уничтожения советских граждан в том числе и военнопленных явились: село Фронница, Дрогобычского района, город Киров возле бывшего монастыря, город Дрогобыч, ул. Трусовицкая, торна и стена по ул. Ковальского, город Самбор, еврейское кладбище, гор. Николаев - еврейское кладбище, гор. Нитче-Устрики и село Берег-Польне этого района, гор. Турки - поле Гринява, гор. Стры, гор. Добромель, гор. Горислав - возле Месо-комбината, гор. Комарно - "Резня" и т.д.

Также устанавливалось, что большое количество советских граждан, особенно евреев было привлечено из области для уничтожения в лагере смерти в г.г. Освенцима, Бельжца и др.

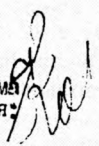
Особо отличившаяся в своих зверствах и садизме организаторы убийств и истязаний:

1. Доктор Гельмут Тятуман - командир полиции и службы безопасности Галицийского округа "СС" обер-штурм фюрер и обер-реш-дунград.
2. Ганс Флок - руководитель районного отдела командатуры, полиция безопасности гор. Дрогобыч "СС" штурмфюрер и криминаль-рат.

13

- 3 -

Иосиф Габриель	- "СС" гауптшарфюрер
Том Девид	- крэйцгауптман г. Стрый.
Ббенрахт	- начальник отдела Гестапо г. Стрый и его района.
Нипперт	- комендант шуцполиции г. Горислава

Зам. председателя исполкома  
Облсовета депутатов трудящихся:  И. ЧОРНИЦКИЙ

## *Перелік документів*

№1. 3 листопада 1941 р. Тимчасове розпорядження про стягнення податків та інших грошових данин на території Рейхскомісаріату Україна ЦДАВО, ф. 3206, оп. 4, спр. 7, арк.24, 25 зв., 26. ....	73
№2. 22 квітня 1942 р. З інструкції про введення в дію Положення про заснування мережі господарських банків на території Рейхскомісаріату Україна ЦДАВО, ф. 3206, оп.1, спр. 45, арк. 7., ....	76
№3. 1942 р. Із списку вкладів (предметів різного походження з Джанкою, Маріуполя, Феодосії) до Пункту прийому трофеїв Головної каси рейху з управління польової пошти № 44865 ВAB, R 2104, 70, ВІ. 1217–1218, 1222–1223. ....	77
№4. 13 липня 1942 р. Із списку вкладів (предметів, отриманих від єврейського населення) до Пункту прийому трофеїв Головної каси рейху з польової каси шеф-інтенданта при командуючому в Україні ВAB, R 2104, 70, ВІ.1347, 1448–1449. ....	81
№5. 29 червня 1942 р. З валютного розпорядження Рейхскомісаріату України ЦДАВО, ф.3206, оп.1, спр.45, арк.22. ....	84
№6. 21 жовтня 1942 р. Вирок у справі Михайла Бігуса з Проскурова про порушення ним валютного розпорядження Рейхскомісаріату України ЦДАВО, ф.3206, оп.2, спр.228, арк.63-63 зв. ....	85
№7. 9 листопада 1942 р. Наказ відділення податків Міської управи Львова про сплату податку від мешканців міста та воєнного податку ДАЛО, ф.Р-37, оп.4, спр.638, арк.29. ....	87
№8. Не раніше 30 квітня 1943 р. Відомість про число підприємств на території Рейхскомісаріату Україна ЦДАВО, ф.3206, оп.3, спр.16, арк.50. ....	88
№9. 5 травня 1943 р. Повідомлення про транспортування сільськогосподарських продуктів та сировини з Рейхскомісаріату Україна до рейху у квітні 1943 р. ЦДАВО, ф.3206, оп.3, спр.16, арк.61. ....	89



№10. <i>Не раніше 1 січня 1943 р.</i> Акт про наявність готівки у Чернігівському господарському банку на 1 січня 1943 р. ДАЧО, ф. Р-3456, оп.1, спр. 509, арк. 8 зв. ....	90
№11. <i>Не раніше серпня 1943 р.</i> Баланс Чернігівського господарського банку ДАЧО, ф. Р-3456, оп. 1, спр. 509, арк. 21-22.....	91
№12. <i>Вересень 1943 р.</i> Доповідна записка про встановлення балансу Чернігівського господарського банку на останній день окупації ДАЧО, ф.Р-3456, оп.1, спр. 187, арк. 26-26 зв.....	93
№13. <i>22 грудня 1943 р.</i> Копія первинного акта про завдання збитків киянину Івану Валевичу та його родині під час окупації ЦДАВО, ф. 4620, оп.3, спр. 275, арк. 84. ....	95
№14. <i>2 березня 1944 р.</i> З протоколу допиту свідка О. Книш про розстріл у Бабиному Яру ЦДАВО ф. 4620, оп. 3, спр. 281, арк. 22. ....	96
№15. <i>1 лютого 1945 р.</i> Доповідна записка Народного банку Закарпатської України Народній Раді Закарпатської України про вивезення окупантами цінностей з Ужгородського, Мукачівського та Берегівського відділень банку ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 119, арк. 1. ....	97
№16. <i>10 квітня 1945 р.</i> Із зведених даних НДК СРСР, представлених М.С. Хрущову, про збитки, заподіяні німецько-фашистськими загарбниками громадянам, колгоспам, громадським організаціям та державним установам за станом на 1 квітня 1945 р. ЦДАГО, ф.1, оп.23, спр.1845, арк.43-44, 56-59. ....	98
№17. <i>12 червня 1945 р.</i> Протокол засідання Комісії із встановлення збитків, заподіяних єврейському населенню Ужгорода ДАЗО, ф.Р-14, оп.1, спр.116, арк.1-4. ....	104
№18. <i>16 грудня 1945 р.</i> Повідомлення Надзвичайної комісії при Народній Раді Закарпатської України про збитки, заподіяні окупантами на території Закарпатської України ДАЗО, ф.П-3223, оп.5, спр.21, арк.6-8, 14, 15. ....	108
№19. <i>1945 р.</i> Із звіту Української республіканської комісії сприяння НДК про пограбування та знищення окупантами майна громадян у Житомирській, Чернігівській, Київській та Сталінській областях ЦДАВО , ф.4620, оп.3, спр.250, арк. 38 .....	113



№20. 1945 р. Із зведених даних про підсумки збитків, заподіяних румунсько-німецькими окупантами на території Одеської області ЦДАВО, ф.4620, оп.3, спр.275, арк.27-28. ....	114
№21. [1945 р.]. Зведені дані про збитки, завдані громадянам Дрогобицької області ЦДАГО, ф.166, оп. 3, спр.234, арк. 63-64. ....	116
№22. 19 березня 1946 р. Акт обстеження збитків, заподіяних окупантами Івану Ковач та його родині з с. Синовар Поляна ДАЗО, ф.Р-125, оп.2, спр.20. ....	118
№23. 1946 р. Із звіту Львівського обкому КП(б)У до ЦК КП(б)У про діяльність підпільних загонів та партизанських груп у Львівській області в період окупації ДАЛО, ф.П-183, оп.1, спр.123, арк.1, 32-33. ....	122
№24. 11 січня 1947 р. Повідомлення виконкому Дрогобицької обласної ради депутатів трудящих про збитки, заподіяні народному господарству області та громадянам під час окупації ЦДАВО, ф.2, оп.7, спр.597-а, арк.24-26. ....	125

---

## РЕЗЮМЕ



Авторы на основе документальных данных обосновывают возможные претензии Украины на часть “нацистского золота”.

Подобные исследования в Украине проводились впервые. В книге, основу которой составляет аналитическая информация, подготовленная по заданию Украинского национального фонда “Взаимопонимание и примирение”, рассматриваются некоторые вопросы формирования источниковой базы проблемы, проводится классификация основных групп источников. Анализируются документы, выявленные в архивах Украины, России, ФРГ.

На основе документальных фактов прослеживаются основные пути формирования и перемещения “нацистского золота” в Украине. Полученные предварительные результаты позволяют рассматривать понятие “нацистское золото” не только как *дефиницию награбленных ценностей*, но и как понятие, которое в широком смысле слова характеризует *процесс формирования капиталов рейха* в годы Второй мировой войны.

Сформулированы перспективные направления дальнейших исследований.

Публикуются некоторые типовые документы за 1941–1947 гг.



---

## S U M M A R Y



Based on a recent study of documentary archival records, the authors substantiate possible Ukrainian claims for its share of "Nazi gold". This is the first investigation of such claims conducted in Ukraine. Questions addressing how to define the problem are considered and a discussion of the construction of a classification scheme of the principal groups of sources follows.

Consideration is given to documents found in Ukrainian, Russian and German archive collections. In accordance with documentary facts, the authors were able to trace the main process of how "Nazi gold" in Ukraine was formed and displaced. The preliminary results make it possible to consider the concept of "Nazi gold" not only as a definition for stolen valuables, but also, in a broader sense, as a concept characterizing the formation process of the Reich's capital during World War II. Potential directions of subsequent investigations are discussed and several typical documents of the period spanning 1941-1947 are presented.



---

## ZUSAMMENFASSUNG



Die Autoren diskutieren anhand von Archivdokumenten mögliche ukrainische Ansprüche auf einen Teil des "Nazigoldes". Mit diesem Forschungsprojekt wird die Frage solcher Ansprüche in der Ukraine zum ersten Mal öffentlich diskutiert. Der Broschüre liegen analytische Informationen zugrunde, die auf Initiative des Ukrainischen Nationalfonds "Gegenseitige Verständigung und Versöhnung" zusammengestellt wurden. Einige Fragen der Gestaltung der Quellenbasis des Problems werden erörtert, und eine Klassifikation der Hauptgruppen der Quellen wird erstellt. Das Material, das der Analyse zugrunde liegt, kommt aus Archiven der Ukraine, Rußlands und der Bundesrepublik Deutschland.

Anhand von Dokumenten werden die Hauptwege des Entstehens und der Verlagerung des "Nazigoldes" in der Ukraine verfolgt. Die vorläufigen Ergebnisse erlauben, den Begriff "Nazigold" nicht nur als Definition der gestohlenen Schätze zu betrachten, sondern auch als Begriff, welcher im weiteren Sinne den Prozeß der Gestaltung des Kapitals des Dritten Reiches während des Zweiten Weltkrieges charakterisiert.

Im Rahmen des Forschungsprojekts werden Perspektive für die weitere Forschung formuliert und einige typische Dokumente aus den Jahren 1941-47 veröffentlicht.

*Наукове видання*

Геннадій БОРЯК  
Марина ДУБИК  
Наталя МАКОВСЬКА

**“НАЦИСТСЬКЕ ЗОЛОТО”  
З УКРАЇНИ:  
У ПОШУКАХ АРХІВНИХ СВІДЧЕНЬ**

Редактор  
*Наталя Черкаська*

Оригінал-макет  
*Тамари Масленникової*

Здано на складання 12.10.98. Підписано до друку 22.10.98.  
Формат 60х90 /<sub>16</sub>. Папір офсетний. Гарнітура Софія.  
Друк офсетний. Фіз. друк. арк. 8, 5. Ум. фарб.-відб. 8, 83.  
Обл.-вид. арк. 8,17. Зам. **8-609**

АРЗТ, „Експрес-об’ява”  
252054 Київ, вул. Гоголівська, 22–24

Наименование валюты : В наличии : По книжным записям : Расход  
В оборотной кассе :  
чеками .....  
ами Немецк. Гос  
Кассы

В оборотной кассе		По книжным записям		Расхождение	
В руб.	и коп.	В руб.	и коп.	+	-
321.255-81		321.255-81			
337.924-00		337.924-00			
223.930-00		223.930-00			
883.109-81		883.109-81			
Итого:		Итого:			
12.562.000-00		12.562.000-00			
7.630.000-00		7.630.000-00			
20.192.000-00		20.192.000-00			
614.899.-		614.899.-			

Nr.	Bezeichnung	Währung	Betrag oder Stückzahl
614.899.-			
Depot Nr.			
Rbl. 70.047.765.-	Gegenstandes		
Rbl. 310.885.870.-			

	Bezeichnung des Wertes	
a- erung	Eingeliefert von der Feldkasse des Cherintendanten beim Wehrmachtbereichs-	
milanter	haben Ukraine.	
Rbl.		G.-Dollar 120

[illegible]



uerhoheit.

werden fuer Rechnung des  
erhoben. Sie fließen aus-  
Kasse des Reichskommissars.

§ 2.

Abgabenrechts  
21. Juni 1941 in Kraft gew-  
schen Bestimmungen (Gesetze,  
Verwaltungsanweisungen usw.)  
von Steuern und sonstigen

weiter  
weiteres nur die in  
weiteren nur die in  
weiteren nur die in

**ZENTH KARBOWANIEZ**

geb. 10. März 1942

**ROWNO** den 10. März 1942

**ZENTJ ALNOTENBANK UKRAINE**

...

побирають  
ного Комісара) та  
ків до каси Райхскомісара)

§ 2.

Застосування советського права  
про податки й данини.

1) Всі советські постанови (закон  
порядження й заарядження влади)  
рання податків та інших грош  
що обов'язували до 21-го червня  
мають тимчасово силу й надалі

2) Аж до нових постанов  
муться тільки ті податки та інші  
що вказані в наступних

що вказані в наступних

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...